benito pérez galdós

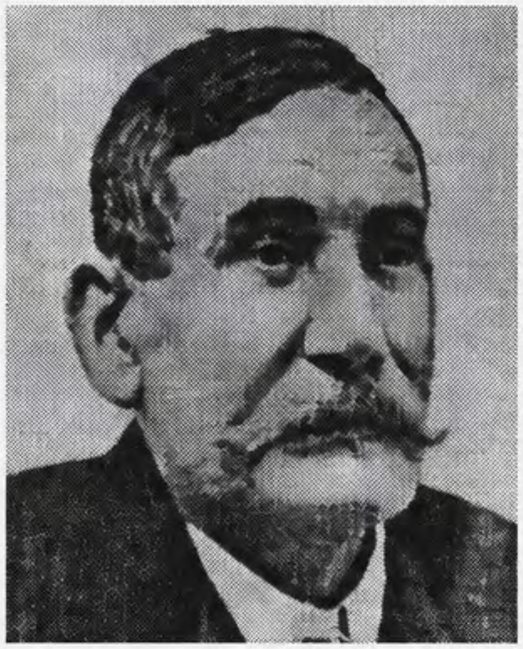

ISBN 973-21-0472-4

1448

LEI 3 500

editura minerva

Taine i-a oferit lui Galdós (1843—1920) ideile istorice pentru a putea înțelege realitatea socială. Balzac l-a făcut să vadă societatea nu ca pe un tablou al obiceiurilor, ci ca pe un organism viu, un adevărat erou al istoriei, iar Dickens l-a pregătit pentru transformarea sentimentalismului individualist în sentimenalisme social.

JOAQUÍN CASALDUERO

Romanul *Dragoste pierdută* (*Tristana*) a fost crannzit în anul 1970 de Luis Buñuel, filmul bucurându-se de un imens succes internațional.

benito pérez galdós

1448

fondată în 1895 bpt serie nouă

benito pérez galdós

dragoste pierdută

(Tristana)

benito pérez galdós

CLUBUL CĂRȚII DIGITALE
BIBLIOTECA ALEPH

Ilustrația copertei de *Anton Slavnicu*

Benito Pérez Galdós
Tristana
Ediciones Huracán, Instituto del Libro,
Calle 19 No. 1002, Vedado, La Habana,
1970

benito pérez galdós

dragoste pierdută

(Tristana)

Roman

TRADUCERE, PREFAȚĂ,
TABEL CRONOLOGIC ȘI NOTE
DE ALEXANDRU LINCU

BIBLIOTECA PENTRU TOȚI • 1998
EDITURA MINERVA • BUCUREȘTI

De același autor în colecția **„Biblioteca pentru toți" (seria nouă):**

Torquemada, roman, 2 volume, traducere de Dumitru Radulian și Vasile Igna, prefață, tabel cronologic și note de Dumitru Radulian, nr. 1198–1199, Editura Minerva, 1984.

Pentru această versiune, toate drepturile rezervate
Editurii Minerva (B.P.T.)

ISBN 973-21-0472-4

PREFAȚĂ

La 10 mai 1843 se năștea la Las Palmas de Gran Canaria unul dintre cei mai mari scriitori spanioli, supranumit Balzac al Spaniei, cel care are meritul de a se fi întors primul la tradiția literară a Secolului de Aur, punând capăt prin opera sa perioadei de declin care a urmat după Cervantes.

Fiul donei Dolores Galdós și al ofițerului Sebastián Pérez, Galdós a dovedit, încă din copilărie, o precocitate ieșită din comun. Astfel, la patru ani știa să citească, la șase ani scria proză, iar la șapte, versuri. La vârsta de 10 ani îi citea pe Hugo, Balzac, Schiller și Calderón, după alți trei ani își începe sistematic formația intelectuală, studiind limbile latină, franceză și engleză, istoria, muzica, desenul, pictura și științele exacte, literatura veche spaniolă și străină. În scurt timp, Galdós acumulează vaste cunoștințe de mitologie, istorie și lingvistică.

Până la vârsta de 19 ani, când la insistențele părinților săi pleacă la Madrid pentru a urma cursurile facultății de drept, era deja cunoscut în mediile literare din Las Palmas, unde publicase versuri și proză în diferite reviste.

Madridul îi produce o primă impresie de viață care se câștigă ușor. Este un oraș plăcut, atrăgător, în care simțul răspunderii și al datoriei erau ca și inexistente.

În mod paradoxal, Universitatea nu și-a pus amprenta asupra scriitorului, deși continuă să studieze cu plăcere latina și istoria. Anii de studenție i-au marcat decisiv formația prin timpul petrecut în afara Universității. Alături de alți colegi, frecventează teatrele, Opera, Ateneul și bibliotecile orașului.

Viaţa publică îl invită la indisciplină; Universitatea, care ar fi trebuit să reprezinte pentru el o dogmă, îl incită la revoltă, absenţa problemelor de ordin economic îl face să vadă viaţa în roz. Era perioada frământărilor interioare, când nu se cristalizaseră încă direcţiile operei sale viitoare, adică ordinea, idealul libertăţii, simţul moral. Îşi va urma însă vocaţia de scriitor, care se manifestase atât de puternic în anii copilăriei din Las Palmas.

Astfel, în 1867, în urma unei călătorii la Paris, începe să scrie romanul *La Fontana de Oro (Fântâna de aur)*, pe care îl publică pe cheltuială proprie în 1871 şi care marchează începutul romanului modern în Spania.

De aici înainte, activitatea lui Galdós urmează drumul întrezărit în tinereţea petrecută în Las Palmas. Publică în periodice articole politice, literare şi de artă şi se dedică unei activităţi neobosite de creare a „episoadelor naţionale", ciclu de romane istorice proiectat în cinci serii. Îşi cultivă, în continuare, talentul pentru desen, pictură, muzică şi călătoreşte mult prin Spania şi Europa.

Opera sa de mare întindere este analizată de exegeţi respectând clasificarea pe care însuşi Galdós a dat-o creaţiei sale: a. „episoade naţionale"; b. „romane spaniole din prima perioadă"; c. „romane spaniole contemporane" şi d. „drame şi comedii".

Benito Pérez Galdós apelează la istorie pentru a căuta rădăcinile epocii sale în trecutul apropiat şi nu pentru a fugi de realitatea prezentului.

Prima serie a „episoadelor naţionale", pe care începe să le publice în 1873, într-un ritm de un roman la trei luni, are ca subiect Războiul de Independenţă împotriva invaziei napoleoniene şi se remarcă prin caracterul ei unitar.

Galdós a ţinut ca unitatea acţiunii istorice să se reflecte în plan epic, pledând pentru reabilitarea morală şi socială a unui individ, în fapt salvarea morală a Spaniei.

A doua serie tratează lupta dintre liberali şi absolutişti, până la moartea regelui Fernando al VII-lea. Dacă în prima serie romanul serveşte, printre altele, pentru relatarea faptului istoric, în cea de-a doua are loc cristalizarea acţiunii istorice într-un plan general şi abstract, personajele căpătând un pronunţat caracter simbolic.

După o pauză de 19 ani, în 1898, aproape ruinat, începe să publice a treia serie a „episoadelor naţionale", la care Galdós renunţase anticipând durerea pe care i-o va provoca relatarea ororilor războiului civil dintre partizanii lui don Carlos, fratele regelui Fernando al VII-lea, şi cei ai fiicei

regelui. Durerea, cruzimea, nechibzuința, lipsa de respect pentru individ și patrie, așa-zisul feudalism modern, care nu este decât dezordine și dezorientare, sunt elementele definitorii ale romanelor din acest ciclu.

Prin ironie, seninătate, penetrare istorică, prin realizarea personajelor, cea de-a patra serie a „episoadelor", care acoperă domnia Isabelei a II-a, este, după aprecierea criticilor, cea mai reușită.

Ultima serie a „episoadelor", din care nu au fost publicate decât șase romane, tratează perioada până la revenirea pe tron a dinastiei burbonice.

„Episoadele istorice" i-au adus autorului glorie și bani. Critica, atât în timpul vieții, cât și după aceea, i-a fost, în general, favorabilă. Uneori însă i s-au adus reproșuri, fie că „episoadele" sunt prea romanțate, fie că între acestea există deosebiri prea mari din punct de vedere al realizării artistice, că interesul scriitorului ar fi scăzut față de seriile a doua și a patra, deși exegeți contemporani plasează seria a patra, alături de cea de-a cincea, deasupra celorlalte.

Spre deosebire de „episoadele naționale", caracterizate printr-o tematică unitară, granița dintre celelalte scrieri din seria „romane spaniole din prima perioadă" și cele din „romane spaniole contemporane" este oarecum artificială. Galdós precizează că sublinierea de romane spaniole era necesară pentru a le deosebi de cele „regionale", iar despărțirea în două categorii se impunea pentru a marca evoluția operei sale.

În „romane spaniole din prima perioadă"Galdós include *La Fontana de Oro (Fântâna de aur)*, *La Sombra (Umbra)*, 1870, *El Audaz (Îndrăznețul)*, 1871, *Doña Perfecta*, 1876, *Gloria*, 1877, *Marianela*, 1878 și *La familia de León Roch (Familia lui León Roch)*, 1878.

În *La Fontana de Oro*, prima încercare romanescă a scriitorului, se întâlnesc trăsăturile generale ale lumii galdosiene: a. studierea mediului; b. fapte și personaje istorice; c. simbolismul acțiunii și personajelor; d. sensul convențional al obiectelor, însușirilor și chipurilor. Galdós studiază aici mediul în care se mișcă liberalii (titlul nefiind altceva decât numele unei cafenele în care obișnuiau să se întâlnească aceștia), prezintă aristocrația ruinată și decadentă și o poveste de dragoste între un tânăr liberal și pupila unui furibund absolutist. Dar cum acest roman nu prezintă formarea „societății actuale și nici problemele sale", Galdós îi caută originile în 1804, pe care le transpune în *El Audaz*, scriere cu o tramă destul de firavă și care nu marchează nici un progres pentru romancier. *El Audaz*, alături de *La Fontana de Oro*, constituie, însă, prologul primei serii a „episoadelor naționale".

Acțiunea romanelor *Doña Perfecta, Gloria* și *Marianela*, concepute în așa-numita perioadă abstractă (1875–1879), se desfășoară într-o toponimie imaginară din Spania, în localități ca Orbajosa, Ficobriga sau Socartes.

Doña Perfecta reprezintă o interpretare fidelă a spiritului societății teocratice și anchilozate, care a dat naștere războaielor civile și, totodată, al societății liberale, iubitoare a științei, din care făcea parte și Galdós. Locuitorii din Orbajosa se revoltă împotriva forțelor progresiste din Metropoli, asimilându-le cu o mașinărie diabolică ce vine să distrugă atmosfera lumii lor idilice. Autorul tratează deschis cauza filosofico-religioasă a luptelor politice și, dincolo de superstiție, atacă gustul îndoielnic al locuitorilor din Orbajosa vădit în împodobirea în mod ridicol a idolilor religioși. În romanul *Gloria* are loc universalizarea temei din *Doña Perfecta*, scriitorul ridicând o problemă extrem de delicată pentru vremurile acelea, și anume iubirea dintre o catolică, Gloria, și un evreu, Daniel. Moartea tragică a Gloriei, disperarea și nebunia lui Daniel sunt răzbunate prin fiul acestora; mai presus de toate, fructul dragostei îi unește pe oameni.

Nota dramatică din *Doña Perfecta* și pasiunea fulgerătoare cedează locul melancoliei lirice în *Marianela*, scriere care reprezintă manifestarea naturalismului în Spania.

Următorul roman, deși se supune esteticii naturaliste, gravitează spre perioada abstractă. Acesta este și motivul pentru care Galdós îl plasează între "romanele spaniole din prima perioadă". Este vorba despre *La familia de León Roch* în care sunt prezentate două lumi opuse: misticismul, contemplarea, tradiția contra științei, progresului, dincolo de care se derulează o tulburătoare poveste de dragoste bazată numai pe atracția fizică încheiată cu un deznodământ tragic. Laicul León Roch renunță la fericire, la frumoasa Maria, tributar ideilor sale rigide despre familie, care trebuie să fie deasupra atracției sexuale pentru a nu se transforma într-un divorț spiritual.

Drumul parcurs de Galdós pleacă de la revoluționarul Lazaro din *La Fontana de Oro* și ajunge la cel care se supune voluntar legilor sociale nescrise, León Roch. De la problemele politice se trece la cele religioase, ajungându-se la coordonatele majore ale lumii: munca și știința. Din istoria secolului al XIX-lea autorul și-a ales schema societății, în general, și a Spaniei, în particular, pe care o analizează din punct de vedere istoric. După descoperirea realității în *Marianela* și după *La familia de León Roch*, operă de tranziție, Galdós se simte în stare să studieze realitatea prezentului, trecând astfel la etapa următoare.

„Romanele spaniole contemporane" debutează cu *La Desheredada (Dezmoştenita)*, care alături de *El Amigo Manso (Prietenul Manso)*, *Tormento (Frământarea)*, *La de Bringas (Nevasta lui Bringas)*, şi *Lo prohibido (Ceea ce este interzis)* se încadrează în curentul naturalist, specific perioadei 1880–1885. Trebuie subliniat, însă, că naturalismul în opera lui Galdós nu reprezintă doar „un import extern", ci şi o asimilare, datorită căreia autorul se desparte de analiza istorică şi de reprezentarea abstractă pentru a studia caracterul naţional prin intermediul indivizilor. De la *Dezmoştenita* şi până – în creştere – la *Ceea ce este interzis*, bărbaţii şi femeile sunt fructul mediului, cu toate defectele ereditare care s-au acumulat din generaţie în generaţie.

După 1885, Galdós descoperă realitatea materiei şi a spiritului, din al căror conflict se vor naşte capodoperele: *Fortunata y Jacinta (Fortunata şi Jacinta)*, *Miau*, *La incognita (Necunoscuta)*, *Torquemada en la hoquera (Torquemada pe rug)*, *Realidad (Realitate)*, *Angel Guerra*, *Tristana*.

În toate romanele acestui ciclu (1886–1892) personajele trăiesc într-un zbucium continuu, iar moartea lor este o sinucidere lentă sau un gest disperat, lovindu-se constant de o forţă ignorată care le domină şi subjugă, sau, altfel spus, un dureros efort pentru perfecţionare.

În teatru, Galdós şi-a încercat constant norocul încă din tinereţe, când a scris drama istorică în versuri *(Quien mal hace, bien no espere) (Cine face rău, la bine să nu se aştepte)*. A iubit teatrul cu patimă, dar opera sa dramatică se situează cu mult sub valoarea prozei. Pasiunea sa pentru teatru şi-a pus amprenta şi asupra unor romane, parte din ele dramatizate şi chiar puse în scenă, dar, cu mici excepţii, nu s-au bucurat de succesul dorit.

Tânărul Galdós a visat la gloria dramatică, primii ani petrecuţi la Madrid dedicându-şi-i acestui scop. Se gândea la triumf; dorea să reformeze teatrul, să aducă în scenă caractere în loc de marionete, acţiune logică şi umană în loc de pasiuni artificiale, şi problematica religioasă. Viziunea teatrală a epocii, prejudecăţile comediei de salon, care nu permiteau decât anumite situaţii şi deznodăminte, au influenţat calitatea pieselor lui Galdós.

Cât priveşte înrâurirea lui Tolstoi sau Ibsen, remarcată de o parte a criticii, consemnăm doar că aceasta este minoră în comparaţie cu fascinaţia exercitată de teatrul lui Echegaray, dramaturg spaniol pe care Galdós l-a respectat şi, spre ghinionul său, căruia i-a urmat sfaturile. Între piesele mai cunoscute, la care criticii contemporani fac referire se

numără: *Realidad (Realitate), La loca de la casa (Nebuna casei), Gerona, Electra* (care a înregistrat un succes răsunător, fiind imediat pusă în scenă la Paris, Atena, Roma, Bruxelles, Buenos Aires), *Alma y Vida (Suflet și viață).*

Din varietatea temelor abordate de Galdós nu putea să lipsească aceea referitoare la emanciparea femeii. În Spania, evoluția socială nu reclama, la sfârșitul secolului al XIX-lea, acordarea unei atenții speciale acestei teme, deși încă din 1869 se înființase Asociația pentru educarea femeii, iar din 1885 femeile participă la reuniunile politice.

Orfana Tristana încearcă să-și câștige independența față de bărbat, să-și impună propria-i personalitate. Circumstanțe defavorabile o obligă să ducă o viață matrimonială cu protectorul său, Lope Garrido, un bătrân decrepit și afemeiat. Întâmplător, Tristana îl întâlnește într-o zi pe pictorul Horacio Díaz, care o inițiază clandestin în tainele iubirii pasionale. Contactul cu această dragoste trezește în Tristana calități artistice, care se aflau în stare latentă; ea visează la eliberarea care s-o transporte în zone ideale, necunoscute. Îi declară lui Horacio că dorește să trăiască toată viața alături de el, dar fără sclavia căsătoriei. Idealul său este de a fi o femeie liberă și, în același timp, onorabilă. Horacio pleacă de la Madrid și se stabilește într-un sat din Andalucía. Cei doi iubiți schimbă o corespondență intensă la început, dar încet, încet aceasta se rărește. Subit, Tristana se îmbolnăvește grav și își pierde un picior. Distanța și timpul șterg din mintea ei chipul iubitului.

Revenirea lui Horacio la Madrid o mâhnește, observând că acesta se comportă ca o persoană mediocră. Tristana se refugiază în frumoasa lume a muzicii, care pune stăpânire pe spiritul său. Cântând la armoniu, îi surprinde pe cei care o ascultă cu minunata sa artă saturată de o profundă emoție religioasă. Dar entuziasmul pentru muzică se estompează în fața practicilor religioase pe care le va părăsi curând pentru a se dedica rutinei familiei. În cele din urmă, Tristana se mărită cu bătrânul don Lope. Mutilarea ei este dublă: fizică și morală.

Ibsen a știut să vadă, a simțit și a putut să transmită emoția profundă a momentului în care Nora din *Casa păpușilor* înțelege rolul pe care îl are femeia într-o familie și drama intensă a deciziei sale pentru a obține locul cuvenit alături de bărbat. Galdós, cu o sensibilitate complet diferită și într-un mediu social și cultural distinct, cu o altă ideologie, tratează tema

emancipării femeii într-o manieră aparte, mai direct şi mult mai clar, dar, e adevărat, ceea ce câştigă în precizia expunerii pierde la calitatea artistică.

Galdós scrie *Tristana* pornind de la romanul *Tormento*. Cazul Tristanei este analog cu cel al lui Amparo, cu deosebirea că seducătorul celei dintâi este bătrânul Garrido, iar în al doilea caz, un sacerdot; dar ambele se îndrăgostesc după ce sunt seduse, se naşte în ele dorinţa de a se confesa, şi din acest moment cele două romane merg pe drumuri diferite.

În *Tormento*, tema este sinceritatea femeii şi voinţa bărbatului de a nu se conforma cu morala epocii. Conflictul din *Tristana* e diferit. Femeia nu vrea să fie nici amantă, nici soţie. Doreşte ca relaţiile sale cu bărbatul să fie plasate pe un alt plan, distinct de cel tradiţional, în care femeia să se confrunte de la egal la egal cu partenerul ei. Important în aceste relaţii nu este ca femeia să comande sau nu, fie ea cultă sau analfabetă, sau să aibă drepturi ori privilegii, ci să nu mai fie lipsită de personalitate, să nu mai trăiască întreţinută de bărbat şi pentru bărbat. Tristana, de fapt, este liberă. Ea l-ar fi putut părăsi pe Garrido oricând; mai mult, bătrânul, suspectând-o că îl înşală, este gelos, dar nu face nimic pentru a împiedica dragostea pupilei sale pentru pictor, ba mai mult, ajunge să scrie el însuşi scrisorile către acesta, chiar se duce să-l caute fiindcă fata, bolnavă, doreşte să-l vadă. Galdós ne dă senzaţia că femeia este închisă într-o carceră fără zăbrele sau paznici.

Deziderатul secolului al XIX-lea este deplina realizare a personalităţii morale a femeii, independentă şi autonomă faţă de bărbat. Nu este vorba despre o problemă politică sau socială, ci de maniera de a plăsmui personalitatea umană. Galdós ridică problema în termeni clari, căci doreşte să sublinieze soluţia negativă pe care o propune. Potrivit lui, natura şi nu societatea a supus-o pe femeie bărbatului. Şi Tristana, prin înfrângerea sa, descoperă că natura i-a impus sexul.

Aflat sub influenţa literaturii antifeministe, Galdós nu a putut să avanseze în studierea relaţiei bărbat-femeie, alegând o soluţie falsă. În acelaşi timp, atitudinea lui Galdós poate fi explicată dacă avem în vedere că în *Torquemada*, *Realitate*, *Angel Guerra*, *Tristana* el studiază Omul în relaţia sa cu Spiritul, fără a considera că femeia este izolată, ci că formează o pereche indisolubilă cu bărbatul şi că este supusă de Natură bărbatului, dar această supunere nu indică relaţia de inferioritate.

ALEXANDRU LINCU

1843 La 10 mai se naşte în Insulele Canare Benito Pérez Galdós. Este al zecelea copil al doñei Dolores Galdós şi al lui don Sebastián Pérez Macías, ofiţer al batalionului de granadieni din Canare. Bunicul dinspre mamă, don Domingo Galdós de Azpeitia, fusese secretar al Inchiziţiei.

1847 Madridul începe să fie iluminat cu gaz.
Apar romanele *Jane Eyre* de Charlotte Brontë şi *La răscruce de vânturi* de Emily Brontë.

1850 Benito Pérez Galdós scrie primele sale versuri.

1851–1861 Urmează cursurile şcolii Sf. Augustin. Scrie drama istorică în versuri *Quien mal hace, bien no espere (Cine face rău, la bine să nu se aştepte).*

1852 Apare romanul *Amalia* al scriitorului argentinian José Marmol.
1853 Se naşte scriitorul cubanez José Martí.

1857 Scrie versuri satirice: *El pollo (Puiul), El Teatro Nuevo (Noul Teatru)* şi poemul epico-burlesc *Emilianada.*

1860 Trupele spaniole câştigă bătălia de la Tetuán în războiul de cotropire a Marocului.

1861 Semnează povestirea *Un viaje redondo por el bachiller Carrasco (Minunata călătorie a elevului Carrasco)* şi eseul *El Sol (Soarele).*

1862 Pleacă la Madrid pentru a urma cursurile Facultăţii de Drept pe care o va absolvi în 1869.

1864 Începe o prodigioasă activitate ziaristică, publicând foiletoane, critică de teatru, articole politice, eseuri. Îndrăgostit de teatru, scrie câţiva ani la rând mai multe piese, dar nu i se joacă nici una.

1866 Începe construirea clădirii Bibliotecii Naţionale din Madrid.

Apare romanul *Crimă şi pedeapsă* al scriitorului rus Feodor Dostoievski.

1867 Pleacă la Paris pentru a vizita Expoziţia Universală, unde va rămâne toată vara. Citeşte cu pasiune din opera lui Balzac.

Se naşte scriitorul spaniol Vicente Blasco Ibáñez.

1868 Revine la Paris şi cumpără operele complete ale lui Balzac.

În septembrie au loc mișcări de trupe la Madrid și răscoala flotei militare de la Cádiz.

1870 Publică pe cheltuiala sa romanul *La Fontana de Oro (Fântâna de aur).* Apreciat în mod deosebit de unul dintre cei mai mari critici spanioli ai acelor vremuri – Marcelino Menéndez y Pelayo –, *La Fontana de Oro* constituie începutul adevăratei renașteri a romanului spaniol.

1871 Publică romanul *La Sombra (Umbra).*

1872 Publică romanul *El audaz – Historia de un radical de antaño (Îndrăznețul – Povestea unui radical de odinioară).*
Începe să scrie o serie de romane istorice sub titlul comun de „Episoade naționale".

La San Sebastian se naște scriitorul Pio Baroja.

1873 Apar primele romane din ciclul „episoadelor naționale": *Trafalgar, La Corte de Carlos IV (Curtea lui Carol al IV-lea), El 19 de marzo y el 2 de mayo (19 martie și 2 mai)* și *Bailén.*

1873–1874 Tolstoi publică romanul *Anna Karenina.*

1874 Publică noi romane din ciclul „episoade naționale": *Napoleon en Chamartín (Napoleon la Chamartín), Gerona, Juan Martín el Empecinado (Juan Martín încăpățânatul), Zaragoza, Cádiz.*

Se naşte, la Manóvar, scriitorul José Martínez Ruiz, cunoscut sub pseudonimul Azorín, iar la Sevilla, Manuel Machado.

1875 Romanul *La Batalla de los Arapiles (Bătălia de la Arapiles)* încheie prima serie a „episoadelor".
Începe publicarea celei de-a doua serii de „episoade" cu romanele: *El Equipaje del Rey José (Bagajul Regelui Joseph)* şi *Memorias de un cortesano de 1815 (Memoriile unui curtean de la 1815).*

1876 Apare *Doña Perfecta* – „roman din prima perioadă".
Continuă seria „episoadelor" cu *La secunda casaca (Schimbarea partidei), El Grande Oriente (Marele Orient)* şi *El 7 de Julio (7 Iulie).*

1877 Văd lumina tiparului *Los cien mil hijos de San Luis (Cei o sută de mii de fii ai Sfântului Ludovic)* din ciclul „episoade naţionale" şi *Gloria*, „roman din prima perioadă".

1878 Publică în „episoade naţionale" *Un voluntario realista (Un voluntar regalist)* şi în „romane din prima perioadă" *La familia de León Roch (Familia lui León Roch).*

1879 *Un faccioso más y algunos frailes menos (Un rebel mai mult şi câţiva călugări mai puţin)* încheie cea de-a doua serie a „episoadelor naţionale".

1880 În seria „romane spaniole contemporane", Galdós publică în foileton *La Desheredada (Dezmoştenita).*

1881 Se naşte marele poet spaniol Juan Ramón Jiménez.

1882 Apare *El amigo Manso (Prietenul Manso).*

1883 Omagiu public adus lui Galdós. Au loc manifestaţii de stradă. Partidele politice îl solicită să candideze pe listele lor la viitoarele alegeri.

Se naşte, la Madrid, marele eseist José Ortega y Gasset.

1884 Publică *Tormento (Frământare), La de Bringas (Nevasta lui Bringas), Lo prohibido (Ceea ce este interzis).*

1885 Epidemie de holeră la Madrid.

1886 Este ales deputat de Puerto Rico în Cortes.

1886–1887 Publică în foileton romanul *Fortunata y Jacinta.*

1888 Publică romanele *Miau* şi *La incognita (Necunoscuta).*

1889 Apar romanele *Realidad (Realitate)* şi *Torquemada en la hoguera (Torquemada pe rug).*

1890–1891 Publică în foileton romanul *Ángel Guerra* şi adaptează pentru teatru romanul *Realidad.*

1892 Publică romanul *Tristana* (tradus în volumul de față cu titlul *Dragoste pierdută*).

1893 Scrie drama *La loca de la casa (Nebuna casei)*, cu care va avea un succes răsunător.
Apare romanul *Torquemada en la cruz (Torquemada pe cruce)*.

1894 Continuă să-și manifeste pasiunea pentru teatru scriind dramele *La de San Quintín (Doamna de San Quintín)* și *Los condenados (Condamnații)*.
Apare romanul *Torquemada en el Purgatorio (Torquemada în Purgatoriu)*.

1895 Apar romanele *Torquemada y San Pedro (Torquemada și Sfântul Petru)* și *Halma*.

1896 Are loc premiera adaptării pentru teatru a romanului *Doña Perfecta*. Obține un succes răsunător. De aici înainte piesele sale se vor bucura de o primire bună, chiar dacă nu ating întotdeauna valoarea artistică a romanelor.

1897 Intră oficial în Academia Regală Spaniolă, în care fusese ales încă din 1889. Nedorita decalare a fost pricinuită de prietenul său Marcelino Menéndez y Pelayo, care a pregătit cu o întârziere de opt ani discursul de răspuns.
Publică romanele *Misericordia* și *El Abuelo (Bunicul)*.

1898 Din a treia serie a „episoadelor" apar romanele: *Zumacalárregui, Mendizábal* şi *De Oñate a La Granja (De la Oñate la La Granja).*

Prăbuşirea imperiului colonial spaniol.

1899 Apar în „episoade naţionale": *Luchana, La campaña del Maestrazgo (Campania din Maestrazgo), La estafeta romántica (Stafeta romantică)* şi *Vergara.*

1900 Romanele *Montes de Oca (Munţii din Oca), Los Ayacuchos (Cei din Ayacucho)* şi *Bodas Reales (Nuntă regală)* încheie cea de-a treia serie a „episoadelor naţionale".

1901 *30 ianuarie.* Are loc premiera dramei *Electra* la Madrid. Piesa are un succes naţional, datorat în parte şi conjuncturii politice. Provoacă scandal, manifestaţii de stradă şi, în cele din urmă, căderea guvernului. În scurt timp, piesa se joacă la Paris, Roma, Atena, Bruxelles, Buenos Aires.

1902 Începe publicarea celei de-a patra serii a „episoadelor naţionale" cu *Las tormentas del '48 (Furtunile din '48).*
Înregistrează un mare succes cu piesa *Alma y vida (Suflet şi viaţă).*

În Italia apare *Estetica* lui Benedetto Croce.

1903 Se joacă piesa *Mariucha*. Apare în seria „episoadelor" romanul *Los duendes de la camarilla (Spiriduşii camarilei)*.

În Franţa se decernează pentru prima oară Premiul Goncourt lui Romain Rolland pentru romanul *Jean Christophe*.

1904 Apar „episoadele" *La revolución de julio (Revoluţia din iulie), O'Donnell* şi *Aita Tettauen*.
Are loc premiera adaptării pentru scenă a romanului *El Abuelo (Bunicul)*.

José Echegaray obţine, împreună cu Frédéric Mistral, premiul Nobel pentru literatură.
Cehov scrie piesa *Livada cu vişini*.

1905 Publică romanul *Carlos VI en la Rápita (Carlos al VI-lea în la Rápita)* în seria „episoade naţionale" şi *Casandra*, în ciclul „romane spaniole contemporane".
Se joacă piesele *Amor y Ciencia (Dragoste şi ştiinţă)* şi *Bárbara*.
Este propus pentru Premiul Nobel, dar Academia Regală Spaniolă refuză să-i sprijine candidatura.

1906 Publică „episoadele" *La vuelta al mundo en „La Numancia" (Ocolul pământului pe „Numancia")* şi *Prim*.

1907 Este ales deputat pe lista partidului republican. Apare în seria „episoade naţionale" romanul *La de los tristes destinos (Cea a tristelor destine).*

1908 Publică în „episoade naţionale" *España sin rey (Spania fără rege).* Se joacă piesa *Pedro Minio.* Publică romanele *España trágica (Spania tragică)* în „episoade naţionale" şi *El caballero encantado (Cavalerul vrăjit)* în „romane spaniole contemporane".

1910 Apare în „episoade naţionale" romanul *Amadeo I.* Se joacă adaptarea pentru teatru a romanului *Casandra.*

1911 Apar „episoadele" *La primera República (Prima Republică)* şi *De Cartago a Sagunto (De la Cartago la Sagunto).*
25 noiembrie. Se operează de cataractă la ochiul stâng. Operaţia nu reuşeşte şi îşi pierde vederea la acest ochi. În scurt timp, rămâne orb.

1912 Apare ultimul „episod naţional", *Cánovas.*
Este propus din nou pentru Premiul Nobel.

1913 Au loc reprezentaţii cu piesa *Celia en los infiernos (Celia în infern).*

Moare Menéndez y Pelayo.

1914 Se joacă drama *Alceste.*

Izbucneşte primul război mondial.

1915 I se joacă drama *Sor Simona (Sora Simona).*
Publică ultimul „roman spaniol contemporan" *La razón de la sinrazón (Pricina nebuniei).*

1916 Se joacă *El tacaño Salomon (Zgârcitul Solomon).*

Apare lucrarea *Introducere în psihanaliză* a lui Sigmund Freud.

1918 Spectacolul cu *Santa Juana de Castilla (Sfânta Ioana a Castiliei)*, prelucrare după legenda Juanei *La Loca (Nebuna)*, mama lui Carol Quintul.

1919 Ianuarie. Dezvelirea, în parcul Retiro din Madrid, a statuii ridicate în cinstea sa de sculptorul Victor Macho.

1920 *4 ianuarie.* Benito Pérez Galdós moare la Madrid.

*

1925 Ecranizarea romanului *El Abuelo.*

1940 Ecranizarea romanului *Marianela.*

1959 Se joacă la Madrid *La loca de la casa.*

1963 Angelino Fons regizează ecranizarea după romanul *Fortunata y Jacinta.*

1965 Apare versiunea românească a romanului *Doña Perfecta* sub semnătura lui Andrei Ionescu la E.L.U.

1968 Apare traducerea în românește a două „Episoade naționale": *19 martie și 2 mai* și *Bailén* de Andrei Ionescu la E.L.U.

1969 Spectacole la Teatru Lara din Madrid cu adaptarea după romanul *Fortunata y Jacinta.*

Apare versiunea românească a romanului *Zaragoza* din ciclul „episoade naționale", semnată de Cireșica Dimitriu la E.L.U.

1970 Luis Buñuel realizează filmul *Tristana* după romanul cu același nume.

1984 Apare traducerea în românește a romanului *Torquemada* realizată de Dumitru Radulian și Vasile Igna la Editura Minerva (Biblioteca pentru toți).

1990 Apare traducerea în românește a romanului *Dezmoștenita* semnată de Doina Lincu și Alexandru Lincu la Editura Dacia.

A.L.

I

În aglomeratul cartier Chamberí, mai aproape de depozitul de apă decât de Cuatro Caminos, trăia nu cu mult timp în urmă un hidalgo cu o înfăţişare plăcută şi nume neobişnuit, nu într-o casă nobilă, căci pe acolo aşa ceva nu a existat niciodată, ci într-o cameră sărăcăcioasă dintre acelea ieftine, în zgomotoasa vecinătate a unei cârciumi, lăptării şi a unei curţi interioare strâmte cu multe camere de închiriat. Prima dată când am luat cunoştinţă de un asemenea personaj şi i-am remarcat înfăţişarea de militar de modă veche, ca o reminiscenţă picturală a fostelor regimente de infanterie din Flandra, ni s-a spus că se numeşte *don Lope de Sosa*, nume folosit în lumea teatrului sau în romanţele trubadurilor; şi într-adevăr, aşa l-au botezat câţiva prieteni răutăcioşi. În realitate, pe el îl chema Lope Garrido. Cu timpul, am aflat că în certificatul de botez era trecut *don Juan López Garrido*, rezultând că acel sonor *don Lope* era creaţia dumnealui, ca un fard preţios aplicat pentru a-i înfrumuseţa personalitatea şi atât de bine se potrivea cu chipul său uscăţiv cu trăsături ferme şi nobile, cu bătoşenia corpului său, cu nasul osos, cu fruntea lată şi ochii vioi, cu mustaţa căruntă şi barbişonul tuns scurt, des

şi provocator, încât respectivul nu se putea numi altfel. Ori îl omorai, ori îi ziceai don Lope.

Vârsta bunului hidalgo, după socoteala pe care o făcea când era vorba despre asta, era o cifră imposibil de verificat, precum ora unui ceas stricat ale cărui limbi se încăpăţânează să rămână nemişcate. Se stabilise la 49, ca şi cum groaza instictivă de cifra 50 îl oprise la acel temut hotar de la jumătatea secolului; dar nici chiar Dumnezeu, cu toată puterea sa, nu putea să-i dea 57 de ani pe care, deşi nu prea bine conservaţi, nu-i arăta. Purta întotdeauna, cu toată eleganţa şi rafinamentul pe care mica sa avere i le permiteau, un joben impecabil, iarna, o manta frumoasă, în toate anotimpurile, mănuşi de culoare închisă, un distins baston, vara şi îmbrăcăminte potrivită mai degrabă celor tineri decât celor mai în vârstă. Don Lope Garrido a fost, dacă e să bârfim, mare strateg pe câmpul de luptă al dragostei şi se făIea că ar fi asaltat mai multe fortăreţe de virtute şi că ar fi cucerit mai multe cetăţi de onestitate decât fire de păr avea pe cap. Deşi bătrân, nu putea să renunţe la pasiunea sa ştrengărească, şi întotdeauna când se întâlnea cu femei frumoase, sau chiar dacă nu erau frumoase, trecea la atac şi fără intenţii rele le arunca priviri sugestive, mai degrabă paterne decât amoroase, ca şi cum le-ar fi spus: „Aţi scăpat ieftin, bietele de voi! Mulţumiţi lui Dumnezeu că nu m-am născut cu 20 de ani în urmă. Aveţi grijă cu cei care azi sunt cum eram eu odată, deşi, dacă îmi pun mintea cu ei, aş îndrăzni să spun că în ziua de azi nu se află cineva care să-mi semene. Nu mai există tineri, nici măcar amorezi, nici bărbaţi care să ştie să se poarte când se află alături de o fată frumoasă."

Fără nici o ocupație, bunul don Lope, care se bucurase în timpurile sale de glorie de o avere bunicică și care acum nu mai avea decât o mică fermă în provincia Toledo de pe urma căreia primea un venit din ce în ce mai mic, își petrecea viața cu distracții și sindrofii plăcute, rezervându-și și câteva ore pentru vizitarea unor prieteni, pentru a merge la cafenea sau în alte locuri pentru distracții pe care nu are rost să le pomenim acum. Locuia într-un cartier extravagant pentru singurul motiv că acolo camerele erau ieftine, și, pe lângă faptul că tramvaiul îl costa foarte puțin în acea zonă, se mai bucura și de aer curat și de o priveliște încântătoare. Garrido nu mai era o persoană care hoinărește noaptea; se scula la opt fix și pierdea două ore bune cu bărbieritul și îmbrăcatul, căci se ocupa de persoana lui cu mare atenție. Hoinărea până la ora unu, ora ideală pentru un prânz frugal.

Între șapte și opt, bătea din nou străzile până la cină, nu mai puțin sobră decât prânzul, uneori cu o zgârcenie nu prea bine disimulată de vicleșugurile gastronomice cele mai elementare. Ceea ce trebuie remarcat în mod deosebit este că dacă don Lope era afabil și curtenitor în afara casei și la taifasurile de la cafenea sau de la cazinou, acasă știa să îmbine atitudinea familiară cu autoritatea unui stăpân de necontestat.

Cu el locuiau două femei, una, servitoarea, cealaltă, domnișoara, ce se comportau la bucătărie și la asprele treburi casnice fără diferențieri ierarhice, într-un perfect spirit fratern, determinat mai mult de modestia stăpânei decât de ifosele servitoarei. Aceasta se numea Saturna, era înaltă și slabă, cu ochi negri, puțin cam bărbătoasă și, datorită faptului că rămăsese văduvă de curând, se îmbrăca numai în negru. După ce își pierdu soțul, care fiind zidar

căzuse de pe o schelă, reuși să-și interneze băiatul într-un azil de săraci și începu să lucreze ca servitoare, pentru prima dată în casa lui don Lope, unde cu siguranță nu era pământul făgăduinței. Cealaltă, pe care câteodată o luai drept servitoare, stătea la masă cu stăpânul și îl tutuia cu o simplitate familiară, era tânără, drăguță, zveltă, cu pielea de albeața aproape neverosimilă a celui mai curat alabastru; palidă, ochi negri, mai remarcabili prin vioiciune și luminozitate decât prin mărime, sprâncenele arcuite parcă de o pensulă foarte fină, o gură mică cu buze groase și roșii de parcă tot sângele ce lipsea din obraji se strânsese în ele; dinții mărunți, bucățele de cristal; părul castaniu și nu foarte des, strălucitor ca mătasea și strâns într-o grațioasă neorânduială pe creștetul capului. Dar semnificativ la ea era că părea o adevărată hermină și întruchiparea spiritului frumuseții, căci chiar când se spetea în cele mai aspre munci casnice tot curată rămânea. Mâinile ei de o formă perfectă – ce mâini! – aveau o misterioasă virtute, la fel ca trupul și hainele, pentru a putea spune celor săraci: *la vostra miseria non mi tange*[1]. Întreaga ei făptură lăsa impresia unei curățenii intrinseci, elementare, superioare și anterioare oricărui contact cu lucrurile murdare sau impure. Îmbrăcată de casă, cu pământuful de praf în mână, praful și gunoiul o respectau, iar când se schimba și își punea capotul violet cu fundițe albe, își făcea un coc în vârful capului, prins cu agrafe aurii, părea imaginea fidelă a unei japoneze din înalta societate. Părea în întregime din hârtie, din acea hârtie elastică, vie și caldă pe care acei inspirați orientali prezintă divinul și omenescul, comicul

[1] Murdăria voastră nu mă atinge (it.).

grav și seriosul care te face să râzi. Din hârtie lucioasă era fața ei de un alb mat, din hârtie, îmbrăcămintea, din hârtie, extrem de finele, cizelatele, incomparabilele mâini. Nu am precizat gradul de rudenie al Tristanei, căci astfel se numea frumoasa copilă, cu marele don Lope, stăpân și domn al acelui azil de noapte pe care nu ar fi drept să-l numim familie. Prin vecini și printre câteva persoane care veneau în vizită circulau versiuni de tot felul. În funcție de anotimp, circula o părere sau alta despre această problemă atât de importantă; vreo două-trei luni s-a crezut cu sfințenie că domnișoara era nepoata stăpânului. Mai târziu se stabili iute, împrăștiindu-se cu repeziciune, ideea că este fiica lui și se zvoni prin cartier că o auziseră spunându-i papa, ca păpușile care vorbesc. Apoi se răspândi ideea că i-ar fi lui Garrido legitimă și incontestabilă nevastă. După câtva timp, nu mai rămase nici urmă din aceste presupuneri și Tristana, în opinia mahalalei, nu-i era fiică, nici nepoată, nici nevastă, nici nimic marelui don Lope; nu-i era nimic și era totul, căci îi aparținea ca o valiză, ca o mobilă sau orice obiect de îmbrăcăminte, fără ca nimeni să i-o conteste; și ea părea atât de resemnată să-i fie valiză, întotdeauna valiză!

II

Nu era complet resemnată, căci de mai multe ori în anul care l-a precedat pe cel la care ne referim, frumoasa figurină de hârtie își luă nasul la purtare, vrând să arate că are caracter și conștiință de femeie liberă. Stăpânul său exer-

cita asupra ei un despotism pe care îl putem numi seducător, impunându-şi voinţa cu o fermitate îmblânzită, uneori cu dezmierdări şi ademeniri, anihilându-i orice iniţiativă care nu se referea la fleacuri şi la lucruri lipsite de importanţă. Fata avea 21 de ani când dorinţa de independenţă se trezi în ea o dată cu gândurile care îi subjugau mintea, legate de ciudata situaţie socială în care se afla. Avea încă purtarea şi obiceiurile unei fetiţe; ochii nu ştiau să privească viitorul, iar dacă îl priveau nu vedeau nimic. Dar într-o zi îşi concèntră atenţia asupra umbrei pe care prezentul o proiecta spre viitor şi imaginea sa alungită pe o suprafaţă mare, cu o siluetă atât de diformă şi ştirbită, îi reţinu mult timp atenţia, trezindu-i mii de gânduri care o întristau şi o tulburau.

Pentru a înţelege mai uşor aceste frământări ale Tristanei, trebuie făcut lumină cu privire la persoana lui don Lope, pentru a nu fi considerat mai bun sau mai rău decât era în realitate. Acesta îşi închipuia că se poartă în spirit cavaleresc, în toată puritatea sa dogmatică, pe care foarte bine îl putem numi sedentarism în contrast cu ideea de cavaler rătăcitor sau hoinar, dar interpreta legile acelei dogme pe baza unor criterii de liberalism excesiv din care rezulta o morală complexă specifică nu numai lui, rod îmbelşugat al timpului pe care îl trăim; morală care, deşi părea că-i aparţine, constituia o sedimentare riguroasă a ideilor care se vânturau în atmosfera metafizică a epocii, precum bacteriile invizibile în cea fizică. Cavalerismul lui don Lope, ca fenomen extern, putea fi observat de toată lumea: n-a luat niciodată ceva care să nu-i aparţină, iar când avea interes mergea cu delicateţea până la un donchişotism extrem. Evita lipsurile cu bărbăţie şi le acoperea

cu demnitate dând frecvent dovadă de abnegație și condamnând cu un pronunțat stoicism apetitul pentru lucrurile materiale. Pentru el întotdeauna banul a constituit un mijloc josnic, iar bucuria pe care o produce obținerea lui nu te scutește de disprețul persoanelor bine crescute, ușurința cu care cheltuia dovedea un dispreț mai mare decât retorica cu care blama ceea ce după părerea lui constituia motiv de corupție și cauza pentru care în societatea de azi, pe zi ce trece, e tot mai mic numărul cavalerilor. Cu privire la respectul personal era atât de minuțios și de o susceptibilitate atât de dezarmantă încât nu tolera nici cea mai neînsemnată insultă și nici ambiguitatea cuvintelor care ar fi putut atrage asupra sa umbra desconsiderării. A avut mii de conflicte în viață, și acorda atâta importanță demnității încât ajunsese să fie considerat un cod viu în reclamațiile care aveau ca obiect onoarea și, se știa deja, în toate cazurile încurcate era consultat marele don Lope, care își exprima părerea și pronunța sentința cu emfază sacerdotală ca și cum ar fi fost vorba despre o problemă teologică sau filosofică de cea mai mare importanță.

Pentru Garrido, onoarea reprezenta deci esența științei de a trăi care presupune unele renunțări. Dacă dezinteresul său putea fi considerat virtute, în mod sigur nu se putea afirma același lucru despre disprețul față de stat și justiție, ca organisme sociale. Tribunalul îi repugna; pe mărunții funcționari ai fiscului interpuși între instituții și bietul contribuabil îi considera buni doar să vâslească la galere. Deplângea faptul că în epoca noastră, mai degrabă de hârtie decât de fier, cu atâtea formule goale, cavalerii nu folosesc spada pentru a da socoteală de trândăvia lor

impertinentă. Societatea, după părerea sa, a creat diverse mecanisme doar cu obiectivul de a menține trândăvia și de a urmări și jefui populația nobilă și bine crescută.

Cu asemenea idei, lui don Lope îi erau foarte simpatici contrabandiștii și șnapanii și dacă ar fi putut ar fi sărit în apărarea lor când aceștia s-ar fi aflat într-o situație disperată. Detesta poliția secretă sau în uniformă, și îi ura pe carabinieri și pe inspectorii comerciali, precum și pe acei gură-cască, așa-numiții supraveghetori ai ordinii publice care, după părerea sa, niciodată nu-l protejează pe cel slab împotriva celui puternic. Era în bune relații cu Garda civilă, deși el – la naiba! – ar fi organizat-o altfel, cu atribuții procesuale și executive, ca pe o adevărată religie a cavalerismului justițiar, pe drumuri și în ținuturile nepopulate. Cu privire la armată, ideile lui don Lope cădeau în extravaganță. Așa cum o cunoștea el nu era decât un instrument politic, costisitor și nătâng pe deasupra, iar el opta pentru o organizație religioasă și militară, ca anticele ordine cavalerești, cu bază populară, serviciu obligatoriu, șefi ereditari, cu legături de sânge în corpul generalilor, și, în sfârșit, un sistem atât de complex și încurcat încât nici chiar el nu-l înțelegea. Cu privire la Biserică, o considera o glumă regretabilă pe care secolele trecute o fac celui prezent și că acesta o suportă din sfială. Să nu se creadă că era o persoană laică: dimpotrivă, credința sa era mai puternică decât a multora care dau buzna în fața altarului și se învârt în medii preoțești. Inventivul don Lope nu le putea nici măcar citi numele acestora din urmă, căci nu găsea loc pentru ei în sistemul pseudo-cavaleresc pe care îl făurise fantezia sa și obișnuia să spună: „Adevărații preoți suntem

noi, cei care pledăm pentru onoare și morală, cei care acționăm în favoarea celor nevinovați, a dușmanilor răutății, ipocriziei, nedreptății... și ai josniciei banului".

Au existat situații în viața acestui personaj când a fost ridicat în slăvi și, dacă un leneș i-ar scrie istoria, acele strălucitoare acte de generozitate și abnegație ar anula până la un punct petele întunecate ale caracterului și purtării sale. Despre ele trebuie vorbit ca antecedente sau cauze ale faptelor la care ne vom referi. Întotdeauna don Lope a fost un foarte bun prieten, gata oricând să ajute ființele iubite care se aflau în vreo încurcătură. Serviabil până la eroism, nu avea limite în generoasele sale acte. Cavalerismul său ajungea în astfel de situații până la vanitate, și cum vanitatea se plătește, cum luxul bunelor sentimente este cel mai costisitor din lume, Garrido suferi considerabile pierderi din averea sa. Principiul său de a-și da cămașa de pe el pentru un prieten nu constituia o simplă afectare retorică. Pentru un prieten era în stare să-și dea și viața.

Un amic din copilărie la care ținea mult, pe nume don Antonio Reluz, adeptul unui cavalerism mai mult sau mai puțin corect, a pus la încercare patima altruistă, căci n-o putem numi altfel, a bunului don Lope. Reluz, căsătorindu-se din dragoste cu o fată foarte distinsă, s-a îndepărtat de ideile și practicile cavalerești ale prietenului său, apreciind că nu aduceau nici un folos și s-a dedicat afacerilor folosind capitalul soției. În primii ani nu i-a mers prost. A intrat în afaceri cu orz, echipamente militare și alte produse, afaceri pe care Garrido le privea cu mare dispreț. Pe la 1880, când amândoi împliniseră 50 de ani, steaua lui Reluz se stinse brusc, toate afacerile soldându-se

cu pierderi. Un asociat escroc l-a dus la pierzanie, trezindu-se peste noapte fără nici o leţcaie, dezonorat şi, pe deasupra, şi arestat...

– Vezi? îi spuse bunului său prieten. Acum te-ai convins că nici tu, nici eu nu suntem făcuţi pentru comerţ? Te-am prevenit când ai început, dar n-ai vrut să mă asculţi. Nu aparţinem epocii noastre, dragă Antonio; suntem prea cinstiţi pentru a intra în asemenea afaceri în care face faţă doar şleahta de ticăloşi ai secolului.

Asta nu reprezenta chiar o consolare pentru el. Reluz îl asculta fără să clipească şi fără să spună nimic, analizând cum şi când să tragă glonţul cu care se gândea să pună capăt groaznicei sale suferinţe.

Dar Garrido nu se lăsă aşteptat şi pe loc veni cu soluţia.

– Ca să-ţi salvez onoarea sunt capabil să îmi vând şi cămaşa de pe mine... În sfârşit, ştii că este o obligaţie, nu o favoare, căci suntem prieteni adevăraţi şi ceea ce eu fac pentru tine ai face şi tu pentru mine.

Deşi deficitul comercial care punea la pământ numele firmei Reluz nu reprezenta o sumă fabuloasă, era totuşi destul de însemnat pentru a demola edificiul nu prea solid al averii lui don Lope, cel care, încorsetat în dogma sa altruistă, a făcut o ispravă de omenie fără pereche, şi după ce a vândut o căsuţă în Toledo, a renunţat şi la colecţia de tablouri vechi, care chiar dacă nu erau capodopere erau totuşi destul de apreciate pentru migala cu care fuseseră pictate.

– Nu te grăbi, îi spunea tristului său prieten. Fii curajos şi nu da acestor neplăceri o importanţă atât de mare. În timpurile astea mizerabile trece drept virtute ceea ce

reprezintă o datorie elementară. Ceea ce ai păstrezi atâta timp cât altcineva nu are nevoie. Aceasta este legea relaţiilor între oameni, restul reprezintă fructul egoismului şi pângărirea obiceiurilor. Banul nu încetează să fie josnic, cu excepţia situaţiei când se oferă celui care din nefericire are nevoie de el. Eu nu am copii. Îţi dau tot ce am: oi găsi eu o bucată de pâine...

Că Reluz asculta aceste lucruri cu o emoţie profundă, nu mai e nevoie s-o spunem. Desigur că nu şi-a tras un glonţ în cap, căci nici nu avea de ce; dar rezultatul a fost acelaşi, după ce ieşi din puşcărie îl cuprinse o febră teribilă care îl răpuse în şapte zile. Trebuie să fi fost din cauza bucuriei excesive şi a emoţiilor cumplite din ultima vreme. Lăsă o văduvioară neconsolată, care, deşi dorea din tot sufletul să-l urmeze în mormânt murind de moarte naturală, nu reuşi, şi o fiică de 19 primăveri, pe nume Tristana.

III

Nevasta lui Reluz fusese frumoasă înainte de neplăcerile şi intrigile din ultimii ani. Dar îmbătrânirea ei nu s-a petrecut atât de repede încât să-i răpească lui don Lope plăcerea de a-i face curte, căci dacă totuşi codul cavaleresc al acestuia îi interzicea s-o curteze pe soţia prietenului când acesta trăia, moartea amicului său îi permitea să aplice legea dragostei după bunul său plac. Aşa a fost să fie, totuşi, că de data asta nu i-a ieşit bine socoteala, căci la

primele greutăți pe care neconsolabila femeie le-a avut, a remarcat că nu răspundea avansurilor sale, că acel creier nu mai funcționa așa cum îl lăsase Dumnezeu și, în concluzie, sărmanei Josefina Solís îi lipseau aproape toate firele ce coordonează gândirea cu purtarea firească. Avea două obsesii care o tulburau; cea de a se muta dintr-o casă în alta și cutățenia. O dată pe săptămână, sau cel puțin o dată pe lună, lua legătura cu compania de transport și mutări, care în acel an a câștigat bani buni transportându-i lucrurile pe toate străzile Madridului. Toate casele erau excelente în ziua mutării și detestabile, neospitaliere, oribile, peste opt zile. În asta îngheța de frig, în aia murea de cald; în una avea vecini scandalagii, în alta, șobolani nerușinați, în toate, nostalgia altei locuințe, a camionului pentru transport, dorința nesfârșită de necunoscut.

Don Lope a dorit să contribuie la acest costisitor delir, dar numaidecât s-a convins că era imosibil. Timpul scurt dintre două mutări era folosit de Josefina pentru a spăla și freca tot ce întâlnea în cale, pusă în mișcare de scrupule fără sens și de o scârbă profundă mai puternice decât un impuls instinctiv. Nu dădea mâna cu nimeni de teamă să nu ia vreun herpes. Nu mânca decât ouă, după ce spăla bine coaja și întotdeauna avea grijă ca găina să nu fi făcut oul într-un cuib murdar. O muscă o scotea din sărite. Renunța la servitoare lunea și marțea pentru orice fleac nevinovat care se bătea cap în cap cu extravagantele ei metode de curățenie. Nu îi era suficient să șteargă mobila cu o cârpă udă; spăla și covoarele, saltelele și chiar pianul, pe dinăuntru și pe dinafară. Se înconjura de dezinfectanți și substanțe antiseptice și chiar în mâncare se simțea miros de camfor. Spunând că spăla și ceasurile, am spus totul. Pe

fiica ei o băga în baie de trei ori pe zi, iar pisica fugise disperată de acasă pentru a nu fi obligată să suporte baia pe care i-o impunea stăpâna sa.

Don Lope regreta din tot sufletul că prietena lui își pierduse mințile și îi ducea dorul simpaticei Josefina de altădată, femeie agreabilă, destul de educată și chiar cu un anumit talent literar. Pe ascuns, compusese niște versuri pe care le citise doar prietenilor de încredere și aprecia cu discernământ literatura și scriitorii contemporani. Prin temperament, educație și ereditate – căci a avut doi unchi academicieni, iar altul care emigrase la Londra cu ducele de Rivas y Alcalá Galiano – detesta modernele tendințe realiste; adora idealismul și fraza nobilă și cuviincioasă. Credea cu fermitate că după gustul estetic deosebești un aristocrat de un om din popor și nu ezita să-și rezerve un loc dintre cele mai modeste printre personalitățile literare. Adora teatrul vechi și știa pe dinafară fragmente lungi din *Don Gil de las calzas verdes*[1], *La verdad sospechosa*[2] și din *El mágico prodigioso*[3]. A avut un băiat care a murit la 12 ani, căruia îi pusese numele Lisardo ca și cum făcea parte din familia Tirso sau Moreto. Fiicei sale îi pusese numele de Tristana, ca urmare a pasiunii pentru acea artă cavalerească și nobilă, care a creat o societate ideală pentru a servi în mod constant de exemplu realităților noastre grotești și vulgare.

---

[1] *Don Gil cu ciorapii verzi*, piesă a dramaturgului spaniol Tirso de Molina (1584–1648).

[2] *Adevărul suspect*, capodoperă a dramaturgului spaniol Ruiz de Alarcón y Mendoza (1581–1639).

3 *Magicianul făcător de minuni*, dramă ce aparține celebrului dramaturg spaniol al secolului de aur, împreună cu ceilalți doi citați mai sus, Calderon de la Barca (1600–1681). Este considerată precursoare a lui Faust, în romantismul german.

Toate acele rafinate gusturi care o înfrumuseţau, adăugând mii de farmece graţiei sale naturale, au dispărut fără urmă. Cu mania ei de om smintit pentru mutări şi curăţenie, Josefina îşi uită trecutul. Memoria, ca o oglindă care îşi pierde strălucirea, nu mai păstra nici o idee, nici un nume, nici o frază, din acea lume fictivă pe care o iubise atât. Într-o zi don Lope vru să-i trezească amintirile nefericitei doamne, dar văzu stupizenia întipărită pe faţa ei ca şi cum îi vorbise despre o altă existenţă. Nu înţelegea nimic, nu îşi amintea nimic, nu ştia cine ar putea fi don Pedro Calderón; la un moment dat crezu că era proprietarul vreunei case în care locuise sau vreun patron al maşinilor cu care îşi transportase mobilierul. Într-o altă zi, o surprinse spălându-şi papucii, iar alături îşi pusese la uscat albumele cu fotografii. Tristana privea, străduindu-se să nu plângă, acel tablou dezolant şi din ochi îl ruga pe prietenul casei să nu o contrazică pe sărmana bolnavă. Mai rău era că bunul cavaler suporta cu resemnare cheltuielile acelei familii fără noroc care, cu nesfârşitele mutări, frecventele spargeri de veselă şi deteriorare a mobilei, deveniseră de neînchipuit. Acea cascadă de clăbuci îi îneca pe toţi. Din fericire, într-una din case, fie pentru că era nouă şi pereţii musteau de apă, fie pentru că Josefina umbla cu papuci proaspăt supuşi sistemului ei de asanare, sosi ora să-şi înalţe sufletul la Dumnezeu. Un reumatism febril o doborî punând capăt tristelor ei zile. Dar şi mai tristă a fost cea în care, pentru a plăti medicul, medicamentele şi înmormântarea, în afară de cosmeticale şi alimente, don Lope a trebuit să dea o altă lovitură secătuitei sale averi, sacrificând acea parte din bunurile sale pe care le iubea cel

mai mult, colecţia sa de arme vechi şi moderne, adunată cu atâta trudă şi cu bucuria intimă de colecţionar inveterat. Flinte rare şi archebuze răpănoase, pistoale, halebarde, săbii folosite de mauri şi puşti care au aparţinut creştinilor, săbii cu gardă şi scuturi şi grumăjere care îi împodobeau salonul între mii de accesorii arătoase de război şi vânătoare, alcătuind cea mai nobilă şi austeră colecţie din câte se pot imagina, au fost vândute la preţuri de nimic unor negustori mărunţi. Când don Lope văzu că rămâne fără preţiosul său arsenal căzu pradă mâhnirii, deşi curajul său deosebit ştiu să biruie suferinţa care îi încolţise în piept, şi astfel să afişeze o demnă şi stoică seninătate. Nu-i mai rămăsese decât o colecţie de tablouri cu femei frumoase, care cuprindea de la miniaturi delicate până la fotografii moderne în care realitatea înlocuia arta, colecţie care reprezenta pentru istoria legăturilor sale amoroase ceea ce reprezintă o colecţie de tunuri şi steaguri pentru măreţia unei domnii glorioase. Atât îi mai rămăsese, câteva imagini elocvente, deşi mute, care însemnau mult ca trofeu, dar, vai!, atât de puţin ca valoare materială.

Pe patul de moarte, Josefina şi-a recăpătat, aşa cum se întâmplă adesea, luciditatea, revăzându-şi instantaneu întreaga existenţă, recunoscând, precum don Quijote, neroziile din perioada văduviei şi dezicându-se de ele. Îşi întoarse ochii spre Dumnezeu, dar avu încă timp să-i întoarcă şi spre don Lope, care se afla la căpătâiul ei şi să-i încredinţeze pe fiica sa orfană, punând-o sub protecţia lui, iar nobilul cavaler acceptă această sarcină cu bucurie, rostind ceea ce se obişnuieşte în asemenea cazuri solemne. În concluzie, văduva lui Reluz închise ochii uşurând astfel,

poate, viaţa fiinţelor care se văitau terorizate de despotismul mutărilor şi al igienei; Tristana plecă să locuiască cu don Lope, iar acesta... trebuie s-o spunem, oricât de dur şi de regretabil ar fi, după două luni mări cu ea lista deja foarte lungă a bătăliilor sale câştigate în confruntarea cu inocenţa.

IV

Conştiinţa cuceritorului de inimi împrăştia după cum s-a văzut străluciri de astru incandescent; dar şi lăsa să se vadă uneori ariditatea oribilă de astru stins. Sensului moral al bunului cavaler îi lipsea o piesă importantă, precum organul care a suferit o mutilare şi funcţionează din când în când. Don Lope, datorită vechii dogme a cavalerismului său sedentar, nu admitea crimă, nici greşeală şi nici responsabilitate în materie de femei. În afară de a face curte unei femei, soţii sau concubine a unui prieten, în dragoste totul i se părea îngăduit. Bărbaţii ca el, fii răsfăţaţi ai lui Adam, primiseră tacit de la Dumnezeu o bulă care îi scutea de orice morală în faţa poliţiei vulgului cât şi cavalerismului. Conştiinţa sa, atât de sensibilă în alte privinţe, era în acest domeniu mai dură şi mai inertă decât o pietricică, cu diferenţa că aceasta, călcată de roata unei căruţe, scoate de obicei scântei, pe când conştiinţa lui don Lope, în materie de amor, chiar dacă ar fi călcată de potcoavele calului lui Santiago, tot nu s-ar fi supus.

Susținea principiile cele mai eronate și mai nimicitoare și le întărea cu aprecieri istorice în care ingeniozitatea nu anula sacrilegiul. Susținea că în relațiile dintre bărbat și femeie nu există altă lege decât anarhia, dacă aceasta e lege; că suveranul amor nu trebuie să se supună decât propriilor sale reguli și că limitele externe ale suveranității sale nu servesc decât la ruinarea rasei, la sărăcirea debitului sanguin al umanității. Spunea, nu fără talent, că articolele decalogului care se referă la orice păcat mărunt constituie un plasture adăugat de Moise la opera lui Dumnezeu, supunându-se unor rațiuni pur politice; că aceste rațiuni de stat au continuat să aibă influență la vârste succesive, făcând necesară o cenzură a pasiunilor; dar că o dată cu evoluția civilizației și-au pierdut forța lor logică și că efectele persistă după ce au dispărut cauzele doar datorită rutinei și trândăviei oamenilor. Se impune abrogarea acelor articole perimate, iar legiuitorii să nu-și mai piardă timpul cu fleacuri. Această necesitate o demonstrează societatea însăși, renunțând de fapt la ceea ce diriguitorii ei se obligă să păstreze împotriva obiceiurilor și a realităților vieții. Ah! Dacă prea bunul Moise ar înălța capul, el însuși și-ar îndrepta opera, recunoscând că există vremuri și vremuri.

Este inutil, se pare, să arătăm că toți cei care îl cunoșteau pe Garrido, inclusiv cel care scrie aceste rânduri, detestau asemenea idei deplângând din tot sufletul faptul că purtarea smintitului cavaler consta în aplicarea fidelă a doctrinelor sale perverse. Trebuie să adăugăm că cu cât apreciem valoarea marilor principii după care se ghidează etc, etc, ... cu atât ni se face părul măciucă numai dacă ne gândim cum ar funcționa mașina socială în situația în care

distinşilor conducători li s-ar năzări să sprijine neroziile lui don Lope şi ar renunţa la articolele sau ordinele a căror inutilitate o proclama cavalerul nostru. Dacă nu ar exista infern, atunci numai pentru don Lope ar trebui creat unul unde să se purifice întru eternitate de batjocura sa faţă de morală şi să servească drept exemplu veşnic multora care, chiar fără să se declare în realitate, sunt adepţii săi, răspândiţi pe tot acest pământ păcătos.

Cavalerul era mulţumit de achiziţia sa, căci fata era frumoasă, vioaie, cu maniere alese, ten proaspăt şi voce seducătoare. „Orice s-ar spune, zicea în sine lui, amintindu-şi sacrificiile făcute pentru ajutarea mamei şi salvarea onoarei tatălui, am câştigat-o. Nu mi-a cerut Josefina s-o ocrotesc? Păi nici că se poate o ocrotire mai bună. O apăr foarte bine de orice pericol; nimeni n-ar îndrăzni acum nici măcar s-o atingă". La început, curtenitorul cavaler îşi ţinea banii în locuri dintre cele mai ciudate şi ascunse; se temea de răzvrătirile fetei, speriat de diferenţa de vârstă, mai mare fără îndoială decât permit canoanele interne ale amorului. Frica şi neîncrederea îl asaltau; aproape că simţea în conştiinţă o înţepătură fină, precursoare a remuşcării. Dar asta dura puţin şi cavalerul îşi recăpăta întreaga grosolănie. În sfârşit, acţiunea devastatoare a timpului potoli entuziasmul său până la îmblânzirea rigorilor neliniştitei lui vigilenţe şi ajunse într-o situaţie asemănătoare aceleia unei perechi căsătorite care a epuizat capitalul dezmierdărilor şi începe să cheltuiască cu prudentă economie puţina rentă a afecţiunii tihnite şi destul de anoste. Trebuie să arătăm că nici măcar pentru o clipă don Lope nu s-a gândit să se logodească cu victima sa, căci

îl plictisea căsătoria, o considera cea mai groaznică formulă de robie pe care au născocit-o puterile de pe pământ pentru a ține strâns în mână sărmana omenire.

Tristana acceptă acel mod de a trăi, aproape fără să-și dea seama de gravitatea lui. Propria-i inocență, pe măsură ce-i sugera în mod timid mijloace defensive pe care nu știa să le folosească, o lega la ochi și doar timpul și continuitatea metodică a dezonoarei o făcură să-și dea seama de nefericita situație în care se afla. O defavoriza în mare măsură lipsa ei de instruire și o duceau spre pierzanie farmecele și vicleșugurile pe care știa să le folosească potlogarul de don Lope, care compensa ceea ce anii îi răpiseră cu arta subtilă a cuvântului și politețuri fine ale unui temperament deosebit, dintre cele care abia că se mai întâlnesc, căci au dispărut cei care știau să le folosească. Fără să pună stăpânire pe inima fetei, tomnaticul cavaler știu să manevreze cu abilitate resorturile fanteziei sale și să producă o falsă pasiune care lui, întâmplător, i se părea a fi reală.

Domnișoara Reluz trecu prin acea probă furtunoasă ca unul care trece prin perioade de acută boală febrilă, trăind și momente de scurtă și palidă fericire, precum bănuiala că ar putea fi aventurile iubirii. Don Lope îi captiva cu rafinament imaginația, cultivându-i idei care îi vor întări resemnarea cu o asemenea viață; stimula ușoara dispoziție a fetei de a idealiza lucrurile pentru a vedea totul așa cum nu este, sau cum ne convine sau ne place să fie. Cel mai important lucru a fost acela că Tristana la început nu a dat importanță faptului că vârsta tiranului său era aproape de

trei ori mai mare decât a ei. Pentru a fi mai explicit trebuie spus că nu şi-a dat seama de această disproporţie datorită, fără îndoială, desăvârşitei arte a seducătorului şi a complicităţii perfide cu care natura îl ajuta în înşelătoarele sale demersuri, printr-o conservare aproape miraculoasă a organismului său. Îşi păstra atât de bine farmecele personale încât timpului i-a trebuit mult ca să le poată distruge. În ciuda tuturor acestor lucruri, vicleşugul, simulata iluzie a dragostei nu putea să dureze; într-o zi, don Lope înţelese că se terminase fascinaţia pe care o exercita asupra nefericitei fete producându-i, după ce aceasta îşi veni în fire, o teribilă impresie de care va scăpa cu mare greutate. Brusc, văzu în don Lope un bătrân şi exageră în fantezia ei ridicula pretenţie a bătrânului care, contravenind legilor naturii, face pe amorezul. Don Lope nu era atât de bătrân cum îl vedea Tristana şi nici nu ajunsese până acolo încât să-l socoteşti o mobilă veche, inutilă. Dar cum în convieţuirea intimă superioritatea vârstei se impune şi nu este atât de uşoară disimularea ca atunci când te expui în afara casei, în locuri alese cu grijă la ore convenabile, survin în fiece clipă o mulţime de motive de dezamăgire, fără ca tomnaticul cavaler, cu toată viclenia şi talentul său, să le poată evita.

Această trezire a Tristanei nu reprezenta altceva decât o fază a crizei profunde pe care o suferi după aproximativ opt luni de la dezonorarea ei şi când împlinea 22 de ani. Până atunci, fiica lui Reluz rămase în urmă în dezvoltarea ei morală, fiind întruchiparea nechibzuinţei şi pasivităţii de păpuşă, fără idei proprii, trăind după şabloanele unei gândiri străine şi cu o asemenea docilitate în sentimente încât era foarte uşor să le provoci în forma şi cu intenţia pe care

le doreai. Dar veniră zile în care mintea ei se deschise dintr-o dată şi se umplu de idei, ca planta tânără ce prinde o zi bună de primăvară, la început în boboci, apoi în splendide flori. Dorinţe nedefinite îi încolţiră în inimă. Se simţea neliniştită, ambiţioasă, fără să ştie de ce, dintr-o cauză foarte îndepărtată, pe care ochii săi nu o vedeau nicăieri; temeri îngrijorătoare o tulburau uneori, alteori o încredere binevenită; îşi dădea seama cu luciditate de situaţia ei şi că reprezintă o bucăţică din omenire prin necazurile ei; observa ceva ce i se strecura cu îndrăzneală prin porţile sufletului, orgoliul, conştiinţa că nu era o fiinţă obişnuită; era surprinsă de constatările din ce în ce mai tenace, de inteligenţa sa, care îi şoptea: „Sunt aici. Nu vezi cum mă gândesc la lucruri deosebite?" Şi pe măsură ce călţii de păpuşă se transformau în sânge şi carne de femeie, devenea din ce în ce mai plictisită şi mai scârbită de viaţa mizerabilă pe care o ducea sub influenţa lui don Lope Garrido.

V

Între miile de lucruri pe care Tristana le învăţă în acele zile fără ca nimeni să-i arate, a fost acela de a se preface, de a se folosi de ductilitatea cuvântului, de a pune în mecanismul vieţii acele frăgezimi care o fac flexibilă, acele amortizoare de zgomot, acele deviaţii abile de la mişcarea rectilinie, aproape întotdeauna periculoase. Asta pentru că

don Lope, fără ca vreunul dintre ei să-şi dea seama, o făcuse discipola sa, şi din nenorocire anumite idei, care înfloreau din belşug în mintea fetei, proveneau din „rezervorul" amantului şi profesorului său. Tristana se afla la vârsta când prindea ideile din zbor, când are loc cea mai gravă contaminare a vocabularului, a manierelor şi chiar a caracterului.

Domnişoara şi servitoarea trăiau în bună înţelegere. Fără compania şi dovezile de dragoste ale Saturnei, viaţa Tristanei ar fi fost insuportabilă. Vorbeau când munceau, iar când se odihneau vorbeau şi mai mult. Servitoarea îi povestea întâmplări din viaţa ei, creionându-i lumea şi oamenii cu mult realism, fără a întuneca sau poetiza tabloul respectiv; iar fata care de-abia avea un trecut se arunca în lumea presupunerilor făurindu-şi planuri precum copiii castele din cuburi. Acestea erau istoria şi poezia asociate într-o fericită îmbinare. Saturna povestea, iubita lui don Lope fabula, bazându-şi îndrăzneţele sale idealuri pe faptele celeilalte.

– Uite, se adresă Tristana celei care pe lângă servitoare era pentru ea o prietenă credincioasă, nu tot ceea ce bărbatul ăsta prefăcut ne învaţă este nerozie, uneori mai are şi dreptate... căci nu se poate spune că nu are talent. Nu ţi se pare că ceea ce spune cu privire la căsătorie este purul adevăr? Eu..., îţi mărturisesc sincer, deşi nu o să fii de acord cu mine, cred ca şi el că a te lega de o persoană pentru toată viaţa este o invenţie a diavolului... Nu crezi? O să râzi când o să-ţi spun că nu doresc să mă căsătoresc

niciodată, că mi-ar plăcea să trăiesc liberă. Știu, știu ce gândești: că îmi iau măsuri de prevedere, căci, fiind săracă, nimeni n-o să vrea să se însoare cu mine. Nu-i așa?

– Vai, nu, domnișoară, nu te gândi la așa ceva! îi răspunse prompt servitoarea. Întotdeauna se găsește un bărbat și pentru asta. Eu m-am măritat o dată și nu mi-a părut rău; dar ulciorul nu merge de multe ori la apă... Libertate, aveți dreptate, domnișoară; libertate, deși vorba asta nu sună bine în gura femeilor. Știți cum li se spune celor care își iau nasul la purtare? Li se spune, pe bună dreptate, fără căpătâi. Drept urmare, dacă e să ai puțină demnitate ești de două ori sclavă. Dacă am avea o profesie și o slujbă, cum au acești ticăloși de bărbați, n-am avea probleme. Dar, numai trei meserii pot face cele care poartă fustă: să se mărite, ce meserie! să joace teatru... cine e artist trăiește bine, sau... nu vreau s-o pomenesc pe a treia. Închipuiți-vi-o.

– Dintre cele trei meserii, singurele care sunt pentru femei, prima îmi surâde cel mai puțin; a treia, nici atât, pe cea din mijloc aș urma-o dacă aș avea talent, dar mi se pare că nu am. Știi că e greu să fii liberă... și respectată. Dar din ce trăiește o femeie care nu are o rentă? Dacă ne-am face doctorițe, avocate, sau măcar farmaciste ori secretare, dacă nu senatori, în fine, am putea... Dar așa, cosând, cosând... socotește câte împunsături trebuie să faci ca să întreții o casă... Când mă gândesc ce mă așteaptă, îmi vine să plâng. Dacă m-aș călugări, aș putea să mă duc în orice mănăstire! Dar nu merită să stai închisă toată viața. Vreau să trăiesc, să văd lumea și să înțeleg de ce și pentru ce am fost lăsați pe acest pământ. Vreau să trăiesc și să fiu liberă... Și să-ți

mai spun ceva: n-ar putea o femeie să fie pictoriță și să-și câștige existența pictând tablouri frumoase? Tablourile sunt foarte scumpe. Pentru un tablou care reprezintă niște munți în depărtare, cu patru copaci găunoși și o băltoacă și două rațe în plin plan tatăl meu a plătit o mie de pesetas. Așa că vezi tu... Nu ar putea o femeie să devină scriitoare și să scrie comedii... cărți de rugăciuni sau măcar fabule, Dumnezeule? Căci mie mi se pare că asta e o treabă ușoară. Te rog să mă crezi că, în ultimele nopți, neputând dormi și neștiind cum să-mi omor timpul, am scornit nu știu câte drame dintre acelea care te fac să plângi și piese care te fac să râzi și romane cu subiecte foarte încurcate și pasiuni cutremurătoare și câte altele. Rău e că nu știu să scriu... vreau să spun corect; fac o mulțime de greșeli de gramatică și chiar de ortografie. Dar ideile cred că nu-mi lipsesc...

– Ah, domnișoară, zâmbi Saturna ridicându-și minunații săi ochi negri de pe ciorapul pe care îl țesea, cât vă înșelați dacă aveți impresia că asta poate să asigure existența unei femei cinstite și libere! Așa ceva e pentru bărbați, și chiar și ei... nu fac mare scofală cu literatura! Pepe Ruiz, frate de lapte al răposatului meu soț, care este un om foarte priceput în problemă, odată ce lucrează la atelierul unde se fac litere de plumb pentru tipărire, ne spune că toți care lucrează cu pana fac foamea și sunt săraci lipiți pământului și că aici pâinea nu se câștigă cu sudoarea frunții, ci cu cea a limbii; să fie clar: se descurcă bine doar politicienii care își petrec viața ținând discursuri. Să muncești cu mintea...? Fugiți d-aci! Drame, povestiri și cărți de râs sau de plâns? Vorbe goale. Cei care le-au

inventat, nu ar fi câştigat de pe urma lor nici de o chiflă dacă n-ar fi tras sforile pe lângă guvern să-şi găsească o slujbă unde să muncească... din greu. Aşa merg treburile.

– Eu îţi spun cu toată convingerea că aşa, în politică, ar trebui să lucrez eu. Nu râde. Ştiu să ţin discursuri. E foarte simplu. Citind puţin din sesiunile cortesurilor, poţi numaidecât să îndrugi destule ca să umpli o jumătate de ziar.

– Doamne fereşte! pentru asta tebuie să fii bărbat, domnişoară. Blestemata de fustă te încurcă la asta, ca şi la călărit. Îmi spunea răposatul că dacă ar fi fost mai deştept ar fi ajuns acolo unde ajung puţini, căci îi veneau în minte idei atât de deosebite, ca acelea ale lui Castelar y Canovas în cortesuri, idei care ar fi salvat într-adevăr ţara, dar bietul de el, de câte ori dorea să deschidă gura, la Cercul meşte-şugarilor sau la întrunirile tovarăşilor lui, simţea pe nepusă masă un nod în gât şi nu reuşea să rostească nici primul cuvânt, care e şi cel mai greu... în sfârşit, nu spărgea gheaţa. Normal, nespărgând gheaţa, nu putea fi orator şi nici politician.

– Vai, ce prostie! Eu aş reuşi, zău că aş reuşi, zise fără convingere. Trăim legate de mâini şi de picioare, cu mii de legături... Mi se năzare că şi eu aş putea învăţa limbi străine. Nu mai ştiu decât câteva cuvinte în franceză pe care le-am învăţat la colegiu şi o să le uit şi pe astea. Ce plăcere să vorbeşti englezeşte, nemţeşte, italieneşte! Eu cred că dacă aş încerca, aş învăţa repede. Am impresia..., nu ştiu cum să-ţi spun...; am impresia că ştiu câte ceva înainte de a şti totul, ca şi cum în altă viaţă am fost englezoaică sau nemţoaică şi mi-a rămas ceva...

– Treaba asta cu limbile, zise Saturna privind-o pe fată cu afecțiune maternă, merită, căci cea care dă lecții câștigă și, în plus, e plăcut să poți înțelege tot ce vorbesc străinii. Stăpânul ar putea să vă pună un profesor bun.

– Nu-mi vorbi de stăpânul tău. Nu aștept nimic de la el, rosti gânditoare privind lampa. Nu știu când și nici cum se va termina asta, dar într-un fel trebuie să se termine.

Domnișoara tăcu, cufundându-se într-o meditație sumbră. Frământată de ideea de a părăsi locuința lui don Lope, auzi în urechi tumultul Madridului, văzu pulberea de lumini care străluceau din depărtare și se simți fermecată de sentimentul independenței. Trezindu-se din acea meditație ca dintr-o letargie, suspină adânc. Cât de singură va fi după ce va părăsi casa sărmanului și ramolitului ei cavaler! Nu avea rude, iar persoanele pe care le-ar putea socoti astfel se aflau foarte departe; unchiul său din partea mamei, don Fernando, locuia în Filipine; vărul Cuesta, în Mallorca, și nici unul din cei doi nu s-au arătat niciodată dornici s-o ajute. Își aminti (și spunând toate acestea Saturna o privea cu ochi plini de milă) și că familiile care se aflau în relații de prietenie cu mama ei o priveau circumspect și cu răceală, datorită blestematei umbre a lui don Lope. Împotriva acestora, Tristana găsea desigur în orgoliul său o apărare sigură și, disprețuind pe cine o jignea, simțea o satisfacție deosebită care te fortifică pe moment precum alcoolul, dar care, în timp, te distruge.

– Lăsați-o-ncolo! Nu vă gândiți la lucruri triste, o sfătuia Saturna trecându-și mâna prin fața ochilor de parcă s-ar fi apărat de o muscă.

VI

– Şi la ce vrei să mă gândesc? La lucruri frumoase? Arată-mi unde sunt, arată-mi numaidecât.

Pentru a face conversaţia cât mai plăcută, Saturna apela cu promptitudine la orice subiect vesel, spunând anecdote şi făcând glume despre societatea guralivă care le înconjura. Câteodată, noaptea şi-o petreceau bârfindu-l pe don Lope cel care, văzându-se cât a decăzut, renunţă la minunatele sale obiceiuri de-o viaţă, devenind ceva mai zgârcit. Constrâns de sărăcia tot mai accentuată, făcea economii la măruntele cheltuieli ale casei, învăţând cam târziu problemele de administraţie domestică, atât de neconforme cu cavalerismul său. Minuţios şi meticulos, se ocupa de lucruri pe care înainte le socotea improprii demnităţii sale, motiv pentru care era ciufut şi din când în când bombănea, fapt care îl îmbătrânea şi mai mult decât ridurile adânci şi părul alb. Pe marginea acestor meschinării, acestor apucături deplasate ale unui don Juan decăzut, găseau cele două femei motive să râdă şi să se distreze. Cei mai nostim era că don Lope, nepricepându-se deloc la cheltuielile casei, cu cât dorea mai mult să fie un bun finanţist şi un bun administrator, cu atât îl păcălea mai uşor Saturna, încercată maestră în ciupeli şi alte matrapazlâcuri în calitatea ei de bucătăreasă şi servitoare.

Cu Tristana don Lope a fost întotdeauna generos, atât cât îi permitea sărăcia sa din ce în ce mai lucie. Iniţiind cu tristeţe această economisire, primele articole care au avut de suferit de pe urma reducerii cheltuielilor au fost

hainele; dar don Lope se sacrifică pe sine în favoarea sclavei sale, sacrificiu nu tocmai uşor pentru un atât de înfocat narcisist. Sosi şi ziua în care sărăcia se ivi în toată sluţenia ei, uscată ca un obraz de mort, şi amândoi rămaseră egali în privinţa ţinutei vestimentare, veche şi demodată. Sărmana copilă se chiora, făcându-şi din lucrurile sale, ajutată de Saturna, o mulţime de alte lucruşoare care dovedeau răbdare şi o înaltă măiestrie. În puţinele momente pe care le putem numi fericite sau trandafirii, Garrido o ducea la teatru, dar nevoia cu chip de hienă hotărî în cele din urmă suprimarea completă a oricărui spectacol. Perspectivele vieţii deveneau din ce în ce mai întunecate pentru domnişoara Reluz, şi acel cămin dezgustător, lipsit de afecţiune, sărac, îi împovăra sufletul, deoarece casa în care străluceau rămăşiţele luxului devenea tot mai urâtă şi mai tristă, totul prevestea sărăcia şi decăderea, nimic din ce era rupt sau stricat nu se repara. În salonaşul dezordonat şi glacial rămăsese, printre vechituri, un birou deteriorat de atâtea mutări în care îşi ţinea don Lope arhiva sentimentală. Pe pereţi se vedeau cuiele de care atârnaseră panopliile. În birou rămăsese doar o îngrămădire de lucruri care îşi aveau locul într-o cameră mai mare, iar în sufragerie nu se mai aflau decât masa şi nişte scaune şchioape cu pielea murdară şi sfâşiată. Patul de lemn cu coloane impunea prin corpolenţa sa monumentală, dar perdelele din damasc albastru abia se mai ţineau de vechi ce erau. Camera Tristanei, chiar lângă cea a stăpânului, purta mai puţin pecetea dezastrului, datorită grijii excesive cu care ea apăra mobila de stricăciune şi mizerie.

Şi dacă această casă dovedea cu expresivul limbaj al lucrurilor iremediabila decădere a cavalerismului sedentar,

persoana amorezului va deveni cu repeziciune imaginea de plâns a trecătoarelor şi zadarnicelor plăceri omeneşti. Deznădejdea, tristeţea ruinei sale aveau să influenţeze destul de mult în decăderea simţitoare a nevoiaşului cavaler, adâncindu-i ridurile de pe frunte mai mult decât trecerea anilor şi decât dezmăţul la care se deda de pe la 20 de ani. Părul său, care pe la 40 de ani începuse să albească, se păstrase des şi sănătos, dar acum îi cădeau şuviţe, şuviţe, încât el şi l-ar fi pus la loc dacă vreo scamatorie i-ar fi permis. Dantura i se păstrase bine în părţile vizibile, dar măselele, până atunci perfecte, începeau să nu i se mai supună, refuzând să mestece bine, sau rupându-se în bucăţi de parcă se muşcau una pe cealaltă. Chipul soldatului de Flandra îşi pierdea liniile severe şi corpul nu-şi putea păstra agerimea de altădată fără ajutorul unei voinţe de fier. În casă, voinţa ceda, conservându-şi vlaga pentru plimbări şi cazinou.

De obicei, dacă la lăsarea nopţii le găsea treze pe cele două femei, trăgea un taifas cu ele, scurt cu Saturna, pe care o trimitea la culcare, lung cu Tristana. Dar veni o vreme când aproape întotdeauna se întorcea acasă tăcut şi prost dispus, şi se ducea la el în cameră unde nefericita captivă trebuia să-i suporte văicărelile datorate tusei persistente, durerilor reumatice sau sufocărilor. Îl bodogănea pe don Lope şi sărea în sus de supărare, de parcă credea că natura nu avea nici un drept s-o facă să sufere, sau s-ar fi considerat o muritoare privilegiată, scutită de mizeriile care chinuie omenirea. Şi, culmea nefericirii, se vedea nevoit să doarmă cu capul înfăşurat într-un fular oribil, iar

dormitorul lui mirosea a tot felul de pomezi folosite împotriva reumatismului sau a guturaiului.

Dar aceste lucruri mărunte care îl loveau pe don Lope în ceea ce avea el mai sfânt nu o afectau pe Tristana precum mania sâcâitoare a sărmanului domn, căci, decăzând atât de jalnic fizic și moral, dădu la iveală primele semne ale geloziei. El, care nu a recunoscut niciodată nimănui onoarea de a-i fi rival, simțindu-se ca un leu bătrân, deveni neliniștit, văzând tâlhari și dușmani până și în umbra lui. Dându-și seama că se ramolise, îl devora egoismul ca o lepră a senilității și ideea că sărmana fată l-ar compara, chiar dacă numai în gând, cu visate modele de frumusețe și tinerețe, îi amăra viața. Ca să spunem adevărul, judecata limpede nu îl abandonase în întregime și în momentele sale de luciditate, care, de obicei, se manifestau dimineața, recunoștea totala inoportunitate și nesăbuința comportării sale și căuta s-o adoarmă pe captivă cu vorbe de dragoste și dătătoare de încredere.

Această înțelegere dura puțin, căci la căderea nopții , când bătrânul și fata rămâneau singuri, bărbatul își recăpăta egoismul său ancestral, supunând-o unor interogatorii umilitoare și o dată, exaltat de acel supliciu în care îl arunca disproporția alarmantă între slăbiciunea sa bolnăvicioasă și prospețimea Tristanei, ajunse să-i spună:

– Dacă te prind că faci un pas greșit, te omor; crede-mă că te omor. Prefer să sfârșesc tragic, decât să fiu ridicol la bătrânețe. Roagă-te la Dumnezeu înainte de a-mi greși cu ceva. Căci eu știu totul; pentru mine nu există secrete; am o imaginație nelimitată pentru astfel de lucruri, experiență și intuiție... încât nu se poate să mă înșeli, nu se poate.

VII

Tristana se sperie întrucâtva, fără a se simți terorizată, și fără să ia *ad litteram* amenințările sălbatice ale stăpânului ei, ale cărui dovezi de intuiție și previziune le considera drept un vicleșug pentru a o domina. Conștiința sa liniștită îi inspiră curaj față de tiran și nici nu se supunea întocmai nenumăratelor lui interdicții. Cu toate că îi poruncise să nu iasă la plimbare cu Saturna, dispărea aproape în fiecare seară; dar nu se ducea în oraș, ci spre Cuatro Caminos, la Partidor, la Canalillo sau pe înălțimile care dominau hipodromul; făceau plimbări campestre, de cele mai multe ori cu mâncare în traistă, ceea ce reprezenta o distracție sănătoasă. Erau singurele clipe din viață când biata sclavă putea să-și uite tristețea și să se bucure de ele într-o nepăsare copilărească, putând să alerge și să sară și să se joace cu fata care o însoțea sau cu vreo altă prietenă din vecini. Duminică, plimbarea avea un caracter deosebit. Saturna își ținea copilul la un cămin de copii săraci și, conform obiceiului tuturor mamelor care se aflau într-o asemenea situație, se ducea să-l vadă când ieșeau la plimbare.

De cele mai mult ori, când grupul de copii ajungea la locul stabilit, pe străzile noi din Chamberí, li se dădea voie să rupă rândurile și începeau să se joace. Aici îi așteptau deja mamele, bunicile sau mătușile (pe cei care le aveau), cu coșulețul plin cu portocale, alune, prăjituri sau felii de pâine. Unii se zbenguiau și săreau jucându-se de-a uliul și porumbeii, alții se alăturau grupurilor de femei. O parte cereau bani trecătorilor și aproape toți le înconjurau pe

vânzătoarele de acadele şi arahide. Tristanei îi plăceau mult aceste scene şi, în fiecare duminică, cum se făcea timp frumos, împărţea împreună cu servitoarea plăcuta ocupaţie de a-l alinta pe nebunaticul băieţel care se numea Saturno, ca şi mama lui, şi care era rotofei, crăcănat, cu obrajii roşii şi durdulii, ce constituiau un fel de certificat viu al tratamentului bun primit în stabilimentul de provincie. Costumul confecţionat dintr-o stofă grosolană, de proastă calitate, nu-i îngăduia o prea mare libertate în mişcări, iar şapca înfiretată nu dădea un aspect prea frumos capului său mare, cu păr aspru şi ţepos ca o perie. Mama lui şi Tristana îl găseau foarte spiritual; însă trebuie să vă spunem că nu era nici vorba de aşa ceva; da, era docil, bun la suflet şi sârguincios, amator de tauromahia străzii. Domnişoara îl cadorisea mereu cu câte o portocală şi îi aducea câte un gologan ca să-şi cumpere vreun fleac pe gustul lui şi, oricât îl îndemna maică-sa la economie sfătuindu-l să păstreze tot ce primea, niciodată n-a reuşit să pună stavilă risipei sale şi orice bănuţ căpătat era numaidecât cheltuit. Astfel, prospera negoţul cu morişti de hârtie, steguleţe pentru luptele cu taurii, năut prăjit şi alune.

După ploi sâcâitoare urma, în acea jumătate a lunii octombrie, o vreme senină, cu soare înşelător, şi deşi dimineaţa Madridul era acoperit de nori, iar noaptea se răcea zdravăn, după-amiezele, de la două la cinci, erau superbe. Duminica nu rămânea nimeni în casă şi toate străzile din Chamberí şi înălţimile din Maudes, aleile hipodromului şi culmile Amaniel forfoteau de lume. Pe şosea nu contenea defilarea însufleţită spre bufetele din Tetuán. Într-o duminică din acel frumos octombrie, Saturna şi Tristana se

duseră să-i aştepte pe copii pe strada Rios Rosas, care leagă înălţimile Santa Engracía cu Castellana, şi pe acel frumos drum, scăldat în soare, strâmt şi drept, care domină o întinsă şi veselă câmpie, s-a dat liber celor două rânduri de „deţinuţi". Unii se lipiră de mamele lor pe care le urmăriseră cu privirea de departe; alţii începură numaidecât să se joace de-a corida, cu boxă pentru tauri, separeuri, coridoare, bariere, orchestra căminului şi alte accesorii necesare. Veniră tocmai la ţanc de la Castellana surdo-muţii şi orbii, grupaţi doi câte doi, un mut cu un orb, cu hăinuţele lor albastre şi cu şepcile cu fireturi. La fiecare pereche, ochii mutului îl ajutau pe cel orb să meargă fără să se împiedice; se înţelegeau prin pipăit făcând gesturi îndrăcite încât te minunai văzându-i cum *vorbesc*. Datorită preciziei acelui limbaj, orbii aflară numaidecât că acolo se aflau cei de la cămin, în timp ce muţii, numai ochi, se osteneau să vadă provocarea taurului, ca şi cum astfel învingeau blestematul defect al muţeniei! La câte o pereche de surzi, gesturile constituiau mişcări sau vibraţii foarte rapide, atât de agile şi de flexibile precum vocea omenească. Feţele viclene ale muţilor, în ai căror ochi strălucea cuvântul, contrastau cu chipurile plictisite, moarte ale orbilor, ciupite de vărsat, cu ochi goi şi închişi între gene ţepoase, sau deschişi, deşi insensibili la lumină, cu pupila ca de sticlă.

Se opriră aici şi pentru o vreme între ei domni pacea. Gesturi, mutre, mii de şuşoteli. Orbii, neputând lua parte la nici un joc, se îndepărtară dezamăgiţi. Unii îşi permiteau să zâmbească de parcă ar fi văzut ceva, ajungând să afle ce se întâmplă cu ajutorul unei rapide comunicări digitale datorate colegului surd. O milă atât de puternică îi inspirau

Tristanei acei nefericiți încât aproape că îi făcea rău să-i privească. Atenție, sunt nevăzători! Nu sunt oameni întregi; le lipsește facultatea de a vedea și cât de greu este să te informezi doar cu ochii minții.

Saturno se îndepărtă de mama lui pentru a se alătura unui grup care, plasat într-un loc potrivit, îi ușura pe trecători nu de bani, ci de chibrite: „Chibritul sau viața", era consemnul și astfel băieții strângeau suficient material pentru exercițiile lor pirotehnice sau pentru a incendia rugurile inchiziției. Tristana se duse să-l caute, înainte de a se apropia de incendiatori, văzu un bărbat care vorbea cu profesorul surdo-muților și, încrucișându-și privirea cu acea persoană, simți un fior ca o oprire bruscă a sângelui.

Cine era bărbatul acela? îl mai înălnise, fără îndoială, nu își amintea când, nici unde, aici sau în altă parte; atunci fusese, însă, pentru prima dată când, văzându-l, simți o tresărire adâncă, o tulburare, bucurie și frică în același timp. Întorcându-se cu spatele, vorbi cu Saturno pentru a-l convinge de pericolul jocului cu focul, și auzi vocea necunoscutului care vorbea cu o sarcastică înflăcărare despre lucruri pe care ea nu le putea înțelege. Privindu-l din nou, îi întâlni ochii care o căutau. Se simți rușinată și se îndepărtă, fără a rezista tentației de a mai arunca o privire de la distanță, dorind să-l analizeze cu ochi de femeie pe bărbatul care, fără motiv, îi capta atenția, să vadă dacă era blond sau brunet, dacă se îmbrăca elegant, dacă avea un aer de om de vază, căci nu observase încă nimic din toate acestea. Bărbatul respectiv se îndepărtă: era tânăr, cu o statură frumoasă; se îmbrăca precum un bărbat distins care

nu avea chef să facă pe elegantul; pe cap purta un basc şifonat, iar pe mâna dreaptă ţinea un balon uzat. Se vedea că nu dădea doi bani pe haine. Purta un costum gri, o lavalieră legată neglijent. Toate acestea le observă cât ai zice peşte şi, într-adevăr, acel cavaler, sau ce Dumnezeu era, îi păru simpatic..., foarte brunet, cu barba tunsă scurt... Pe moment crezu că purta lornion, dar nu, n-avea nimic pe nas... Din cauza distanţei, Tristana nu-i văzu culoarea ochilor.

Individul dispăru, dar imaginea sa persistă în mintea sclavei lui don Lope; a doua zi, fata, plimbându-se cu Saturna, îl văzu din nou. Purta acelaşi costum, dar era îmbrăcat cu balonul, iar la gât avea un fular alb, căci bătea vântul. Îl privi cu o îndrăzneală nevinovată, bucuroasă că îl revedea, o privi şi el, oprindu-se la o distanţă cuviincioasă. „Se pare că vrea să-mi vorbească, gândea fata. Şi, de fapt, nu ştiu de ce nu-mi spune ce are de spus." Saturna râse de această dragoste la prima vedere, iar fata, roşind, se prefăcu a lua totul în glumă. Toată noaptea n-a avut linişte şi fără să îndrăznească să-i spună Saturnei ce simţea, îşi mărturisea ei însăşi sentimentele: „Cât de mult îmi place acest bărbat! Nu ştiu cine este, dar mă gândesc la el zi şi noapte. Nu ştiu ce n-aş face ca să îndrăznească... Ce e cu mine? Am înnebunit? Înseamnă asta disperarea prizonierei care descoperă o portiţă pe unde să evadeze? Nu ştiu, ştiu doar că trebuie să-mi vorbească, chiar şi prin telegraf, ca surdo-muţii, sau să-mi scrie. Nu mă sperie ideea să-i scriu eu, sau să-i răspund «da» înainte de a mă întreba... Ce nebunie! Dar cine o fi? Ar putea fi un ticălos... Nu, se vede că este o fiinţă deosebită. E unic... Asta e

limpede. Nu există altul ca el. Să întâlnesc eu acest unicat şi să văd că lui îi este mai teamă decât mie şi nu îndrăzneşte să-mi spună că sunt unică pentru el! Nu, nu, eu îi vorbesc, îi vorbesc..., mă apropii de el şi îl întreb cât e ceasul, sau orice altceva..., sau îi cer, precum copiii de la cămin, să fie amabil şi să-mi dea un chibrit... fugi d-aci! Ce ar gândi despre mine? M-ar lua drept o zănatecă. Nu, nu, el este cel care trebuie să spargă gheaţa..."

În seara următoare, aproape pe înnoptat, fata călătorind cu servitoarea într-un tramvai descoperit, dădu cu ochii de el. L-au văzut urcându-se de la piaţeta Quevedo, dar, cum era aglomeraţie, a fost nevoit să rămână în picioare pe platforma din faţă. Tristana avea o senzaţie de sufocare atât de puternică încât, din când în când, trebuia să facă eforturi să se ridice în picioare ca să respire. O greutate enormă îi strivea pieptul şi ideea că necunoscutul coborând din tramvai s-ar hotărî să rupă tăcerea o tulbura şi o neliniştea. Şi ea ce îi va răspunde? nu avea altă cale decât să se arate foarte surprinsă, să-l respingă, să se alarmeze, să se simtă jignită şi să mai spună ştiu eu ce... Aşa ar fi frumos şi decent. Coborâră, şi cavalerul necunoscut le urmă la o distanţă respectabilă. Sclava lui don Lope nu îndrăznea să-şi întoarcă privirea, de aceea Saturna se uita înapoi şi pentru ea. Se opreau sub diferite pretexte; se întorceau ca pentru a privi vitrina unui magazin... dar degeaba. Tânărul... mut ca un peşte. Cele două femei, în mersul lor dezordonat, dădură peste nişte copii care se jucau pe trotuar. Unul dintre ei căzu şi începu să urle, ceilalţi alergară spre casele lor ţipând ca nişte

diavoli. Zăpăceală, gălăgie de copii, mame alergând furioase... Atâtea mâini doriră să-l ridice pe băiețel încât mai căzu unul și zgomotul crescu.

Când Saturna observă că între fată și necunoscutul cavaler nu era distanță nici de o palmă, se îndepărtă cu discreție. „Mulțumită lui Dumnezeu, gândi, spionându-i de la distanță, s-a făcut treaba: stau de vorbă". Ce i-o fi spus Tristanei acel individ, nu se știe. Observă doar că Tristana îi răspundea la toate prin da! da! din ce în ce mai tare, ca omul care subjugat de un sentiment mai puternic decât voința lui pierde complet simțul convenienței. Se purta de parcă era pe punctul să se înece și se agăța de un pai, crezând că în el va găsi salvarea. E absurd să-i ceri naufragiatului să aibă o comportare cuviincioasă. Voci adânci ale instinctului de conservare erau scurte și categorice răspunsuri ale iubitei lui don Lope, acel „da" rostit de trei ori cu o intensitate crescândă, strigăt de ajutor al unui suflet disperat... Întrevederea a fost scurtă și folositoare. Când Tristana se întoarse lângă Saturna, își duse o mână la tâmplă și, tremurând, îi spuse:

– Da, sunt nebună!... Acum îmi dau seama de nerozia mea. Nu am avut nici tact, nici demnitate. M-am vândut, Saturna... Ce-o zice despre mine! N-am știut ce fac... Târâtă de un vârtej... la orice m-a întrebat i-am răspuns „da"... Dar cum... vai! Nu știi..., mă uitam la el pierdută, ochii lui mă ardeau! Și eu care credeam că știu să mă prefac, ca atâtea femei! Dacă o să mă creadă proastă... sau nerușinată... N-am putut să fiu ipocrită, nici să fac pe sfioasa. Adevărul îmi țâșnește de pe buze, iar sentimentele se revarsă... vreau să le înăbuș, dar nu reușesc. Asta

înseamnă că sunt îndrăgostită? Știu doar că îl iubesc din tot sufletul și asta am lăsat să se înțeleagă; ce rușine! Îl iubesc fără să-l cunosc, fără să știu cine e, nici cum îl cheamă. Știu că o iubire nu trebuie să înceapă așa... Cel puțin nu așa se întâmplă de obicei, ci treptat, cu „nu"-uri și cu „da"-uri presărate cu abilitate, cu șiretenie... Dar eu nu pot fi astfel și-mi dăruiesc inima când ea îmi spune că vrea să fie dăruită... Saturna, tu ce crezi? O să mă ia drept o femeie ușoară? Sfătuiește-mă! Ajută-mă! Eu nu sunt obișnuită cu așa ceva... Fii atentă, mâine, când te întorci de la cumpărături, îl vei întâlni în colțul străzii unde am vorbit noi și-ți va da un bilețel pentru mine. În numele a tot ce îți e mai scump pe lume, în numele copilului tău drag, Saturna, fă-mi acest serviciu și-ți voi mulțumi toată viața. Adu-mi scrisorica aceea, adu-mi-o dacă nu vrei să mor chiar mâine.

VIII

„Te iubesc de când m-am născut..." Așa a scris în prima scrisoare..., nu, nu, în a doua, care a fost precedată de o scurtă întâlnire pe stradă, sub un felinar, întâlnire supravegheată cu prefăcută severitate de Saturna și în care cei doi îndrăgostiți s-au tutuit fără o înțelegere prealabilă, ca și cum nu ar fi existat și nici nu ar fi putut exista alte formule de adresare. Ea a fost uimită cât de mult se înșelase în privința necunoscutului. Când l-a văzut în după-amiaza

aceea, cu surdo-muții, l-a luat drept un domn de treizeci de ani sau chiar mai mult. Ce prostie! Era de fapt un băieţandru!... Cu siguranţă că n-avea mai mult de 25 de ani, dar se înşelase datorită aerului meditativ şi melancolic, mai propriu maturităţii decât tinereţii. Ochii îi scânteiau, tenul îi era măsliniu, ca ars de soare, vocea, o melodie dulce pe care Tristana nu o mai auzise până atunci şi care îi alina sufletul când îl asculta. „Te iubesc, te căutam chiar înainte de a mă fi născut – îi scria ea în cea de a treia scrisoare impregnată de un spiritualism delirant. Să nu-ţi faci o părere proastă despre mine dacă mă înfăţişez ţie fără nici un *văl*, căci cel al falsei pudori cu care lumea ne impune să ne acoperim sentimentele mi s-a destrămat în mână când am vrut să mi-l pun. Iubeşte-mă aşa cum sunt; şi dacă voi înţelege că sinceritatea mea ţi se va părea prea libertină sau lipsită de ruşine, nu voi pregeta să-mi iau viaţa".

Şi el către ea: „Ziua în care te-am cunoscut a fost ultima dintr-un lung surghiun".

Ea: „Dacă într-o zi vei găsi în mine ceva care să-ţi displacă, ai bunătatea de a-mi ascunde acest lucru. Dacă dintr-un motiv sau altul nu mă vei mai iubi sau stima, mă vei înşela, nu-i aşa? făcându-mă să cred că pentru tine am rămas aceeaşi. Înainte de a mă părăsi, omoară-mă de mii de ori",

Şi după ce scrise aceste cuvinte nu s-a dărâmat pământul... Dimpotrivă, totul a decurs normal, în cer şi pe pământ. Dar cine era el? Cine? Horacio Díaz, fiul unui spaniol şi al unei austriece, dintr-o ţară numită *Italia irredenta*; s-a născut pe mare, părinţii săi călătorind de la Fiume la Argelia; crescut la Orán până la cinci ani, la

Savannah (Statele Unite) până la nouă, la Shanghai (China) până la doisprezece; legănat de valurile mării, dus dintr-o țară în alta, victimă a vieții pribege dc veșnic exilat a unui tată consul. Datorită atâtor obositoare călătorii prin lume și sub influența acelor diabolice clime, își pierdu mama la 12 ani și tatăl la 13, intrând apoi sub tirania bunicului dinspre tată, cu care a locuit 15 ani în Alicante, pătimind sub despotismul sălbatic al acestuia mai mult decât nefericiții ocnași care trăgeau la galere.

Pentru mai multe informații, ascultați ce a turuit Saturna:

– Domnișoară... ce mi-au văzut ochii! Mă dusei să-l caut, așa ne-am înțeles, la numărul 5 din josul străzii... și urcai pe o scară care nu se mai termina. Mi-au zis că e la ultimul etaj, la ultimul; și eu, văzând treptele, tot înainte! Ce caraghioslâc! Casa nouă, pe dinăuntru, un *patio* cu camere de închiriat, etaje peste etaje și tot așa... La fel ca un porumbar, vecin cu paratrăsnetul și cu vedere chiar spre nori. Credeam că n-o să mai ajung. În sfârșit, trăgând aer în piept, iată-mă sus. Închipuie-ți o încăpere uriașă, cu o ferestroaie prin care intră toată lumina soarelui, cu pereții vopsiți, și pe ei tablouri, pânze, capete fără trup, trupuri fără capete, busturi de femeie, bărbați despuiați, brațe, fețe fără urechi, toate de culoarea pielii. Crede-mă, atâta goliciune te face să-ți fie rușine... Divanuri, scaune vechi, capete de ipsos fără ochi, mâini și picioare goale... tot de ipsos... Un șevalet mare, altul mai mic și pe scaune sau bătute în perete, schițe, tablouri neterminate, unele cu un cer albastru aidoma cerului adevărat, și apoi o parte dintr-un copac, un ghizd... ghivece cu flori, în altele, portocale și

câteva piersici... foarte frumoase... În sfârşit, ca să nu te plictisesc, picturi minunate şi un costum de zale din alea purtate de războinicii de odinioară. Ce caraghios! Şi el, acolo, cu scrisoarea terminată. Cum sunt foarte curioasă, am vrut să ştiu dacă locuia în acea cameră uriaşă şi mi-a răspuns şi da şi nu. Doarme la o mătuşă, de prin Monteleón; dar toată ziulica stă dincoace, şi mănâncă la cârciuma din apropiere.

– Acum ştiu, e pictor, spuse Tristana, sufocată de fericire. Ceea ce ai văzut e atelierul lui, deşteapto. Ah, ce frumos trebuie să fie!

În afară că îşi scriau zilnic cu o adevărată înverşunare, se vedeau în fiecare seară. Tristana ieşea cu Saturna, iar el le aştepta puţin mai departe de Cuatro Caminos. Servitoarea îi lăsa să se plimbe singuri, discretă şi destul de răbdătoare pentru a-i aştepta până când ei discutau străbătând malurile verzi ale pârâului vestic sau colinele aride din Amaniel şi de-a lungul canalului Lozoya. El purta manta, ea, voaletă şi taior, braţ la braţ, uitaţi de lume, de supărările şi vanităţile ei, trăind unul pentru celălalt, visând cuprinşi de extaz. Vorbea mult despre prezent, dar trecutul se infiltra, fără să-şi dea seama, în discuţiile lor dulci şi naive, pline de dragoste şi idealism, cu câte un reproş plin de răsfăţ sau vreo dorinţă formulată în şoaptă dintr-un egoism nesătul care cere declaraţii de dragoste din ce în ce mai înflăcărate, iar la rândul lui oferă incredibile promisiuni de iubire, fără a ţine seamă de limitele omeneşti.

În privinţa datelor biografice, Horacio era mai vorbăreţ decât pupila lui don Lope. Aceasta, cu o dorinţă

nebună de a-şi exprima sinceritatea, se simţea muşcată de teama anumitor episoade sumbre din trecutul ei. În schimb, el ardea de nerăbdare să-şi povestească tinereţea, cea mai nefericită şi mai dureroasă din câte se pot închipui şi tocmai pentru că acum era fericit, îi plăcea să răscolească prin tristeţea şi chinurile îndurate. După ce şi-a pierdut părinţii, a fost luat de bunicul său dinspre tată, sub a cărui putere tiranică a suferit în anii adolescenţei. Tinereţe! Mai, mai că nu ştia ce înseamnă asta! Plăceri nevinovate, ştrengării, îngrijorarea nemotivată cu care copilul învaţă să devină bărbat, toate acestea erau necunoscute pentru el. Nu a existat o fiară cu care să-l poată compara pe bunicul său, nici închisoare mai groaznică precum acea pestilenţială şi murdară prăvălie în care l-a ţinut închis vreo 15 ani, înăbuşind cu o ignorantă încăpăţânare înnăscuta sa pasiune pentru pictură, afundându-l în iadul calculului aritmetic şi băgându-i în cap, pentru a-i stăvili ideile, mii de socoteli nesuferite, facturi şi alte drăcovenii. Cu un caracter asemănător celor mai cruzi tirani ai antichităţii sau ai modernului imperiu turcesc, bunicul său fusese şi era încă teroarea întregii familii. Prin comportarea sa, şi-a băgat soţia în mormânt, iar băieţii au părăsit casa, neputându-l suporta. Două dintre fete s-au lăsat răpite, iar celelalte s-au căsătorit destul de rău şi asta numai pentru a scăpa din casa părintească.

Deci, acel tigru a pus gheara pe sărmanul Horacito la 13 ani şi ca măsură preventivă îl lega de picioarele mesei ca să nu intre în prăvălie şi nici să părăsească activitatea dezgustătoare pe care i-o impunea. Şi cum îl prindea desenând, îl lovea în cap la nesfârşit. Se străduia cu tot

dinadinsul să trezească în nepoţelul său pasiune pentru comerţ, căci tot ce ţinea de pictură, de artă şi penel, nu era, după părerea lui, decât un mod prostesc de a muri de foame. Alături de Horacio în aceste activităţi se chinuia şi un subaltern al bunicului, bătrân şi mai chel decât o bășică de porc, slab şi palid, care, pe furiş, căci nu îndrăznea să-l supere pe stăpânul său, faţă de care se purta ca un câine credincios, manifesta o protecţie afectuoasă faţă de puşti, ascunzându-i greşelile şi căutând pretexte pentru a-l lua cu el să facă diferite comisioane ca să-şi dezmorţească picioarele şi să mai respire în voie. Copilul era docil şi nu avea putere să lupte împotriva despotismului. Se obişnuise cu suferinţa nespus de mult, astfel că nu-l mai scotea din minţi pe diavolul de bunic. Victima se supunea şi nu-i mai lega picioarele de masă, încât putea să se mişte oarecum în voie în acea chichineaţă nesuferită cu miros pestilenţial şi întunecoasă în care trebuia să aprindă lampa începând de la patru după-amiază. Se adaptase încet, încet, acelui îngrozitor mod de viaţă, renunţând la a mai fi copil, îmbătrânind de la 15 ani, imitând involuntar atitudinea răbdătoare şi gesturile mecanice ale lui Hermógenes, gălbejitul şi chelul subaltern care din lipsă de personalitate n-avea nici vârstă, nu era nici tânăr, nici bătrân.

În acea existenţă cumplită, uscându-se la trup şi la suflet precum strugurii la soare, Horacio îşi păstra focul interior, pasiunea artistică şi când bunicul său îi acorda câteva ore de libertate, duminica, şi îl trata ca pe un om, dându-i un real de cheltuială, ce făcea puştiul? Făcea rost de hârtie şi creioane şi desena tot ceea ce vedea. Ce chin pentru el să aibă în prăvălie atâtea vopseluri în tuburi,

pensule, palete şi tot materialul necesar artei pe care o adora şi să nu le poată folosi! Aştepta întruna timpuri mai bune văzând cum se scurg zilele monotone, identice unele cu altele, cum identice sunt întotdeauna firele de nisip dintr-o clepsidră. Arta i-a menţinut încrederea în destinul său şi mulţumită ei suporta o existenţă atât de mizerabilă şi josnică.

Ferocele bunic mai era şi zgârcit; le dădea de mâncare nepotului său şi lui Hermógenes strictul necesar pentru a nu muri de foame, fără a fi adeptul unor mâncăruri obişnuite care, după părerea lui, stricau stomacul. Nu îi dădea voie să se întâlnească şi cu alţi copii, căci anturajul, oricum ar fi, astăzi te duce doar la pierzanie: băieţii sunt plini de vicii ca şi bărbaţii! Femeile!... Acestui aspect al vieţii îi acorda tiranul cea mai mare atenţie şi bineînţeles dacă îl prindea pe nepotul său că avea vreo slăbiciune pentru vreo fată îi rupea spinarea. Pe scurt, nu accepta ca băiatul să aibă voinţă, căci voinţa celorlalţi îl deranja de parcă ar fi fost propriul lui beteşug şi dacă observa la cineva că îşi manifestă personalitatea suferea ca de o durere de măsele. Voia ca Horacio să ajungă negustor, să prindă dragoste de breaslă, să înveţe contabilitate, să ştie să conducă prăvălia; dorea să facă om din el, să-l îmbogăţească, se obliga să-l însoare cu cine trebuia, adică să-i facă rost de o mamă pentru fiii care urmau să se nască, să-i înjghebe un cămin modest şi cinstit, să-i aranjeze existenţa până la bătrâneţe, precum şi existenţa urmaşilor lui. Pentru a atinge acest scop, pe care don Felipe Díaz îl concepea atât de nobil, dar negândindu-se şi la sufletul băiatului, trebuia, în primul rând, ca Horacio să se vindece

de acel moft prostesc care consta în dorința de a reprezenta obiectele cu ajutorul unor culori aplicate pe lemn sau pânză. Ce nebunie! Să dorești să reproduci natura când o ai deja în fața ochilor! Cui i se năzare așa ceva? Ce este un tablou? O minciună, un spectacol mut și apoi, oricât de bine ar fi pictat cerul, niciodată nu se va putea compara cu cerul adevărat. Artiștii erau, după părerea lui, niște gogomani, nebuni și falsificatori, iar singura lor utilitate consta în cheltuiala pe care o făceau la prăvălii cumpărând cele necesare picturii. În plus, erau uzurpatori mârșavi ai forței divine și dorind să-l re-creeze îl insultau pe Dumnezeu, creând fantasme sau imitații de lucruri pe care numai puterea divină poate și știe să le plăsmuiască, și pentru o asemenea crimă meritau cel mai încins cazan din iad.

La fel îi disprețuia bătrânul pe comedianți și pe poeți; și se mândrea că nu citise niciodată vreun vers, nici nu văzuse vreo piesă de teatru, își făcea un titlu de glorie din faptul că nu călătorise niciodată, nici cu trenul, nici cu diligența, nici cu șareta, și nu lipsise din prăvălia sa decât pentru a merge la misă ori pentru a rezolva vreo problemă urgentă.

Deci, singura preocupare consta în a-l modela pe nepotul său după acest dur tipar, iar când băiatul a crescut, devenind bărbat în toată firea, a crescut și dorința bătrânului de a-i imprima nepotului obiceiurile și învechitele lui apucături, pentru că trebuie spus că îl iubea, de ce să nu recunoaștem, îi purta o dragoste ciudată precum toate sentimentele și felul lui de a fi. Voința lui Horacio legată de puternica sa vocație dintotdeauna pentru pictură a slăbit din lipsă de practicare a acesteia. În ultimul timp,

ascunzându-se de bunic într-o cămăruță din podul casei, picta; se pare că despoticul bătrân bănuia ceva, dar îi trecea cu vederea. Aceasta a fost prima slăbiciune din viața sa, care a precedat, poate, evenimente mai grave. Trebuia să vină vreun cataclism și, într-adevăr, chiar așa s-a și întâmplat; într-o dimineață, don Felipe se afla la birou, răsfoia niște facturi din Anglia, în lipituri cu sulfat de potasiu și sulfat de zinc, când îi căzu capul pe hârtii și muri fără să scoată un sunet. Cu o zi înainte împlinise 90 de ani.

IX

Această poveste și alte lucruri le istorisi Horacio iubitei sale, care îl asculta plină de încântare, întărindu-și credința că bărbatul pe care i-l hărăzise Dumnezeu constituia o excepție, iar viața acestuia era cea mai ciudată și mai neobișnuită, astfel încât aproape că părea viața unui sfânt demnă de un loc în hagiografie.

M-am trezit după acea întâmplare, continuă Díaz, la 28 de ani, cu apucături de bătrân și de copil, căci, pe de o parte, disciplina de fier a bunicului meu a conservat în mine o inocență și o necunoaștere a lumii, improprii vârstei, iar pe de altă parte, avea virtuți bătrânești, inapetență față de ceea ce abia cunoșteam, stârnindu-mi o anumită oboseală, un dezgust pentru care am ajuns să fiu considerat întotdeauna un om posac și rigid... Trebuie să-ți spun că bunicul meu a lăsat o frumoasă avere strângând

ban cu ban cu acea prăvălie scârboasă și urât mirositoare. Mie mi-a revenit a cincea parte; mi-au dat o casă foarte frumoasă în Villajoyosa, două proprietăți la țară și o cotă parte din beneficiul prăvăliei, care și-a continuat activitatea ca firmă cu numele *Nepoții lui Felipe Díaz*. Văzându-mă liber, cu greu mi-am revenit din stupoarea pe care mi-a produs-o independența, mă simțeam atât de timid încât, dorind să fac câțiva pași prin lume, cădeam, draga mea, cădeam, pentru că nu-mi folosisem picioarele de prea multă vreme.

Vocația mea artistică, scăpată acum din frâul acela blestemat, m-a salvat, m-a făcut om. Fără a mă preocupa de probleme de ordin testamentar, mi-am luat zborul și m-am oprit în Italia, idealul meu, visul meu. Ajunsesem să cred că Italia nu există, că atâta frumusețe ascunde o minciună, că era plăsmuirea închipuirii mele. Am alergat într-acolo și ce mi s-a întâmplat? Eram ca un seminarist fără vocație care scapă în lume după 15 ani de abstinență forțată. Acum o să înțelegi... Contactul cu viața a trezit în mine dorințe nebune de a recupera tot ce am pierdut, de a trăi în câteva luni anii pe care viața mi-i datora, pe care mi-i furase într-un mod josnic cu complicitatea acelui bătrân maniac. Mă înțelegi? La Veneția m-am abandonat desfrâului, depășindu-mi prin comportare propriile instincte, căci copilul bătrân nu era atât de vicios cum părea să fie din răzbunarea pentru viața searbădă și ridicolă din trecut. Ajunsesem să cred că dacă nu-mi exageram desfrâul nu eram cu adevărat bărbat și mă re-cream privindu-mă în oglindă, murdară dacă vrei, dar în care mă vedeam mult mai onorabil decât în cămăruța din spatele prăvăliei bunicului meu... Firește, am obosit. La Florența și Roma,

arta m-a vindecat de acea dorinţă diabolică şi cum făcusem deja dovada şi nu mă mai chinuia ideea de a-mi lua d*octoratul de bărbat*, m-am dedicat studiului; copiam, atacând curajos teme din natură; dar pe măsură ce învăţam mă chinuiam tot mai mult din cauza deficienţelor educaţiei mele artistice. În privinţa culorii, mă descurcam bine: o mânuiam cu uşurinţă, dar la desen eram din ce în ce mai stângaci. Cât am suferit, câtă trudă zi şi noapte, căutând linia, luptând cu ea şi sfârşind prin a mă declara învins, pentru a reveni imediat cu hotărâre, cu patimă, la înfricoşătoarea bătălie!

Câtă înverşunare!... Dar nu se putea altfel. Cum de mic nu m-am ocupat de desen, anevoie am reuşit să realizez un contur. În timpul sclaviei mele, scriind la nesfârşit cifre, în biroul lui don Felipe, mă distram dându-le acestora forme omeneşti. Cifrei şapte îi imprimam un aer de fanfaron, cu opt încercam un contur de sâni... treiul îmi sugera profilul bunicului, asemănător gurii de broască ţestoasă... Dar acest exerciţiu copilăresc nu fusese suficient. Îmi lipsea deprinderea de a distinge bine linia şi de a o reproduce. Am muncit, am transpirat, am înjurat... şi, în sfârşit, am învăţat ceva. Am petrecut la Roma un an, dedicându-mă trup şi suflet studiului şi cu toate că am avut şi aici unele rătăciri, au fost totuşi mai rare, fiindcă nu mai eram inocentul care ajunge târziu la destinul vieţii şi mănâncă în grabă, cu o poftă nebună, felurile servite deja, pentru a-i ajunge din urmă pe cei care au început masa la timp.

De la Roma am plecat la Alicante, unde unchii mei s-au ocupat de moştenire, dându-mi cât au vrut, fără nici o reclamaţie sau tocmeală din partea mea şi mi-am luat un ultim rămas bun de la prăvălia transformată şi moder-

nizată, pentru a veni aici unde am o mătușă pe care nu o merit, mai bună decât îngerii, văduvă, fără copii și care mă iubește ca pe propriul fiu, are grijă de mine și mă răsfață. Și ea a fost victima celui care a terorizat întreaga familie. Îi trimitea zilnic numai câte o pesetă și în toate scrisorile îi recomanda să facă economii... Când am ajuns la Madrid, am început să studiez și să mă dedic foarte serios muncii. Am ambiție, îmi doresc elogii, glorie, un nume. Să fii o nulitate, să nu valorezi mai nimic, să fii egal cu ceilalți care formează mulțimea, mă întristează. Atât timp cât nu mă voi convinge de contrariul, voi crede că în mine a căzut o părticică, poate nu mare, dar, în sfârșit, o părticică, din esența divină pe care Dumnezeu a risipit-o la întâmplare asupra omenirii.

Să-ți mai spun ceva. Cu luni înainte de a te întâlni, am suferit de melancolie în acest Madrid... M-am întâlnit încă o dată cu cei 30 de ani ai mei aruncați la gunoi, căci deși cunoscusem puțin viața și plăcerile tinereții și savurasem bucuria estetică, îmi lipsea dragostea, sentimentul fuziunii cu o altă ființă. M-am dedicat filosofiei confuze și în singurătatea atelierului meu, luptând cu forma umană, mă gândeam că dragostea nu există decât în aspirația de a o obține. Am revenit la tristețea-mi de adolescent; în vis vedeam siluete, fantasme ispititoare care îmi făceau semne, buze care mă fluierau. Înțelegeam atunci lucrurile cele mai subtile; psihologiile cele mai complicate mi se păreau atât de clare, precum cele patru operațiuni ale aritmeticii... În sfârșit, te-am întâlnit; mi-ai venit în întâmpinare. Te-am întrebat dacă erai tu aceea...; nu știu ce ți-am spus. Eram atât de tulburat încât trebuie să mă fi socotit ridicol. Dar Dumnezeu a vrut să poți recunoaște partea gravă și seri-

oasă a lucrurilor dincolo de ceea ce era superficialitate. Romantismul nostru, exaltarea noastră nu ni s-au părut absurde. Ne-am surprins cu o foame nepotolită, foame spirituală, nobilă și pură care pune lumea în mișcare și datorită căreia existăm și vor exista mii de generații după noi. Te-am recunoscutt ca fiind a mea și mi-ai mărturisit că sunt al tău. Asta înseamnă viața; restul ce este?

Tristana, zăpăcită de acel spiritualism ca o tămâie pe care iubitul său o aruncă asupra ei cu o neobișnuită cădelniță, nu știu ce să-i răspundă. Simțea că în piept îi clocotea emoția, care se descărca prin râsete frenetice sau prin neașteptate și fierbinți șuvoaie de lacrimi. Nici nu se putea spune dacă aceea reprezenta pentru ei fericirea sau o pedeapsă zdrobitoare, căci amândoi se simțeau ca răniți de un ghimpe care îi pătrundea în inimă, tânjind după o durere și mai mare. Tristana, mai ales, era lacomă în pretențiile sale în dragoste. Începea, pe neașteptate, să se plângă cu amărăciune, să se lamenteze că Horacio nu o iubea destul de mult, că trebuie s-o iubească și mai mult, mult mai mult iar el accepta, spunându-i că o iubește tot mai mult, și pretinzând, la rândul său, aceleași declarații.

Contemplau pe înserate grandiosul orizont al Sierrei, de un verde crud, cu nuanțe inegale și transparente, ca și cum azurul pur se revărsase peste cristale de viață. Vălurirea culmilor aride, pierzându-se și regăsindu-se, în dorința lor de a imita o tălăzuire domoală, le repetau acel *mai mult, tot mai mult*, neliniște neistovită a inimilor lor jinduitoare. În unele seri, plimbându-se împreună pe malul canalului, în partea vestică a acestuia, fâșie șerpuitoare și verde ce împrejmuiește vecinătățile aride ale Madridului, se recreau în placiditatea bucolică a acelei văi în miniatură.

Cântec de cocoşi, lătrături, mici gospodării ţărăneşti; vârtejul frunzelor căzute pe care un vânticel le mătura uşor, îngrămădindu-le în jurul trunchiurilor; măgarul care păştea grav, uşorul tremur al celor mai înalte ramuri ale copacilor care se goleau de frunze, totul îl fascina; îşi comunicau impresiile ca şi cum ar fi fost o singură impresie care alerga de pe buzele unuia pe ale celuilalt, din ochii unuia în ai celuilalt.

Se întorceau întodeauna la oră fixă, pentru ca ea să nu aibă probleme acasă şi, fără să se ferească de Saturna, care îi aştepta, mergeau la braţ pe aleea Măslinilor în înserarea tot mai liniştită şi mai solitară. Priveau spre asfinţit cerul în flăcări. Pe acea fâşie se distingeau ca o neagră dantelărie de piatră vârfurile ascuţite ale chiparoşilor din cimitirul San Ildefonso, decupaţi de triste porticuri în stil grecesc şi care, în amurg, par mai elegante decât în realitate. În aceste locuri există puţine case, iar la ora aceea nu prea întâlneai pe nimeni. Aproape întodeauna vedeau unul sau doi boi dejugaţi, blânzi, dintre cei care, după mărime, par elefanţi, frumoase animale de rasă din Avila, negri de obicei, cu nişte coarne care bagă în sperieţi şi inimile cele mai curajoase; animale inofensive datorită oboselii, care când sunt scoase din jug nu caută decât să se odihnească, privind nepăsătoare spre trecători. Tristana se apropia de ei şi chiar punea mâna pe coarnele lor răsucite şi s-ar fi bucurat dacă ar fi avut să le dea ceva de mâncare.

– De când te iubesc, îi spunea prietenului ei, nu-mi mai este frică de nimic, nici de tauri, nici de hoţi. Mă simt curajoasă până la eroism şi nici şarpele boa, nici fiorosul leu nu m-ar mai face să tresar.

Când se apropiau de vechiul bazin de apă priveau parcul de distracţii, înconjuraţi de o solitudine tenebroasă. Căluşeii de lemn, cu picioarele desfăcute ca într-o alergare, păreau vrăjiţi. *Montagne russe* îşi proiectau în noapte formele lor extravagante. Cum nu era nimeni prin apropiere, Tristana şi Horacio puneau stăpânire câteva momente pe uriaşele jucării pentru copii... Şi ei erau copii. Nu departe de acolo vedeau umbra vechiului depozit, înconjurat de copaci bătrâni, iar pe şosea străluceau fie lumini ale tramvaielor sau trăsurilor care treceau, fie ale vreunei cârciumi în care se mai auzea gălăgia unor muşterii întârziaţi. Între acele construcţii cu arhitectură modestă înconjurate de bănci şchioape şi mese rustice îi aştepta Saturna şi acolo avea loc despărţirea atât de dureroasă şi de patetică în unele seri, de parcă Horacio ar fi plecat la capătul lumii iar Tristana s-ar fi dus să se călugărească. Cu multă greutate, într-un târziu, reuşeau să se desprindă ca jumătăţile unui întreg, fiecare ducându-se la el acasă. Se priveau de departe, mai mult ghicindu-se printre umbrele nopţii.

X

Tristana, după propria-i exprimare, îndrăgostindu-se, nu se temea nici de taurul puternic, nici de şarpele boa, nici de fiorosul leu; îi era teamă însă de don Lope, pe care-l vedea ca pe un monstru care face praf toate fiarele şi animalele periculoase lăsate de Dumnezeu. Analizându-şi

frica, domnişoara de Reluz crezu că la un moment dat va putea să o transforme într-un curaj orb. Neînţelegerile dintre captivă şi tiran se accentuau zi de zi. Don Lope atinsese culmea stupidităţii şi deşi ea îi ascundea ieşirile nocturne, în înţelegere cu Saturna, când bătrânul amorez îi spunea, întunecat la chip: „Tu ieşi, Tristana, ştiu că ieşi, te cunosc după faţă", dacă de la început tăgăduia, sfârşea prin a mărturisi printr-o tăcere dispreţuitoare. Într-o zi îndrăzni să-i răspundă.

– Da, ies, şi? O să stau închisă toată viaţa?

Don Lope îşi vărsă necazul proferând ameninţări şi blesteme, apoi, pe un ton furios şi glumeţ în acelaş timp, îi zise:

– N-ar fi nimic neobişnuit ca ieşind din casă să te agaţe vreo lichea, dintre aceşti *bacillus virgula* ai amorului care îşi fac veacul pe aici, singurul rod al acestei generaţii rahitice, iar tu, din dorinţa de a auzi nerozii, să le dai apă la moară. Ai grijă, fetiţo, ai grijă că nu te iert. Dacă mă înşeli s-o faci cu un om demn de tine. Dar unde e acest om, demn rival al celui de faţă? Nicăieri. Slavă Domnului! Cred că nu s-a născut.. şi nici nu se va naşte. Chiar aşa fiind, tu însăţi vei recunoaşte că nu-mi poate lua locul aşa uşor... Vino-ţi în fire şi lasă prostiile! Eh, cât o să-mi duci dorul, dacă o să mă părăseşti! Nu vei întâlni decât fiinţe de o prostie fără pereche... Hai să ne împăcăm. Iartă-mă, dacă m-am îndoit de tine! Nu, nu, tu nu mă înşeli. Eşti o femeie superioară, care ştie să aprecieze...

Cu aceste cuvinte şi cu izbucnirea sa de om rău, don Lope ajunse să inspire captivei sale o mâhnire surdă şi profundă, care, uneori, îmbrăca forma dispreţului, alteori a dezgustului. Plictisită până peste cap de compania sa,

număra minutele până venea ora la care obişnuia să iasă la plimbare. O înspăimânta ideea că don Lope ar putea să se îmbolnăvească, fiindcă atunci nu ar mai fi putut să plece. Dumnezeule mare! ce se va alege de ea, prizionieră, fără nici o putere? Nu, nu, asta era imposibil. Va ieşi să se plimbe chiar dacă don Lope s-ar îmbolnăvi sau ar muri. Aproape în fiecare seară, Tristana se prefăcea că o doare capul pentru a se retrage cât mai repede ca să scape de privirea şi mângâierile scârboase ale acelui don Juan tomnatic.

„Şi ciudat este că, îşi zicea fata, singură cu pasiunea şi conştiinţa sa, dacă acest bărbat ar înţelege că nu pot să-l iubesc, dacă ar şterge cuvântul dragoste din relaţiile noastre şi ar stabili între noi altă legătură, eu l-aş iubi, Doamne, l-aş iubi, nu ştiu exact cum, poate cum îţi iubeşti un bun prieten, căci el nu este rău, în afară de mania perversă de a persecuta femeile. I-aş ierta până şi răul pe care mi l-a făcut, dezonoarea mea, l-aş ierta din toată inima, da, da, cu condiţia să mă lase în pace... Dumnezeule mare, fă-l să mă lase în pace şi eu îl voi ierta şi chiar îi voi arăta afecţiune şi mă voi purta cu el ca o fiică umilă sau ca slugile credincioase, care văd un părinte în stăpânul care le dă să mănânce".

Din fericire pentru Tristana, nu numai că sănătatea lui Garrido se îmbunătăţi, spulberându-se astfel teama că va rămâne după-amiezile în casă, ci trebuie să fi avut loc şi o ameliorare a mijloacelor sale băneşti, căci tristeţile sale intempestive încetară şi îi reveni seninătatea. Saturna, ca un câine bătrân şi înţelept, îi comunică fetei observaţiile sale despre această schimbare.

– Se vede treaba că stăpânul e în bani, căci nu mi-a mai făcut observaţie că m-aş putea murdări pentru o bucăţică de andivă, şi nici nu uită de respectul pe care un cavaler îl datorează celor care purtăm fustă, chiar dacă aceasta este mai peticită. Rău e că după ce încasează restanţele, cheltuie banii într-o săptămână şi pe urmă... adio, cavalerism! şi din nou devine mojic, se bagă în toate şi se ţine de fleacuri.

La un moment dat, don Lope reveni la acel sofisticat rafinament de mare domn, dichisindu-se ca în vremurile bune. Cele două femei îi mulţumiră lui Dumnezeu pentru această fericită revenire la obiceiurile frumoase şi, profitând de absenţele frecvente ale tiranului, fata se lăsă în voia inefabilei plăceri a plimbărilor cu bărbatul pe care-l iubea.

Acesta, pentru a schimba decorul, venea cu o trăsură în majoritatea serilor şi, urcând amândoi, se abandonau plăcerii îndepărtării de Madrid până când oraşul aproape că nu se mai vedea. Martori ai escapadelor lor erau colina Chamartín, cele două turnuri ca nişte pagode ale colegiului iezuit şi misterioasa pădure de pini; azi, drumul spre Fuencarral, mâine, întunecoasele desişuri ale parcului El Pardo, cu pământul său acoperit cu ace de pin, cu frasinii care înconjurau Manzanares, dâmburile goale din Amaniel şi trecătorile adânci din Abroñigal. Coborând din trăsură, se plimbau pe jos parcurgând distanţe mari pe răzoarele dintre ogoarele arate şi inspirau o dată cu aerul deliciile singurătăţii şi liniştii blânde, bucurându-se de tot ce vedeau, căci priveliştea era frumoasă, proaspătă şi nouă, fără să-şi dea seama că farmecul lucrurilor era o protecţie

a lor însişi. Îndreptându-şi gândul spre cauza atâtor frumuseţi din sufletul lor, se lăsau pradă jocului minunat al tainei lor care celor ce nu se iubeau li s-ar fi părut plictisitor. Căutau motivele afecţiunii lor, doreau să-şi explice inexplicabilul, să descifreze profundul mister, pentru ca, în final, să ajungă la acelaşi lucru dintotdeauna: la a-şi pretinde şi promite tot mai multă dragoste, la a sfida eternitatea, dându-şi dovezi de credinţă nestrămutată până la sfârşitul lumii, în cercurile nebuloase ale veşniciei, acolo unde se află perfecţiunea şi sufletele se scutură de praful vieţilor în care au pătimit.

Animat de intenţii frumoase, Horacio o îndemna să urce cu el în atelier, spunându-i cât de comod şi discret este acel loc pentru a-şi petrece împreună după-amiaza. Ce dorinţă aprinsă avea ea să-i vadă atelierul! Dar tot atât de puternică îi era teama de a nu se îndrăgosti de acel cuib şi de a nu se simţi în el atât de bine încât să nu-l mai poată părăsi. Bănuia ce i se putea întâmpla în locuinţa idolului ei, vecină cu paratrăsnetul, cum spunea Saturna; adică nu bănuia, ci era convinsă, fără nici o îndoială. Şi nu-i dădea pace bănuiala amară că nu va mai fi la fel de iubită după ceea ce se va întâmpla acolo, aşa cum pierzi interesul pentru hieroglife după ce le descifrezi; se temea totodată că intensitatea iubirii lui va scădea până la dispariţie.

Cum dragostea aprinsese noi focare de lumină în inteligenţa ei, umplându-i mintea cu idei, dându-i în acelaşi timp o mare subtilitate de expresie pentru a traduce în limbaj cele mai profunde mistere ale sufletului, putu să-i explice iubitului acele temeri în fraze atât de alese şi metafore atât de distinse încât îi spuse tot ce avea pe suflet

fără să-i jignească pudoarea. El o înţelese, aşa cum se înţelegeau în toate, comunicându-i cu o spiritualizată drăgălăşenie propriile sentimente. Cu toate acestea, nu renunţă la dorinţa sa de a o duce în atelier.

– Şi dacă vom regreta după aceea? întrebă ea. Mi-e teamă de fericire, fiindcă atunci când sunt fericită am impresia că mă pândeşte nenorocirea. Închipuieşte-ţi că în loc să ne grăbim fericirea, se va ivi chiar acum un obstacol, o piedică. Dragostea înseamnă sacrificiu, şi pentru renunţare şi durere trebuie să fim pregătiţi întotdeauna. Impune-mi un mare sacrificiu, o îndatorire anevoioasă şi vei vedea cu câtă plăcere încerc să o îndeplinesc... Să suferim puţin, să fim buni...

– Dar nu există oameni mai buni decât noi, zise Horacio în glumă. Noi suntem deja îngeri, iubito. Şi ideea ta de a ne impune suferinţe nu îşi are rostul, căci viaţa ne aduce destule fără ca nimeni să le dorească. Şi eu sunt pesimist; de aceea, când văd că norocul îmi bate la uşă, îl chem şi nu-l las să mai plece, nu de alta, dar când am nevoie de el se încăpăţânează să nu mai vină, mizerabilul...

Amândoi erau cuprinşi de un entuziasm înflăcărat; cuvintele erau urmate de mângâieri, până ce o pornire de demnitate şi înţelepciune îi punea într-un acord perfect pentru a le înfrâna nerăbdarea, pentru a reveni la seriozitatea, înşelătoare poate, dar care, pe moment, îi salva. Spuneau lucruri grave, legate de morală; elogiau avantajele virtuţii şi ale frumuseţii de a se iubi cu îngerească puritate. Căci astfel, amorul este mai delicat şi mai subtil, şi se cuibăreşte şi mai bine în suflet. Cu aceste dulci amăgiri câştigau timp şi îşi hrăneau iubirea, azi, cu o dorinţă

arzătoare, mâine, cu rugăminți, exaltând-o cu ceea ce părea destinat să o înăbușe, umanizând-o cu ceea ce trebuia să o divinizeze, extinzând-o până la marginea spiritului dar și a materiei, matcă prin care curge torentul vieții.

XI

Încet, încet veniră și dificilele confidențe; își dezvăluiră și amănuntele biografice pe care le mărturisești cel mai greu, întrucât afectează conștiința și amorul propriu. Destăinuirea este o lege a dragostei. Confesiunea precede dragostea și datorită acesteia este mai dureroasă apăsarea conștiinței. Tristana dorea să-i vorbească lui Horacio despre episoadele triste din viața ei și nu concepea că va fi fericită până nu o va face. Artistul bănuia sau mai bine spus ghicea un mister plin de gravitate în existența iubitei sale și dacă la început, dintr-o rafinată delicatețe, n-a dorit să facă nici o investigație, sosi ziua în care neîncrederea și curiozitatea îndrăgostitului se manifestară mai puternic decât considerația sa pentru Tristana. Când a cunoscut-o pe față, Horacio a crezut, ca și alți locuitori din Chamberí, că este fiica lui don Lope. Dar Saturna, ducându-i cea de a doua scrisoare, îi spusese:

– Domnișoara e măritată, și don Lope, pe care dumneavoastră îl credeți tatăl ei, îi este soț.

Tânărul artist rămăsese stupefiat; dar uimirea nu-l împiedică să creadă ce a auzit... Multe zile Horacio văzu în

iubita lui soţia legitimă a respectabilului şi elegantului cavaler, care părea o figură scăpată din *Cuadro de las lanzas*[1]. Ori de câte ori îi pomenea numele în faţa ei, îi zicea: „Soţul tău, aşa, soţul tău, pe dincolo"... iar ea nu se grăbea deloc să înlăture eroarea. Dar într-o zi, în sfârşit, după o lungă discuţie, cu întrebări peste întrebări, simţind o repulsie de neînfrânt faţă de minciună şi simţindu-se în stare s-o respingă, Tristana, sufocată de ruşine şi durere, se hotărî să pună lucrurile la punct.

– Te-am înşelat şi nu trebuie şi nici nu vreau să te înşel. Ăsta e adevărul. Nu sunt căsătorită cu *soţul* meu... cu tatăl meu... cu acest om... M-am gândit de mai multe ori să-ţi spun, dar nu am putut, nu am putut... Nu ştiam, nu ştiu nici acum dacă îţi pare rău sau te bucuri, dacă însemn mai mult sau mai puţin pentru tine... Sunt o femeie dezonorată, dar sunt liberă. Ce preferi? Să fiu o soţie necredincioasă sau o femeie liberă care şi-a pierdut onoarea? În orice caz, cred că făcându-ţi această destăinuire mă umplu de ocară... şi nu ştiu... nu ştiu...

N-a putut să încheie, şi izbucnind într-un plâns amar îşi ascunse faţa la pieptul prietenului său. Dură mult această izbucnire de sensibilitate. Nici unul nu spuse nimic. În sfârşit, ea îşi ridică privirea şi întrebă cu o voce sugrumată:

– Mă iubeşti mai mult sau mai puţin?

– Te iubesc la fel... nu, mai mult, mai mult, din ce în ce mai mult.

Nu o rugă pe faţă să-i povestească despre marea ei durere, cum şi când a fost dezonorată. Lacrimi fără sfârşit

[1] „Predarea cetăţii Breda", tablou semnat de celebrul pictor spaniol Velásquez (1599 – 1660).

vărsă în acea după-amiază; dar nu ascunsese nimic în sinceritatea ei, în nobila sa dorință de a se confesa ca un mijloc sigur de purificare.

– M-a luat la el când am rămas orfană. Trebuie să-ți spun că a fost generos cu părinții mei. Eu îl respectam și țineam la el; nu bănuiam ce avea să se întâmple. Am fost atât de surprinsă încât nu m-am putut opune. Pe atunci, eram ceva mai proastă decât acum și acest om blestemat mă domina, făcând din mine ceea ce vroia. Înainte, cu mult înainte de a te cunoaște, îmi detestam slăbiciunea; cu atât mai mult o fac acum după ce te-am cunoscut. Cât am plâns, Dumnezeule! Lacrimi izvorâte din durere că am ajuns cum am ajuns... Când m-am îndrăgostit de tine, mi-a trecut prin minte să mă omor, căci nu puteam să-ți ofer ceea ce meritai... Ia spune, mă iubești mai mult sau mai puțin? Spune-mi că mai mult, tot mai mult. Pentru respectarea adevărului, trebuie să ți se pară că sunt mai puțin vinovată, căci nu sunt femeie adulteră; nu înșel decât pe cine nu are dreptul să mă terorizeze. Infidelitatea mea nu este totuși infidelitate, nu-i așa? ci pedepsirea netrebniciei sale; această insultă pe care o primește din partea mea e binemeritată.

Horacio nu a putut să se arate mai puțin gelos aflând legătura neoficială dintre Tristana și don Lope.

– Nu, nu-l iubesc, spuse ea cu emfază, nu l-am iubit niciodată. Și ca să-ți spun tot, voi adăuga că de când te-am cunoscut am început să simt pentru el un teribil dispreț... Ah! Doamne! mi se întâmplă lucruri atât de stranii! Uneori mi se pare că îl urăsc de moarte, că simt pentru el o ură atât de mare precum răul pe care mi l-a făcut; alteori..., îți voi spune tot, tot... simt pentru el o anumită

afecțiune filială și mi se pare că dacă el m-ar trata cum trebuie, ca un tată, eu l-aș iubi... Căci nu este rău, să nu crezi că e foarte rău... nu; la el găsești de toate. Este o combinație monstruoasă de calități minunate și defecte oribile; are două conștiințe: una, foarte pură și nobilă pentru anumite lucruri, alta, ca o mocirlă; și le folosește după caz; și le schimbă ca pe cămăși. Conștiința neagră și murdară o folosește pentru tot ce se referă la iubire. Ah, n-o să mă crezi! A fost norocos în dragoste. Cuceririle sale sunt atât de numeroase încât nu pot fi numărate. Dacă ai ști!... În aristocrație, în clasa mijlocie, în popor... în toate păturile a lăsat amintiri triste, ca don Juan Tenorio. S-a strecurat în palate și colibe, dar secătura nu respectă nimic, nici virtute, nici pacea domestică, nici sfânta scriptură. A făcut dragoste, blestematul, până și cu bigote și călugărițe, iar succesele sale par a fi opera diavolului. Nenumărate sunt victimele sale: soți și părinți înșelați; soții care s-au dus în iad sau care se vor duce când vor muri; copii care nu știu cine le e tată. În sfârșit, este un om foarte periculos căci, în plus, mânuiește armele cu mare dibăcie, trimițând mai multe persoane pe lumea cealaltă. În tinerețe, era o prezență impunătoare și până de curând mai păcălea pe câte una. Înțelegi, cuceririle sale au scăzut ca importanță pe măsură ce a înaintat în vârstă. A vrut Dumnezeu ca eu să fiu ultima. Aparțin decăderii sale...

Díaz ascultă aceste destăinuiri la început cu indignare, apoi cu uimire, și singurul lucru pe care i-l spuse iubitei lui a fost că trebuie să rupă cât mai repede acele relații josnice, la care fata, tulburată, îi răspunse că era foarte ușor de zis dar greu de făcut, căci vicleanul, când constata la ea semne de dezgust și dorințe de despărțire, renunța la a mai fi tată,

arătându-se extrem de drăgăstos. Totuşi, trebuia să facă un efort pentru a se smulge din această ruşinoasă şi insuportabilă situaţie. Horacio o îmboldi să acţioneze cu fermitate şi pe măsură ce în mintea sa figura lui don Lope căpăta proporţii gigantice cu atât mai vie era dorinţa de a-l umili pe acest om batjocoritor şi de a-i smulge victima, ultima probabil, dar, fără îndoială, cea mai preţioasă.

Tristana se întoarse acasă într-o stare sufletească lamentabilă, cu nervii răvăşiţi, încordată şi dispusă la orice nebunie. În această noapte trebuia să-l pedepsească pe tiranul său. Când îl văzu că se apropie zâmbind şi glumind, o enervă atât de tare încât i-ar fi aruncat cu farfuria de supă în cap. În timpul mesei, don Lope se arătă vorbăreţ şi glumeţ cu Saturna, zicându-i între altele:

– Ştiu că ai un iubit aici, în Tetúan, pe ăsta căruia i se spune Ion şi jumătate, pentru că e înalt, potcovarul... Ştiu. Mi-a spus Pepe, cel de la tramvai. De aceea, la lăsarea serii, umbli ca scoasă din minţi pe străzi, căutând unghere întunecoase, şi alături de tine, o umbră lungă şi cu capul descoperit, care se confundă cu a ta.

– Nu e nimic între mine şi Ion şi jumătate, domnule... Că vrea el asta..., nu ştiu. Îmi fac curte alţii, mai de soi... Chiar domnişori. Păi ce, crede că numai el trebuie să fie iubit?

Saturna continuă să glumească, în timp ce Tristana se consuma enorm şi puţinul pe care îl mâncase i se părea venin. Lui don Lope nu-i lipsea apetitul în seara aceea, înghiţind cu răbdare fiecare bob de mazăre din rasol, de la primul fel, friptură de viţel, şi până la desert, struguri, toate însoţite de un vin execrabil, cumpărat de la o cârciumă din apropiere, pe care bravul domn îl bea cu destulă

resemnare, strâmbându-se ori de câte ori ducea paharul la gură. Terminând de mâncat, se retrase în camera sa și își aprinse o țigară, apoi o chemă pe Tristana să-i țină companie; și întinzându-se într-un fotoliu, îi vorbi făcând-o să tremure:

– Nu numai Saturna are o iubire nocturnă. Ai și tu una. Nu, nimeni nu mi-a spus nimic... Dar te cunosc; de câteva zile citesc lucrul acesta pe chipul tău, în vocea ta.

Tristana păli. Culoarea-i sidefie căpătă nuanțe albăstrui în lumina lămpii cu abajur. Părea o moartă superbă, într-un efect deosebit de perspectivă, ca o figurină japoneză a cărei stabilitate rămâne o taină, ca un cadavru surâzător spânzurat de un copac, de un nor, de fantastice eșarfe decorative. Un zâmbet forțat puse capăt atitudinii vlăguite și răspunse intimidată:

– Te înșeli... Eu nu am...

Don Lope se impunea în așa fel și o fascina cu o atât de misterioasă autoritate, încât, în fața lui, deși avea numeroase motive să se răzvrătească, nu era în stare să dea dovadă nici măcar de un firicel de voință.

XII

– Știu, adăugă donjuanul în decădere, scoțându-și pantofii și punându-și papucii pe care Tristana, pentru a-și ascunde uluirea, îi adusese din dormitorul vecin. Eu mă pricep foarte bine la astfel de lucruri și nu s-a născut încă

femeia care să mă înşele şi să-şi bată joc de mine. Tristana, tu ţi-ai găsit pe cineva; te cunosc după neliniştea care te-a cuprins de câteva zile, după felul cum priveşti, după multe amănunte care nu mi-au scăpat. Sunt vulpe bătrână şi ştiu că orice fată de vârsta ta, dacă zilnic iese să se plimbe, întâlneşte, din întâmplare, un băiat care să-i placă. El poate fi bun sau rău. Nu ştiu cum este alesul tău; dar să nu-mi spui că nu există un astfel de om în viaţa ta.

Tristana tăgădui din nou prin gesturi şi cuvinte; dar o făcu atât de stângaci încât ar fi fost mai bine să tacă. Ochii pătrunzători ai lui don Lope, aţintiţi spre ea, o intimidau, o dominau, producându-i groază şi neputinţa de a minţi. Cu un efort deosebit vru să învingă fascinaţia acelei priviri şi tăgădui din nou.

– Bine, apără-te cum poţi, continuă el, dar eu rămân la părerea mea. Sunt grădinar bătrân şi nu încerca să-mi vinzi tocmai mie castraveţi. Tristana, te previn să-ţi îndreptăţi greşeala, fiindcă mie nu-mi plac idilele stradale, pe care deocamdată le consider nişte copilării, nişte jocuri nevinovate. Căci dacă este vorba de altceva...

Rosti aceste cuvinte aruncând o privire atât de ameninţătoare asupra sărmanei fete, încât Tristana se dădu puţin înapoi, ca şi cum s-ar fi ferit de o lovitură.

– Ai mare grijă, fetiţo, continuă el, trăgând adânc din ţigară. Dacă tu, din nesocotinţă sau zăpăceală, mă faci de ruşine şi dai posibilitatea oricărei lichele să mă ia drept un prost... Nu, nu mă îndoiesc că vei da dovadă de raţiune. Pe mine, ascultă bine, nimeni pe lumea asta, până acum, nu m-a pus într-o situaţie ridicolă. Încă nu sunt atât de bătrân încât să suport această jignire, fetiţo... Aşa că mă opresc aici. În ultimă instanţă, o să mă folosesc de autoritatea mea

pentru a te scăpa de o rătăcire și dacă altfel nu-ți place o să mă declar tatăl tău, întrucât ca un tată trebuie să mă port cu tine, dacă e cazul. Mama ta mi te-a încredințat ca să te ocrotesc și te voi ocroti; sunt hotărât să te protejez împotriva tuturor relelor și să-ți apăr onoarea....

Auzind asemenea cuvinte, domnișoara de Reluz nu se putu stăpâni și, simțind cum în suflet îi crește un val de mânie, venind de cine știe unde ca o rafală de uragan, se înfurie și îi spuse:

– Ce-mi vorbești de onoare? Eu nu o mai am; mi-ai luat-o tu, m-ai dus la pierzanie.

Și izbucni într-un plâns atât de deznădăjduit încât don Lope schimbă brusc tonul și modul de exprimare. Se apropie de ea, puse țigara pe o noptieră și apucând-o de mâini i le sărută, apoi o sărută pe frunte cu afecțiune neprefăcută.

– Copila mea, m-ai mâhnit judecându-mă atât de aspru. Este adevărat că... Da, ai dreptate... Dar știi bine că nu mă uit la tine ca la una dintre cele pe care eu le-am... Nu, nu este asta. Tristana, fii bună cu mine; tu nu ești o victimă; eu nu te pot părăsi, nu te voi părăsi niciodată și atâta timp cât acest biet bătrân care sunt va mai avea o bucată de pâine aceea va fi pentru tine.

– Ipocritule, prefăcutule, șarlatanule, exclamă sclava, simțindu-se puternică.

– Bine, fetițo, descarcă-ți sufletul, fă-mă cum îți vine la gură, spuse luându-și țigara; dar lasă-mă să procedez cu tine așa cum nu am procedat cu nici o femeie, să te privesc ca pe o ființă dragă... asta este destul de nou pentru mine... ca o ființă din propriul meu sânge... Nu mă crezi?

– Nu, nu te cred.

– O să te lămureşti. Deocamdată am descoperit că ai apucat pe un drum greşit. În numele Domnului, nu tăgădui. Spune-mi că este o copilărie, o nesocotinţă, ceva fără importanţă, dar recunoaşte. Căci dacă aş vrea să te spionez... Dar nu! Ar fi nedemn pentru amândoi. Nu fac altceva decât să-ţi atrag atenţia spunându-ţi că te văd, te citesc, că, la urma urmei, nu poţi să-mi ascunzi nimic, căci dacă îmi pun mintea cu tine până şi gândurile ţi le pot scoate din cap ca să le analizez, până şi senzaţiile tale cele mai ascunse ţi le pot scoate când nici nu te aştepţi. Ai grijă, fetiţo, vino-ţi în fire! N-o să-ţi mai vorbesc despre asemenea lucruri dacă îmi promiţi că-mi vei fi credincioasă, dar dacă mă înşeli, dacă îmi vinzi demnitatea pentru câteva mângâieri pe care ţi le oferă orice neghiob... să nu te mire că voi lua atitudine. Nu mi-a pus încă nimeni coarne...

– Nu e adevărat. Totul nu e decât o născocire de-a ta, zise Tristana ca să nu tacă, eu nu m-am gândit să te...

– O să vedem, o întrerupse tiranul, săgetând-o din nou cu privirea. Gata vorbăria. Eşti liberă să pleci şi să vii când doreşti, dar te previn că pe mine nu mă poţi păcăli. Te socotesc soţie sau fiică, după cum îmi convine. În memoria părinţilor tăi...

– Părinţii mei! exclamă fata, căpătând curaj. Dacă ar învia şi ar vedea ce ai făcut cu fiica lor...

– Dumnezeu mi-e martor că singură pe lume sau în mâinile altuia situaţia ta ar fi fost mai proastă, îi zise don Lope, apărându-se. Unde găseşti bunătatea, perfecţiunea? Slavă Domnului că ne dă mai puţine nenorociri şi ceva mai multe bucurii. Eu nu pretind să mă venerezi ca pe un sfânt;

îți cer să vezi în mine un om care te iubește din tot sufletul, un bărbat care, la nevoie, te apără...

– Ceea ce văd e un egoist brutal, monstruos, un egoist care...

– Tonul pe care îl folosești, spuse Garrido nervos, și hotărârea cu care îmi răspunzi îmi confirmă bănuielile, copil fără minte. Ai un iubit, da. Ai un iubit în afara casei, care te face să te plictisești de cel dinăuntru și la timpul potrivit îți sugerează idei de eliberare, de emancipare. Leapădă-ți masca, căci nu-ți voi da drumul. Țin prea mult la tine pentru a te arunca în brațele necunoscutului și ale aventurii periculoase. Ești o inocentă fără minte. Deși nu am fost pentru tine un tată rău, iată, acum am poftă să fiu un tată bun.

Și adoptând o atitudine nobilă și demnă care atât de bine se potrivea înfățișării sale, artă pe care o folosea de minune când dorea, îi aruncă în față:

– Draga mea, n-o să-ți interzic să ieși din casă, pentru că o astfel de măsură ar fi nedemnă și contrară vederilor mele. Nu vreau să fac pe gelosul, nici pe tiranul al cărui ridicol îl cunosc ca nimeni altul. Chiar dacă nu-ți interzic să ieși din casă, îți spun cu toată seriozitatea că nu-mi place să te văd că pleci. Ești liberă, iar limitele pe care trebuie să le aibă libertatea ta tu singură trebuie să le stabilești, ca urmare a considerației și dragostei pe care ți le port.

Ce păcat că nu vorbea în versuri pentru a fi perfectă imaginea *tatălui nobil* din comedia antică! Dar proza și papucii, care datorită sărăciei în care trăiau nu erau dintre cei mai eleganți, stricau, în parte, acel efect. Asupra fetei au făcut impresie cuvintele decrepitului cavaler, motiv

pentru care plecă să plângă în voie la bucătărie, la pieptul credincioasei Saturna; dar nu trecu o jumătate de oră că don Lope trase de șnurul clopoțelului, chemând-o. După cum sună, fata își dădu seama că pe ea o chema și nu pe servitoare, și se duse la el cedând unui reflex mecanic. Nu, nu avea nevoie nici de ceai, nici de flanele calde; dorea doar compania plăcută a sclavei în timpul insomniei sale de bătrân stricat, pe care anii îl chinuiau ca fantomele acuzatoare.

Îl găsi plimbându-se prin cameră, cu un pardesiu vechi pe umeri, căci sărăcia nu-i permitea să folosească un halat nou, elegant, din satin; avea capul descoperit, căci înainte ca ea să intre își scosese fesul pe care obișnuia să și-l pună noaptea. Era frumos, fără îndoială, de o frumusețe bărbătească precum un stejar scorburos.

– Te-am chemat, copila mea, îi zise, căzând într-un fotoliu și așezând-o pe fată pe genunchii săi, căci nu doream să mă culc fără să mai vorbim puțin. Știu că n-o să pot dormi dacă ești supărată... Povestește-mi despre idila ta...

– Nu am ce să-ți povestesc, replică Tristana, respingându-i mângâierile, liniștită, într-un fel distrată.

– Bine, dar eu o s-o descopăr. Nu, nu te cert. Chiar dacă te porți urât cu mine trebuie să-ți mulțumesc foarte mult! M-ai iubit, bătrân fiind, mi-ai dăruit tinerețea, candoarea ta; am cules flori la vârsta la care nu mi se cuvenea să ating decât spini. Recunosc că ți-am făcut rău, căci nu trebuia să te smulg de pe ramura ta. Dar acum nu mai pot face nimic; nu mă pot convinge că sunt bătrân, căci se pare că Dumnezeu îmi strecoară în suflet un sentiment de eternă tinerețe... Ce spui despre asta? Ce gândești?

Râzi de mine?... Râzi cât poftești, dar nu mă părăsi. Eu știu că nu pot auri colivia în care trăiești, o spun cu o amărăciune sinceră, căci sunt sărac. Și sărăcia este o formă a bătrâneții; în fața acesteia mă resemnez spre deosebire de altele. Sărăcia mă îndurerează mai mult pentru tine căci mi-ar plăcea să-ți pot dărui tot confortul și luxul care ți se cuvine. Meriți să trăiești ca o prințesă, iar eu te țin aici ca pe o sărmană pensionară de azil... Nu pot să te îmbrac așa cum aș dori. Har Domnului că tu ești frumoasă indiferent cum te îmbraci, și, în strâmtoarea și în mizeria noastră prost disimulată, vei fi întotdeauna o perlă.

Mai mult prin gesturi decât prin cuvinte, Tristana îl lăsă să înțeleagă că nu-i pasă câtuși de puțin de sărăcie.

– Ah! Nu, aceste lucruri se spun, dar rareori se simt. Ne resemnăm căci nu avem altă posibilitate; dar sărăcia este un mare neajuns și toți, mai mult sau mai puțin sincer, o renegăm. Crede-mă că cel mai mare supliciu pentru mine este că nu pot să te îmbrac în aur. Căci înțeleg, crede-mă că înțeleg. Am fost bogat; cel puțin cât să trăiesc confortabil, chiar în lux. Tu nu-ți mai amintești, căci erai foarte mică, de locuința mea de holtei din strada Luzón. Josefina te-a adus de câteva ori acolo și îți era teamă de armurile care încă împodobeau sala de arme. De câte ori te-am luat în brațe și te-am plimbat prin toată casa, ți-am arătat picturile, pieile de leu și de tigru, panopliile, tablourile cu femei frumoase... și tu, tot timpul fricoasă! Era un presentiment, nu-i așa? Cine ar fi putut să ne spună atunci că o dată cu trecerea anilor... eu, care prevăd totul, când e vorba de iubiri posibile, nu am prevăzut asta, nu mi-a trecut prin cap așa ceva? Ah, cât am decăzut de atunci! Treaptă cu treaptă

am coborât până când am ajuns în mizeria asta plină de ruşine. La început a trebuit să renunţ la cai, la trăsură... Am renunţat la locuinţa din strada Luzón când devenise destul de scumpă pentru mine. Am luat alta şi apoi, tot aşa, câţiva ani la rând am căutat locuinţe tot mai ieftine, până când a trebuit să mă refugiez în această mahala. Rând pe rând am pierdut lucrurile frumoase şi confortabile care mă înconjurau. M-am privat de cramă, bine aprovizionată cu vinuri alese; de covoarele mele flamenco şi spaniole; apoi, de tablouri, după aceea, de armele mele valoroase şi, în cele din urmă, nu mi-au mai rămas decât vechituri... Dar nu trebuie să mă plâng de soartă, căci Dumnezeu a fost bun cu mine, mi-ai rămas tu, care valorezi mai mult decât lucrurile de preţ pe care le-am pierdut.

Afectată de nobilele expresii ale cavalerului decăzut, Tristana nu ştiu ce să-i răspundă, căci nu dorea să pară ingrată, dar nici binevoitoare, temându-se de consecinţe. Nu rosti nici un cuvânt afectuos care să-i dezvăluie vreo slăbiciune pentru el, căci ştia că vicleanul ei stăpân ar fi profitat imediat de o asemenea situaţie. Prin mintea lui Garrido trecu o idee pe care nu dori s-o exprime; îi luă graiul delicateţea în care excela ca niciodată; când vorbea de sărăcia sa, nu dezvăluia sacrificiile pe care le făcuse pentru familia Tristanei. În acea noapte simţi un imbold să-i dezvăluie actele sale de generozitate faţă de familia ei; dar cuvintele îi muriră pe buze şi îi spuse doar în gând: „Nu uita că aproape toată bogăţia mi-am pierdut-o cu părinţii tăi. De asta nu se ţine cont? Vina este doar a mea? Nu crezi că îţi revin unele obligaţii? Socoteşti că ai dreptate să mă judeci astfel?"

– În sfârșit, zise cu voce tare, după o pauză în care cântări răceala fetei, am înțeles că nu ai chef să-mi povestești despre iubirea ta. Ești prostuță! Fără să scoți o vorbă îmi povestești despre ea prin repulsia pe care o ai față de mine și pe care nu ți-o poți ascunde. Înțeleg, fetițo, înțeleg, zise, ridicându-se în picioare o dată cu ea. Nu sunt obișnuit să inspir dezgust, și nici nu sunt bărbatul care să insiste pentru a obține ceea ce i se cuvine. N-am ajuns până acolo. Ce crezi, că am să mă rog de tine în genunchi? Păstrează-ți farmecele tinereții pentru vreun gogoman din ziua de azi, da, dintre cei cărora nu le putem spune oameni fără a nu jigni specia sau a nu minți persoana respectivă. Du-te în camera ta și meditează la ceea ce am discutat; s-ar putea întâmpla ca idila ta să-mi fie indiferentă... privind-o ca pe un mijloc simplu de a învăța, printr-o demonstrație experimentală, să faci deosebire între oameni... Dar s-ar putea, la fel de bine, să mă indispună și, fără să mă deranjeze prea mult, căci nu e cazul, te voi strivi ca pe o muscă...

Fata se indignă atât de mult de acea amenințare și o găsi atât de insolentă încât simți cum îi țâșnește din piept ura pe care i-o inspirase, în diferite ocazii, tiranul. Și cum acel sentiment năvalnic îi înăbuși lașitatea, se simți puternică în fața lui și îi dădu un răspuns curajos:

– Ei bine, nu mă tem de nimic. N-ai decât să mă omori când dorești.

Și don Lope, văzând-o atât de mândră și hotărâtă, își duse mâinile la cap și își spuse: „Nu îi este frică de mine. E trist, dar adevărat".

Între timp, Tristana se duse în bucătărie s-o caute pe Saturna şi, printre şoapte şi lacrimi, porunci:

– Mâine când te duci după scrisoare, îi spui să nu vină cu trăsura, să nu vină, să mă aştepte la atelier, căci mă duc acolo chiar dacă ar fi să mor... Şi spune-i să-i dea drumul modelului, dacă vine mâine, şi să nu primească pe nimeni..., să fie singur... Dacă acest om mă omoară, măcar să aibă pentru ce.

XIII

Şi din acea zi nu s-au mai plimbat.

S-au plimbat numai în spaţiul mic al atelierului, de la polul ideal la cel al realităţii; au parcurs toată sfera de la uman la divin, fără să le poată separa cu uşurinţă, căci umanul li se părea venit din cer, iar divinul căpăta în ochii lor înveliş omenesc. Când ameţeala bucuriei îi permise Tristanei să se lămurească asupra mediului în care petrecea clipe atât de frumoase, o nouă aspiraţie se contură în sufletul ei, arta, până atunci doar visată, acum văzută de aproape şi înţeleasă. Îi înflăcărară fantezia şi îi aţâţară ochii formele umane sau cele inspirate din natură, care umpleau atelierul iubitului ei; până atunci mai văzuse tablouri, dar niciodată atât de aproape şi nu ştiuse nici cum fuseseră lucrate. Atingea cu degetul vopseaua proaspătă, crezând că astfel înţelege mai bine secretele pânzei pictate şi o surprindea în misterioasa ei gestaţie. După ce îl văzu

pe Díaz lucrând, se ataşă şi mai mult de acea artă magnifică, ce îi părea uşor de realizat, şi simţi imboldul de a-şi verifica aptitudinile. El îi puse în mâna stângă paleta şi pensula în dreapta şi o îndemnă să copieze un fragment dintr-o lucrare. La început, printre hohote de râs, reuşi să acopere pânza doar cu pete informe; dar a doua zi, formidabil! reuşi să amestece cu îndemânare două sau trei culori, să le aplice la locul potrivit şi să le dea o oarecare armonie. Ce bucurie! Da, înseamnă că şi ea era pictoriţă! Nu-i lipseau aptitudinile, căci, cu fiecare oră, mâna îi devenea mai sigură şi dacă mâna nu o ajuta, mintea i-o lua înainte, îndârjită, ştiind cum trebuie făcut deşi încă nu reuşea să-şi pună în practică ideea. Văzând-o neliniştită şi descurajată în faţa dificultăţilor de execuţie, Horacio îi spuse râzând:

– Păi ce crezi tu, că ăsta-i lucru de joacă?

Se plângea cu amărăciune că nu avusese lângă ea atâta timp pe cineva care să fi ştiut să-i descopere vreun talent şi s-o îndemne spre studierea unei arte oarecare.

– Am impresia că dacă aş fi fost învăţată să desenez de mică, azi aş fi ştiut să pictez, să-mi câştig existenţa şi să fiu independentă datorită unei munci onorabile. Dar sărmana mea mamă nu s-a gândit decât să-mi ofere educaţia care permite tinerelor fete să înveţe atât cât să poată aduce un ginere bun în casă: puţin pian, indispensabila spoială de franceză şi... alte prostii. Şi dacă m-ar fi învăţat temeinic câteva limbi străine pentru ca, rămânând singură şi săracă, să fi putut preda!... Apoi, acest om blestemat m-a învăţat să nu fac nimic, păstrându-mă pentru propria-i distracţie... aşa că mă simt inutilă de atâta trândăveală. Acum pictura mă încântă; simt că am uşurinţă, vocaţie. Oare sunt lipsită

de modestie? Nu, spune-mi că nu; laudă-mă, încurajează-mă... Căci cu voinţă, răbdare şi cu muncă neîntreruptă, dificultăţile vor fi învinse, le voi învinge, şi voi deveni pictoriţă, şi vom studia împreună, şi tablourile mele... să mori de necaz! le vor întrece pe ale tale... Ah, asta nu; tu eşti regele pictorilor! Nu, nu te supăra; eşti, pentru că ţi-o spun eu! Am un instinct!... N-oi şti eu să pictez, dar ştiu să apreciez...

Aceste alintări de artist, aceste izbucniri inteligente de femeie superioară îl încântau pe bunul Díaz care, la puţin timp după acele discuţii intime, a observat că tânăra îndrăgostită crescuse în ochii lui făcându-l să se simtă din ce în ce mai neînsemnat. Acest fapt îl surprinse cu adevărat şi aproape că începu să-l deranjeze, căci visase să găsească în Tristana femeia dependentă de inteligenţa şi voinţa bărbatului, femeia care să trăiască din seva morală şi intelectuală a soţului şi care să vadă şi să simtă prin ochii şi inima acestuia. Dar constată că fata gândea fără ajutorul nimănui, aventurându-se în spaţiile libere ale gândirii şi dovedind aspiraţii mai îndrăzneţe.

– Înţelege, dragul meu, îi spunea în timpul acelor divagaţii delicioase, care îl aduceau din leagănul amorului la problemele mai grave ale vieţii, eu te iubesc din tot sufletul; sunt sigură că nu aş putea trăi fără tine. Orice femeie aspiră la căsătoria cu bărbatul pe care-l iubeşte; eu nu. Potrivit regulilor societăţii, mă aflu în imposibilitatea de a mă mărita. N-aş putea face acest pas cu fruntea sus, mai ales cu tine, căci, pentru cât de bun ai fost cu mine, întotdeauna m-aş simţi vinovată fiindcă nu ţi-am putut oferi ceea ce meritai şi mă tem că, mai devreme sau mai târziu,

într-un moment de proastă dispoziție sau oboseală, o să-mi spui că trebuie să închizi ochii ca să fii soțul meu... Nu, nu. Să fie ăsta orgoliu, sau altceva? Eu te iubesc și te voi iubi mereu; dar doresc să fiu liberă. De aceea mă ambiționez să găsesc o modalitate de a trăi, lucru dificil, nu-i așa? Saturna mă ia peste picior și îmi spune că pentru o femeie nu există decât trei profesii: măritișul, teatrul și... nici una dintre ele nu-mi e pe plac. Voi căuta alta. Dar mă întreb: este o nebunie să ai talent, să ți-l cultivi și să trăiești din el? Înțeleg atât de puțin viața încât iau imposibilul drept posibil? Explică-mi tu, care ești mai priceput decât mine.

Și Horacio, foarte încurcat, după ce se plimbă câteva clipe prin încăpere, sfârși prin a-i da dreptate în gând Saturnei.

– Tu, zise el, ești o femeie deosebită și faci excepție de la această regulă. Tu vei găsi formula, tu vei rezolva poate încâlcita problemă a femeii libere...

– Și respectate, se înțelege, căci îți spun, nu cred că sunt imorală iubindu-te, trăind sau nu împreună... O să-mi zici că mi-am pierdut ideea de moralitate.

– Nu, Doamne ferește! Eu cred că...

– Sunt o femeia rea. N-ai știut asta? Mărturisește că te-am speriat puțin auzind ceea ce ți-am spus mai înainte. De mult visez la această libertate onestă și de când te iubesc, cum mi s-a trezit inteligența și mă văd surprinsă de valul cunoștințelor care-mi intră în cap, precum vântul printr-o ușă deschisă, înțeleg foarte bine acest aspect al libertății oneste. Mă gândesc la ea tot timpul, gândindu-mă la tine, și nu încetez să-i blestem pe cei care nu au știut să mă inițieze în domeniul unei arte sau măcar să mă învețe o

meserie, căci dacă m-ar fi pus să repar pantofi, de exemplu, la ora asta aş fi fost o bună meseriaşă, poate chiar maistră. Dar sunt încă tânără. Nu ţi se pare că sunt tânără? Văd că te strâmbi. Asta vrea să însemne că sunt tânără pentru dragoste, dar că am ambiţia drăcească de-a învăţa ceva. Asta mă va întineri, va da anii înapoi, voi reveni la copilărie şi îndemânarea mea va suplini timpul pierdut. O voinţă fermă învinge orice obstacol, nu crezi?

Subjugat de atâta hotărâre, Horacio se arăta cu fiecare zi mai iubitor, dragostei adăugându-i-se admiraţia. În contact cu fantezia ei exuberantă, în el se treziră puternice energii mentale, sfera ideilor sale se lărgi şi, comunicându-şi unul celuilalt puternicul stimulent al sentimentelor trainice şi al gândirii profunde, ajunseră la culmea furtunoasei beţii a simţurilor cu fulgerări de îndrăzneţe utopii erotice şi sociale. Filosofau cu o ciudată dezinvoltură printre mângâieri delirante şi, doborâţi de oboseală, divagau apatici până îşi pierdeau răsuflarea. Rămâneau tăcuţi, dar spiritele continuau să plutească în spaţiu.

Între timp, nimic deosebit n-a intervenit între Tristana şi stăpânul său, care adoptase o atitudine de observare şi expectativă, arătându-se foarte atent cu ea, dar nu drăgăstos. O vedea venind târziu în unele seri şi o privea cu atenţie, dar nu iscodea, fiind convins că la cel mai mic conflict fata şi-ar manifesta intenţiile de a nu mai rămâne sub dominaţia lui. În unele nopţi, vorbeau despre diverse lucruri, don Lope eschivându-se, cu sânge rece, să abordeze problema idilei ei; şi atât de vioaie se arăta fata, în aşa fel se transfigura chipul ei sidefiu de figurină japoneză, în ochii ei negri reflectându-se o inteligenţă suverană, încât

don Lope, stăpânindu-şi dorinţa de a o acoperi cu sărutări, cădea pradă melancoliei, zicându-şi în gând: „E plină de calităţi... fără îndoială iubeşte pe altcineva".

Nu de puţine ori o surprindea în sufragerie, la ore neobişnuite, sub lumina puternică a lămpii, copiind conturul vreunei figurine dintr-o gravură sau desenând vreun obiect din cameră.

– Bravo, bravo, îi zise a treia sau a patra oară când o surprinse cu o asemenea îndeletnicire. Insistă, fetiţo, insită! De ieri până azi ai făcut progrese.

Şi, închizându-se în dormitor cu melancolia sa, sărmanul cavaler decăzut exclama, lovind cu pumnul în masă:

– Încă un argument! Respectivul e pictor.

Dar nu dorea să facă cercetări, socotindu-le jignitoare şi improprii cavalerismului său niciodată profanat. Totuşi, într-o seară, pe platforma tramvaiului, stând de vorbă cu un încasator care era prieten cu el, îl întrebă:

– Pepe, există prin apropiere vreun atelier de pictură?

Chiar în acel moment treceau pe o stradă cu locuinţe noi pentru săraci între care se distingea o casă din cărămidă aparentă, mare şi funcţională, terminată cu un fel de turn unde se afla un atelier de pictură.

– Acolo, spuse încasatorul, lucrează domnul Díaz, pictor în ulei.

– Aha, da, îl cunosc, replică don Lope. Acela care...

– Acela care vine dimineaţa şi pleacă seara. Nu doarme aici. Arătos băiat!

– Da, acum ştiu... Brunet, scund...

– Nu, e înalt.

– Da, înalt, dar puţin adus de spate.

– Nu, e bine făcut.

– Așa e, cu chică...

– Nu poartă părul mare...

– S-o fi tuns acum. Seamănă cu italienii aceia care cântă la harpă.

– Nu știu dacă o cânta la harpă. Dar e foarte talentat la pictură. Pe un coleg de-al nostru l-a luat de model pentru un apostol... L-a pictat, parcă vorbește.

– Credeam că pictează peisaje.

– Și peisaje... și animale. Flores spune că par vii; fructe coapte și prepelițe moarte. Aidoma cu realitatea. Și nudurile pe care le are în atelier te fascinează.

– Cu fete goale?

– Sau pe jumătate goale, cu un văl care abia le acoperă. Urcă și o să vezi totul, don Lope. E un băiat bun acest don Horacio și o să te primească bine.

– Eu nu sunt curios, Pepe. Nu știu să privesc aceste grații pictate Mi-au plăcut întotdeauna mai mult cele vii. Rămâi cu bine.

XIV

Trebuie să spunem că șirul desfrâurilor și bețiilor în care se antrenase spiritualul artist în acea vreme l-a îndepărtat de nobila sa profesiune. Picta puțin și întotdeauna fără model, începuse să aibă remușcările meșteșugarului, acel chin pe care îl produce treaba neterminată și care

aşteaptă finalizarea; dar între artă şi dragoste o prefera pe cea din urmă, fiindcă era un lucru nou pentru el, care îi deştepta cele mai plăcute emoţii, o lume descoperită de curând, înfloritoare, exuberantă, minunată, pe care trebuia s-o ia în stăpânire, fixând puternic în el aparenţa de cuceritor. Asta putea să aştepte; va reveni la ea când nebuneştile porniri i se vor potoli, şi asta se va întâmpla când dragostea va căpăta un caracter pacific, mai mult de colonizare liniştită decât de cucerire furibundă. Şi credea sincer bunul Hotracio că aceea era dragostea vieţii sale, căci nici o altă femeie nu-i va putea fi pe plac, căci nici una n-o va putea înlocui în inima sa pe exaltata şi graţioasa Tristana; şi îi plăcea să creadă că febra ei ideatică se va calma cu timpul, căci pentru o soţie sau o iubită unică un asemenea flux de gândire temerară i se părea excesiv. Spera că dragostea lui statornică şi trecerea timpului îi vor reduce acea capacitate imaginativă şi raţională faţă de idolul său, făcând-o mai femeie, mai liniştită, mai normală şi mai folositoare.

Aşa gândea, dar n-o spunea. Într-o seară în care discutau, privind apusul soarelui şi savurând dulcea melancolie a unei zile ceţoase, Díaz se sperie auzind-o spunând:

– E foarte ciudat ceea ce mi se întâmplă: învăţ cu uşurinţă lucrurile dificile; îmi însuşesc ideile şi regulile unei arte... chiar ale unei ştiinţe, dacă mă ambiţionez, dar nu pot să pricep fleacurile practice ale vieţii. Întotdeauna când cumpăr ceva, negustorii mă înşală, nu ştiu să apreciez valoarea lucrurilor; dar nu am nici o idee cu privire la guvern şi legi şi dacă Saturna nu s-ar ocupa de toate în casa

mea, ar fi o harababură de nedescris. Nu încape nici o îndoială că fiecare e făcut pentru un anumit lucru; eu aș putea face multe, dar ca să mă ocup de casă, mi-e imposibil. Semăn cu bărbații, căci habar n-am cât costă un kilogram de cartofi. Saturna mi-a spus asta de mii de ori, dar mi-a intrat pe o ureche și mi-a ieșit pe cealaltă. Să mă fi născut pentru a fi o doamnă din înalta societate? Poate că da. Indiferent ce și cum, mi-ar plăcea să mă pricep, să învăț toate acestea și fără să renunț la artă, să știu să cresc găini și să cârpesc haine. În casă muncesc mult, dar nu am inițiativă. Sunt eleva Saturnei, o ajut, mătur, fac curat și spăl, asta da; dar vai de casă dacă ar trebui s-o conduc eu! Trebuie să învăț, nu-i așa? Blestematul de Lope nici măcar asta nu s-a ostenit să mă învețe. Niciodată nu am fost pentru el decât o păpușă, mulțumindu-se să mă vadă frumoasă, curată și binevoitoare.

Pictorul îi răspunse să nu se grăbească să învețe treburile casei, căci practica o va învăța destul de ușor.

– Ești o copilă, adăugă, cu foarte mult talent și mari disponibilități. Îți lipsește doar amănuntul pe care îl oferă independența și nevoia.

– Am o anumită teamă, spuse Tristana, luându-l de gât, că n-o să mă iubești, neștiind ce se poate cumpăra cu un duro și că o să te aduc la sapă de lemn. Ce se va întâmpla, dragostea vieții mele, dacă voi picta ca tine sau voi descoperi altă profesie în care voi putea străluci și lucra cu tragere de inimă? Este un lucru care mă înspăimântă.

Își exprimă nedumerirea atât de nostim, încât Horacio nu se putu abține să nu izbucnească în râs.

– Nu te grăbi, draga mea. O să vedem noi. Îmi voi pune eu fustă! remediu există!

– Nu, nu, spuse Tristana, ridicând un deget și gesticulând plină de haz. Dacă îmi voi găsi un mod de viață, voi trăi singură. Trăiască independența! Dar fără să te lipsesc de dragostea mea veșnică. Eu știu ce spun. Nimic despre căsătorie pentru a nu ne lua de păr privitor la cine poartă fustă și cine nu. Cred că mă vei iubi mai puțin, dacă mă vei face sclava ta; cred că te voi iubi mai puțin dacă te voi ține din scurt. Libertatea onestă este concepția mea... sau, dacă vrei, dogma mea. Știu că este greu, foarte greu, pentru că societatea, cum zice Saturna... nu poate să înțeleagă... Dar eu voi merge pe acest drum... Dacă dau greș? Nu-i nimic. Dar dacă nu dau greș, iubitule, și reușesc cu ideile mele, ce vei spune? Ah! Mă vei vedea în casa mea, singură, iubindu-te mult, asta da, și muncind din greu în meseria mea pentru a-mi câștiga pâinea, tu, într-a ta, puțin împreună, despărțiți multe ore, căci... vezi? a sta împreună... numai împreună, zi și noapte... este așa, puțin...

– Ce minunată ești și cât de mult te iubesc! Nu sunt de acord să stau fără tine. Vom fi nedespărțiți, dacă vrei să faci pe bărbatul, du-te cu Dumnezeu... Dar acum mi-a venit o idee. Să-ți spun?

– Da, dragul meu, spune.

– Nu, nu vreau. E prea devreme.

– Cum e prea devreme? Spune-mi sau îți rup o ureche.

– Păi... Îți amintești despre ce vorbeam aseară?

– Despre ce?

– Nu-ți amintești.

– Ba da, prostuțule. Am o memorie!... Mi-ai spus că pentru a-ți completa mirajul vieții ai vrea...

– Spune!

– Nu, spune tu.

– Aș vrea să am un copilaș.

– Ah, nu, nu! L-aș iubi atât de mult încât aș muri de durere dacă mi l-ar lua Dumnezeu. Fiindcă toți mor, zise exaltată. Nu vezi cum trec mereu cortegii funebre cu sicriașe albe? Mă întristează atât de mult! Nici nu înțeleg de ce Dumnezeu îi mai lasă să vină pe lume dacă îi ia la el atât de repede... Nu, nu, un copil născut este un copil mort... și al nostru ar muri. Mai bine să nu-l avem. Spune că nu.

– Spun că da. Nu fi prostuță. De ce să moară? Să presupunem că va trăi... și aici se ridică problema. Căci dacă vom trăi separat, fiecare în casa lui, independent eu, liberă și onorabilă tu, fiecare în căminul său foarte onorabil și libertin... vreau să spun foarte liber, în care din căminele noastre va crește îngerașul?

Tristana rămase pe gânduri privind podeaua. Nu se așteptase la o asemenea propunere și nu găsi pe loc răspunsul. Deodată, cu mintea asediată cu tot felul de idei, începu să râdă, sigură că avea dreptate.

– Păi... cu mine... mai încape îndoială? Dacă este al meu, cu cine trebuie să stea?

– Dar cum va fi și al meu, cum va fi al amândurora...

– Da... dar... al tău, pentru că..., în sfârșit, nu vreau să-ți spun. Da, al tău, dar este mai mult al meu decât al tău. Nimeni nu se poate îndoi că este al meu, căci eu îl nasc. Că este și al tău e neîndoielnic, totuși... nu e atât de sigur,

pentru lume, se înțelege... Ah, nu mă face să vorbesc așa, nici să dau astfel de explicații!

– Dimpotrivă, e mai bine să explici tot. Ne aflăm într-o asemenea situație încât pot spune: e al meu, al meu.

– Dar eu pot susține cu mai multă tărie: e al meu, al meu, pentru totdeauna al meu.

– Și al meu...

– De acord, dar...

– Nu există nici un dar.

– Nu mă înțelegi. Este limpede că e al tău... Dar îmi aparține mai mult mie.

– Nu, ne aparține în mod egal.

– Termină, dragul meu; în mod egal, niciodată! Înțelege, pot exista și alte cazuri în care... vorbesc în general.

– Nu vorbim decât în ceea ce ne privește...

– Dar în ceea ce ne privește îți spun că este al meu și că nu-l dau nimănui. Asta e!

– Mda... o să vedem...

– Nici un „o să vedem".

– E al meu.

– Al tău, da, dar... fii atent... vreau să spun că zicând că e al tău nu este atât de sigur, în majoritatea cazurilor. Apoi, natura îmi dă mai multe drepturi decât ție... și va purta doar numele meu. De ce atâta tevatură?

– Tristana, ce spui? întrebă intrigat.

– Dar ce, te-ai supărat? Dragul meu, tu ești de vină. De ce mă provoci? Nu, pentru Dumnezeu, nu te supăra. Îmi retrag cuvintele.

Norul trecu şi pe dată se însenină cerul uşor înnegurat al acelei discuţii. Dar Díaz se întristase. Cu dulci mângâieri Tristana vru să înlăture acea teamă trecătoare şi răsfăţându-se, mai fermecătoare decât oricând, îi spuse:

– Hai, ce rost are să ne certăm pentru un lucru atât de puţin probabil, care, poate, nu se va întâmpla niciodată? Iartă-mă! Asta sunt! Îmi vin ideile cum apar ghioceii în martie. Ce vină am? Când te aştepţi mai puţin, mă gândesc la lucruri la care nu ar trebui să mă gândesc... Dar nu mă lua în seamă. Data viitoare ia un băţ şi bate-mă. Consider-o ca pe o boală nervoasă sau psihică ce se tămăduieşte cu băţul. Ce prostie, să ne supărăm pentru ceva care nu există, care nu ştim dacă va exista vreodată, când trăim un prezent atât de simplu, de frumos, pentru a ne bucura de el!

XV

Frumos într-adevăr, cum nu se poate mai frumos era prezentul şi Horacio, extaziat, se vedea transportat într-un colţ al gloriei eterne. Dar era un bărbat cu un caracter sobru, educat într-o singurătate visătoare şi, de obicei, măsura şi cântărea lucrurile pentru a prevedea desfăşurarea întâmplărilor. Nu era dintre aceia care se îmbată uşor cu bucurii fără să vadă reversul acestora. Clarviziunea îi permitea să se analizeze cu atenţie, examinându-şi bine propria-i personalitate prin prisma tulburărilor ce îi asaltau sufletul. Primul lucru pe care îl descoperi în acea

analiză a fost seducția irezistibilă pe care o exercita asupra lui acea figurină japoneză, fenomen pe care îl resimțea ca pe o plăcută boală de care nu dorea să se vindece niciodată. Considera imposibil să trăiască fără drăgălășenia acesteia, fără ghidușiile ei de nedescris, fără fascinația-i deosebită. Îl încânta modestia ei când se arăta umilă și orgoliul când făcea pe viteaza. Entuziasmul nebunesc, deznădejdea sau tristețea îl atrăgeau la fel de mult. Veselă, fata era delicioasă, supărată, la fel. Întrunea nenumărate calități, unele grave, altele frivole și lumești, uneori judeca totul foarte clar, alteori, cu o aiureală seducătoare. Știa să fie dulce și amară, proaspătă ca apa, fierbinte ca focul, diafană și fremătătoare ca aerul. Inventa zburdălnicii nostime, îmbrăcându-se în costumele modelelor și improviza monologuri sau comedii în care ea singură juca două sau trei roluri; pronunța discursuri spirituale, îl imita pe bătrânul don Lope, într-un cuvânt, aceste talente făceau ca bunul Diaz, îndrăgostit nebunește, să creadă că prietena lui adunase toate însușirile hărăzite de natură ființei omenești.

Dar și pe tărâmul tandreții, dacă putem spune astfel, domnișoara Reluz era la fel de extraordinară. Știa să-și îmbrace afecțiunea întotdeauna în haine noi, să fie dulce fără să provoace greață, candidă, fără a fi banală, îndrăzneață, fără a fi ușuratecă, mereu deschisă, sinceră, precum frumusețea sa. Iar Horacio, văzând în ea simbolul prețioasei însușiri a statorniciei, credea că pasiunea lor va dăinui până la moarte, chiar mai mult, căci, ca un credincios adevărat, nu considera că idealul i se va stinge în obscuritatea morții.

Arta era cea care ieşea în pierdere din cauza acestei pasiuni eterne şi dorinţe crescânde. Dimineaţa şi-o petrecea pictând flori şi animale. Îşi aducea prânzul de la cârciuma lui Riojano, mâncând cu poftă şi aruncând resturile pe măsuţele din atelier. Se crea astfel o dezordine încântătoare, iar portăreasa care încerca să facă ordine în fiecare dimineaţă nu reuşea niciodată. Pe divanul spaţios zăceau împrăştiate cărţi, o manta purpurie; pe jos, cutii cu vopsea, cioburi, potârnichi împăiate; pe scaune, tablouri neterminate, cărţi, planşe; într-o cămăruţă anexă, care ţinea loc de baie şi debara, alte tablouri, un vas cu lăstari puşi în apă să se împrospăteze, un halat al Tristanei agăţat într-un cuier şi haine frumoase împrăştiate peste tot; o pelerină arabă, un chimono japonez, măşti, mănuşi, vestoane şi bluze brodate, peruci, conduri de odaliscă şi şorţuri de ţărancă romană. Măşti greceşti din carton şi feloane împodobeau pereţii, printre zeci de tablouri şi mii de fotografii cu cai, bărci, câini şi tauri.

După prânz, Diaz aşteptă o jumătate de oră şi, cum iubita lui nu apărea, îşi pierdu răbdarea şi, pentru a-şi omorî timpul, începu să citească din Leopardi. Cunoştea la perfecţiune limba italiană pe care o învăţase de la mama lui şi, deşi în lunga perioadă de tiranie a bunicului uitase anumite expresii, rădăcina acelor cunoştinţe rămăsese în el, iar la Veneţia, Roma şi Napoli, căpătase o asemenea dexteritate încât era luat drept italian oriunde, chiar şi în Italia. Dante era singura sa pasiune literară. Recita fără să uite nici măcar un vers cânturi întregi din *Infernul* şi *Purgatoriul*. Se zice că, mai în glumă mai în serios, îi

dăduse prietenei sale lecții de *bel parlare*[1]. Cu memoria sa extraordinară, Tristana își însuși în câteva zile pronunția și, citind din când în când, ca într-o joacă, sau ascultându-l pe el citind, după două săptămâni interpreta cu o intonație admirabilă de actriță desăvârșită rolul Francescăi[2], al lui Ugolino[3] și al altora.

Și iată ce urmă: Horacio păcălea timpul citind din melancolicul poet din Recanati[4] și rămânea pe gânduri în fața acelei maxime profunde.: „Prea fericit te socotește / că moartea de dureri te lecuiește"[5]; când auzea pașii pe care dorea cu atâta ardoare să-i audă, nu-și amintea de Leopardi, și nici nu-i păsa că moartea de dureri te lecuiește.

Slavă Domnului! Tristana intră cu acea vioiciune copilărească pe care nu și-o pierdea nici după ce urca interminabilele scări și se duse direct la el pentru a-l îmbrățișa de parcă trecuse un an de când nu-l mai văzuse.

– Dragule, caraghiosule, comoara mea, zugravule, ce mult a trecut de ieri până azi! Ardeam de dorința de a te revedea... Te-ai gândit la mine? Pe ce pariem că nu m-ai visat așa cum te-am visat eu? Am visat că... Dar nu-ți spun. Vreau să te fac să mori de nerăbdare.

– Ești mai rea decât un dușman. Dă-mi buzele, dă-mi-le sau te sugrum chiar acum.

---

[1] Vorbire aleasă (it.).

[2] Francesca da Rimini, celebrul personaj din *Divina Comedie* de Dante Alighieri.

[3] Contele Ugolino, personaj din aceeași operă.

[4] Localitate în care s-a născut poetul italian Giacomo Leopardi (1798–1837).

[5] Versuri din poezia lui Leopardi *Liniștea după furtună* (vol. *Versuri*, București, Ed. Tineretului, 1963, trad. Lascăr Sebastian).

– Satrapule, piratule, sălbaticule! exclamă căzând obosită pe divan. Nu mă ademenești cu al tău *parlare onesto... Ah, pecetluiește-mi gura înainte ca soarele să sărute blondele-mi plete...* Doamne sfinte! câte prostii spun! Nu mă lua în seamă, sunt nebună. Tu ești vinovat. Ah, am să-ți spun atâtea lucruri, *carino!* Cât de dulce și melodioasă e italiana și ce bine se simte sufletul când spune *mio diletto*[1]! Vreau să mă înveți bine, s-o știu ca o adevărată profesoară. Dar să revenim la oile noastre. Înainte de toate, răspunde-mi: „ne uşchim?"

Este evident amestecul unui limbaj popular cu termeni din italiană, cu alte raritățI stilistice care apar pe parcurs și care se întâlnesc în vocabularul îndrăgostiților compus din mii de forme de limbaj sugerat de orice anecdotă mai deochiată, de lectura vreunui pasaj serios sau vers celebru. Cu asemenea accidente lingvistice se îmbogățește vocabularul familial al celor care trăiesc într-o comuniune absolută de idei și sentimente. De la o povestire pe care ea a auzit-o de la Saturna a rezultat acel „ne uşchim?", manieră nostimă care exprimă proiectele sale de a fugi de acasă, iar de la altă povestioară nostimă pe care Horacio o știa, Tristana nu-i mai spunea pe nume, ci *señó Juan*, cum îl chema pe o namilă de țigan foarte arțăgos. Cu o voce răgușită și apucându-l de o ureche, Tristana îi spuse:

– *Señó Juan*, mă iubești?

Rareori îi spunea și el pe nume. Era *Beatrice*[2], *Francesca* sau de cele mai multe ori, *Paca*[3] *da Rimini*,

[1] Iubitul meu (it.).

[2] Referire la tânăra florentină Beatrice Portinari, imortalizată de Dante în *Divina Comedie*.

[3] Diminutiv de la Francesca.

uneori *Crispa* sau seńá *Restituta*. Aceste porecle şi nume groteşti sau expresii lirice ce constituiau savoarea pasionatei lor discuţii se schimbau foarte des după glumele pe care şi le făceau.

– *Ne uşchim* de acasă când vrei, dragă *Restituta*, replică Díaz. Dacă nu vreau altceva... Crezi tu că un bărbat poate suporta o dragoste platonică atâta timp?... Deci, pe cai!

– În străinătate, în străinătate, spuse ea bătând din palme. Vreau ca acolo unde vom merge să fim ca doi străini şi să ieşim la braţ fără să ne cunoască nimeni.

– Da, dragostea mea. *Cine te-o vedea pe tine!...*

– Printre franţuzi, fredonă ea, şi printre englezi... Am să-ţi spun. Nu mai pot rezista *tiranului din Siracusa*. Ştii? Saturna nu îi spune decât *don Lope* şi aşa am să-i spun şi eu. Abia îmi vorbeşte, motiv pentru care mă bucur foarte tare. Face pe interesantul sperând să mă înduioşeze. Noaptea trecută, să vezi, a fost foarte amabil cu mine şi mi-a povestit din aventurile sale. Fără îndoială, ticălosul speră să crească în ochii mei dându-mi asemenea exemple, dar se înşală. Sunt zile când mi-e silă să-l privesc, zile în care am chef să-l necăjesc; şi noaptea trecută l-am supărat, întrezărind în povestea groaznicelor sale aventuri un plan nelegiuit care mi-a aprins imaginaţia. E vulpe bătrână. Îmi stătea pe limbă să-i zic că nu mă interesează nici o aventură în afară de cea cu *señó Juan* al inimii mele, pe care îl ador *cu toată puterea mea iraţională*, cum zicea el.

– Îţi spun drept, mi-ar plăcea să-l aud pe don Lope povestindu-şi aventurile galante.

– El crede că sunt interesante. Cea cu marchiza de Cabañal este cea mai picantă... Chiar soţul, mai gelos decât

Othello, l-a adus în casă. Dar mi se pare că ţi-am povestit. Apoi, când a răpit de la mânăstirea San Pablo din Toledo o maică?... În acelaşi an, l-a omorât în duel pe generalul care spunea că era soţul celei mai virtuoase femei din Spania, care a fugit cu don Lope la Barcelona; aici a avut şapte aventuri într-o lună, toate foarte fanteziste. Trebuie să fi fost îndrăzneţ, foarte înfipt şi capabil de orice.

– *Restituta,* nu te entuziasma de amărâtul tău de Tenorio[1].

– Eu nu mă entuziasmez decât de zugravul meu. Ce gusturi proaste am! Priviţi aceşti ochi!... Ah, ce urâţi şi şterşi sunt! Şi apoi, gura asta? Îţi face greaţă... Şi comportarea atât de lipsită de maniere... Uf! Nu ştiu cum de m-am uitat la tine! Nu, îmi repugnă să te privesc, pleacă de-aici.

– Şi tu, ce oribilă!... Cu dinţii ăştia de mistreţ, cu nasul ca de sfeclă şi trupul ăsta ca un butoi. Of, şi degetele ca nişte cleşti!

– Cleşti, da, cleşti de fier, ca să-ţi smulg bucată cu bucată pielea ta de măgar. De ce eşti aşa urâcios? *Gran Dio, morir si giovane*[2]!

– Catolică, mai catolică decât papa şi mai vrăjitoare decât sinodul din Trento şi decât *don Alfonso Înţeleptul*[3]... ascultă ce-mi trece prin cap. Dacă în acest moment s-ar deschide uşa şi ar apărea don Lope al tău?

---

[1] Se referă la personajul principal, don Juan Tenorio (crai, vânător de fuste, în limba spaniolă), din drama lui Tirso de Molina *Înşelătorul din Sevilla şi invitatul de piatră.* Personajul a fost preluat de-a lungul vremii în operele lor de Molière, Goldoni, Byron, Lenau, Mozart, Bernard Shaw.

[2] *Dumnezeule mare, să mori atât de tânăr!* (it.).

[3] Alfonso X Înţeleptul (1221–1284), rege al Castiliei şi al Leonului.

– Of! Tu nu-l cunoşti pe *don Lepe*. El nu vine aici şi pentru nimic în lume nu face el pe gelosul de operetă. Cavalerismul i s-ar acoperi de ocară. În afară că seduce femei mai mult sau mai puţin virtuoase, este un om demn.

– Şi dacă intru într-o noapte în casa ta şi el mă surprinde acolo?

– Atunci, poate, ca măsură preventivă, ţi-ar rupe oasele sau ţi-ar transforma ţeasta în puşculiţă în care să-şi păstreze cartuşele pistolului. Cu tot cavalerismul lui, ştie să fie şi brutal când îl calci pe bătături. De aceea e mai bine să nu vii. Nu ştiu unde a aflat de noi, cert e că ştie. Află tot blestematul ăsta, cu viclenia lui de vulpoi bătrân şi cu experienţa lui în ale destrăbălării. Ieri, mi-a zis în zeflemea: „Cu ce pictoraş umblăm?" Nu i-am răspuns, ca şi cum nu l-aş fi auzit. Într-o bună zi, va intra în casă şi păsărica nu va mai fi în cuib... Ah! *Pisa, vituperio della gente*[1]. Unde mergem, iubitule? Unde o să mă duci? Apoi fredonă: *„La ci darem la mano"*[2]... ştiu că nu e nimic coerent în ceea ce-ţi spun. Ideile mi se bulucesc, certându-se care să iasă mai întâi, precum credincioşii în faţa unei biserici, ce se strivesc şi se... Iubeşte-mă mult, iubeşte-mă mult că restul sunt vorbe goale. Câteodată sunt cuprinsă de tristeţe, de exemplu, că voi fi foarte nenorocită, că toate visele mele de fericire se vor transforma în fum. De aceea stărui mai mult în ideea de a-mi câştiga independenţa şi a mă descurca bazându-mă pe talentul meu cum pot. Dacă este adevărat că am ceva talent, de ce nu-l folosesc cu demnitate, aşa cum altele îşi exploatează frumuseţea sau graţia?

---

[1] *Ah, Pisa... leagăn al ruşinii! (Divina Comedie, Infernul, Cântul XXXIII*, versul 79, de Dante Alighieri, în româneşte de Eta Boieriu, Bucureşti, ed. Minerva, 1982).

[2] *Acolo ne-am dat mâna* (it.).

– Nu poate exista o dorință mai nobilă ca a ta, îi răspunse Horacio gânditor. Dar nu te obosi, nu insista prea mult pe această pasiune, ar putea fi realizabilă. Dăruiește-mi-te fără rezerve. Fii partenera mea pentru toată viața, ajută-mă și susține-mă cu dragostea ta!... Crezi că există alt gest mai potrivit și o artă mai frumoasă decât să faci un bărbat fericit, care te va face la rândul tău fericită? Ce vrei mai mult?

– Ce vreau mai mult! exclamă privind în jos. *Diverse lingue orribile favelle... parole di dolore, accenti d'ira*[1]... Mda... *Señó Juan,* mă iubești mult? Bun. M-ai întrebat: „Ce vrei mai mult?" Nimic. Mă conformez. Te avertizez însă că sunt o calamitate în materie de gospodărie. Nu mă pricep la nimic și îți voi crea numai neplăceri. Apoi, la cumpărături, sunt o catastrofă. Nu cunosc nici o stradă, nici nu știu să merg singură fără să mă rătăcesc. Deunăzi, nu am știut să ajung de la Puerta del Sol la Peligros. Am ajuns ocolind prin piața Cebada. Nu am nici cel mai elementar simț de orientare. În aceeași zi, cumpărând niște ace de păr din bazar, am dat un duro și am uitat de rest. Când mi-am amintit, eram deja în tramvai. Desigur că m-a înșelat, dar ajunsesem între timp în cartierul meu... Din toate astea și din alte lucruri pe care le-am observat la mine reiese că... La ce te gândești? E adevărat că niciodată nu vei iubi pe nimeni în afară de *Paquita da Rimini* a ta?... Și, cum îți spuneam... Nu, nu-ți mai spun...

– Spune-mi ce gândești. Trebuie să te dezvăț de obiceiul ăsta urât de a spune lucrurile pe jumătate.

---

[1] *Limbi felurite, groaznice povești... cuvinte dureroase, accente de mânie...* (it.).

– Bate-mă, omule, bate-mă... rupe-mi o coastă. Eşti dur. *Nu se lăsă uimit nici de tavanul aurit sprijinit pe coloane de jasp al înţeleptului maur.* Nici asta nu înseamnă coerenţă.

– Răutate! Ce te-a apucat?

– Păi *ţi-am spus, Ines, că* ... Auzi? zise, îmbrăţişându-l. Ceea ce cred despre mine, după ce mă studiez mult, căci eu mă studiez, ştii? este că sunt făcută să mă ocup de lucruri măreţe.

Horacio îi răspunse, dar totul se pierdu în valul de mângâieri care urmă, umplând cu suspine uşoare tihnita singurătate a atelierului.

XVI

Ca o compensaţie morală şi fizică a nemărginitei exaltări din timpul după-amiezelor, Horacio, ajungând seara acasă, se prăbuşea în hăul tenebros al unei melancolii, aproape golit de idei, cuprins de o lâncezeală şi un zbucium nedefinit. Ce se întâmpla? Nu era uşor să-şi răspundă. De pe vremea lentului său martiriu, sub tirania bunicului, era cuprins, periodic, de crize acute de *spleen* care apăreau în toate împrejurările neobişnuite ale vieţii. Şi asta nu i se întâmpla pentru că în acele ore de izolare era sătul de Tristana, sau că trăia clipe amare după momentele plăcute ale zilei, nu. Năluca ei îl hăituia; amintirea mereu trează a drăgălăşeniei ei îl ţinea într-o stare de continuă

înfiorare și, înainte de a căuta un termen pentru atât de copleșitoarele emoții, dorea să le trăiască din nou de teamă că într-o bună zi ar putea fi lipsit de ele. În același timp, considerându-și destinul inseparabil de cel al acelei femei extraordinare, o teamă surdă îi încolțea în străfundul sufletului și oricât încerca, dând frâu liber fanteziei, să-și imagineze viitorul alături de Tristana, nu reușea. Aspirațiile idolului său spre lucruri mărețe îi provocau teamă; dar dorind s-o urmeze pe drumul pe care ea i-l arăta cu o tenacitate plină de haz, chipul ei fermecător se pierdea într-o nebuloasă.

Pe doña Trinidad (așa se numea mătușa la care locuia Horacio) n-o neliniștea melancolia nepotului ei, până când, după o vreme, constată la el o apatie suspectă. Se manifesta ca o somnolență; stătea cu ochii deschiși, dar sub nici un motiv nu-i putea smulge o vorbă. Stătea nemișcat pe un scaun, în sufragerie, fără să acorde nici cea mai mică atenție conversației a două sau trei persoane care făceau mai plăcute tristele seri ale doñei Trini. Aceasta avea un caracter ales, era însă bolnăvicioasă, cu toate că nu era prea bătrână și se prăbușea sub necazurile care se abăteau asupra ei, neavând liniște până când nu rămăsese fără tată și fără soț. Binecuvânta singurătatea și datora multă recunoștință morții.

După o viață plină de greutăți se alesese cu o debilitate nervoasă, o slăbire a mușchilor pleoapelor. Nu putea deschide ochii decât pe jumătate și asta cu mare greutate și numai în anumite zile sau când avea un motiv serios, ajungând uneori chiar la situația limită de a-și ridica pleoapele cu degetele, dacă dorea să vadă bine o anumită

persoană. În plus, avea o sensibilitate la plămâni şi când se apropia iarna începea coşmarul, epuizată de tuse, cu mâinile şi picioarele reci, străduindu-se să se apere de frig. Îşi adora nepotul şi pentru nimic în lume nu s-ar fi despărţit de el. Într-o seară, după cină şi înainte de sosirea musafirilor, doña Trini se ghemui în faţa fotoliului în care fuma Horacio şi îi spuse:

– Dacă nu erai tu, eu nu aş fi suportat acest frig blestemat care mă omoară. Şi când te gândeşti că dacă m-aş duce la casa ta din Villajoyosa aş reînvia! Dar cum să plec şi să te las aici, singur? Mi-e imposibil.

Nepotul îi răspunse că ar putea să plece şi să-l lase singur căci nu-l va mânca nimeni.

– Ei, cine ştie, cine ştie dacă nu te-ar mânca! Şi tu eşti destul de sensibil. Nu plec, nu mă despart de tine pentru nimic în lume.

Din acea seară, începu o luptă tenace între dorinţa doamnei de a pleca şi pasivitatea sedentară a tânărului. Doña Trini dorea cu ardoare să plece; el era de acord, căci clima din Madrid o ducea rapid la pieire. Ar fi vrut să o însoţească; dar cum, Doamne, când nu vedea nici o posibilitate nu să rupă lanţul care îl lega de iubita sa, dar nici măcar să-l slăbească?

– Merg să te însoţesc până acolo, îi spuse mătuşii sale, căutând o cale de mijloc, şi mă întorc imediat.

– Nu, nu.

– Voi veni să te iau la începutul primăverii.

– Nu.

Încăpăţânarea doñei Trini nu avea ca motive doar groaza de iarnă, care în acel an se arăta foarte grea. Nu ştia

nimic concret despre dragostea lui Horacio, dar bănuia că ceva neobişnuit şi periculos se petrecea cu nepotul ei şi inima îi spunea, pe bună dreptate, că ar fi mai bine să plece cu el din Madrid. Ridicând capul să-l privească mai bine, căci în seara aceea avea probleme cu pleoapele, neputând să le deschidă mai mult de un sfert, îi spuse:

– Cred că la Villajoyosa ai picta la fel ca aici sau poate mai bine. Peste tot există natură... Şi, mai ales, prostuţule, acolo ai scăpa de toate durerile astea de cap şi de neliniştea care nu-ţi dă pace. Ţi-o spune cineva care te iubeşte, care ştie ceva despre această lume înşelătoare. Nu există lucru mai grav decât a cădea în viciul dragostei... Smulge-te dintr-o dată. Pune o barieră între voi.

După ce rosti aceste cuvinte, doña Trini lăsă să-i cadă pleoapele ca o clapă care se închide după ce porneşte glonţul. Horacio nu spuse nimic, dar ideile mătuşii sale îi rămăseseră în minte ca seminţele gata să încolţească. Prea buna văduvă repetă şi în seara următoare îndemnurile sale înţelepte şi deja, după două zile, pictorului nu i se mai păru atât de deplasată ideea plecării, nici nu mai văzu, ca înainte, în despărţirea de iubita sa o întâmplare atât de extraordinară, precum pierirea lumii... Pe neaşteptate, simţi din străfundul sufletului o dorinţă arzătoare, o nevoie de odihnă. Întreaga-i existenţă cerea un armistiţiu, una dintre acele pauze pe care războiul şi amorul obişnuiesc să le solicite ca o necesitate indispensabilă, pentru a putea continua să lupte şi să trăiască.

Prima dată când îi vorbi Tristanei despre dorinţa doñei Trini, fata începu să ţipe. Şi el era indignat; protestară amândoi împotriva inoportunei călătorii... mai bine morţi

decât sub tiranie... Dar a doua zi, abordând același subiect, până și Tristana era de acord. Îi era milă de sărmana văduvă. Era firesc să nu vrea să plece singură!... Horacio îi spuse că doña Trini nu ar fi rezistat rigorilor iernii de la Madrid, dar nici nu se hotăra să se despartă de nepotul său. Tristana se arătă mai înțelegătoare și în sfârșit... Oare și ei îi cereau trupul și sufletul un armistițiu, o pauză, o soluție pentru a putea continua? Nici unul, nici celălalt nu renunțau la iubirea lor arzătoare, dar despărțirea nu-i speria, dimpotrivă, doreau să încerce necunoscuta plăcere a despărțirii, știind că era pentru scurt timp; să încerce savoarea absenței ființei iubite, cu neliniștile ei, să aștepte și să primească scrisori, să se dorească reciproc și să numere zilele până când vor fi din nou împreună.

Pe scurt, Horacio își luă tălpășița. Despărțirea a fost afectuoasă; se înșelaseră crezând că pot fi suficient de înțelepți pentru a o suporta și, în final, se simțeau ca niște condamnați la spânzurătoare. Horacio, este adevărat, nu se simți prea mâhnit pe drum; răsufla ușurat, ca un salahor sâmbătă după-amiază, după o săptămână de muncă grea, în acord; savura odihna psihică, o oarecare plăcere de a nu avea emoții puternice.

În prima zi petrecută la Villajoyosa, nu se întâmplă nimic. Bărbatul se resemnă arătându-se împăcat cu exilul său. Dar a doua zi, acea mare liniștită din sufletul său începu să se miște ușor, apoi din ce în ce mai mult, spumegând. După patru zile nu mai putea trăi din cauza singurătății, tristeții, privațiunii. Totul îl plictisea, casa, doña Trini, rudele. Încearcă să-și găsească refugiu în artă, dar arta nu-i oferi decât deznădejde și furie. Peisajul

încântător, marea albastră, stâncile pitoreşti, pinii sălbatici, totul îi făcea să-i tune şi să-i fulgere. Prima scrisoare îl mângâie în singurătatea sa; nu lipseau cuvintele dulci, nici acel demonetizat de prea multă folosinţă *nessun maggior dolore...*[1], nici termenii vocabularului format în neîntreruptele discuţii amoroase. Stabiliseră să-şi scrie două scrisori pe săptămână, dar îşi scriau zilnic. Dacă scrisorile lui erau arzătoare, ale ei erau înflăcărate. Iată câteva mostre:

„Am petrecut o zi groaznică şi o noapte cu coşmaruri diabolice. De ce ai plecat? Astăzi sunt mai liniştită, m-am rugat mult, la biserică. Am înţeles că nu e bine să mă plâng, că trebuie să-mi înfrâng egoismul. Dumnezeu a fost bun cu mine şi nu se cuvine să cer mai mult. Merit să mă certi şi să mă baţi şi chiar să mă iubeşti mai puţin (asta, nu!), când mă întristez pentru o despărţire scurtă şi necesară... Îmi spui să stau liniştită, şi stau. *Tu duca, tu maestro, tu signore.*[2] Ştiu că seño Juan se va întoarce repede, că mă va iubi întotdeauna, iar *Paquita da Rimini* aşteaptă cu încredere şi se resemnează în singurătatea ei".

El către ea:

„Iubito, ce zile mai petrec! Azi am vrut să pictez un măgar şi am reuşit... ceva asemănător cu un beţiv. Sunt nebun de-a binelea! Nu văd culoarea, nu văd linia, n-o văd decât pe *Restituta* mea, care îmi încălzeşte ochii cu strengăriile sale. Zi şi noapte mă urmăreşte imaginea monstruoasei mele divine cu toată puterea Sfântului Duh şi toată sarea mării".

---

[1] *Nu-i chin mai mare... (Divina Comedie, Cântul V, vers 121).*

[2] *...tu călăuz, stăpâne şi maestre. (Op. cit. Cântul II, vers 139).*

(Notă: *Sarea mării* vine de la acea povestire andaluză despre un medic aflat la bordul unui vas, care vindeca orice boală cu apă sărată).

„...Mătușa mea nu se simte bine. Nu pot să o părăsesc. Dacă aș comite o asemenea prostie, tu însăți nu m-ai ierta. Supărarea mea este o teribilă tortură care i-a rămas în călimară prietenului nostru Alighieri...

Am recitit scrisoarea ta de joi, cea referitoare la păsărele, cea cu extazul.., *inteligenti pauca* [1]. Când Dumnezeu te-a adus pe lume, și-a dus mâinile la fruntea sa augustă, regretând mâhnit de a fi risipit cu tine toată istețimea de care dispunea pentru a însufleți o sută de generații. Fă-mi plăcerea de nu-mi mai spune că nu valorezi nimic, că ești un zero. Zero sunt eu! Îți spun, deși modestia ți se va citi pe chip ca o aureolă boreală, ah, *Restituta*! Toate frumoasele lumii nu valorează doi bani în comparația cu tine; și toate gloriile visate din ambiție și urmărite de noroc, nu fac nici cât o ceapă degerată în comparație cu gloria de a fi stăpânul tău. Nu mă schimb pentru nimic în lume. Nu, nu, am greșit; aș dori să fiu un Bismark pentru a crea un imperiu și a te face pe tine împărătească. Scumpo, eu aș fi umilul tău vasal; calcă-mă în picioare, scuipă-mă și dă poruncă să fiu biciuit".

Ea către el:

„...Nici în glumă să nu-mi spui că Juan nu m-ar iubi. Nu o cunoști bine pe *Paquita da Rimini,* care nu se sperie de moarte și are curajul să se sinucidă cu mâna ei, cu multă dibăcie. Eu mă omor precum aș bea un pahar cu apă. Ce gust, ce dulce stimulent al curiozității! Să afli tot ce se

[1] *Minte îngustă* (it.).

întâmplă în lumea de apoi şi să-i vezi pe cei de dincolo.Vindecă-te total de acea îndoială supărătoare de a fi sau a nu fi, cum a spus *Seispir*! În sfârşit, să nu-mi mai spui că nu mă mai iubeşti chiar atât de mult, căci... dacă ai vedea ce colecţie de pistoale are don Lope! Şi îţi atrag atenţia că ştiu să le mânuiesc şi dacă mă necăjeşti, pac! îmi voi face siesta cu Sfântul Duh..."

Şi când trenul aducea şi ducea toată această încărcătură de sentimentalism, nu se înroşeau axurile vagoanelor, nici locomotiva nu alerga ca ieşită din minţi, ca un armăsar în muşchii căruia se înfig pinteni înroşiţi în foc! Acele mistuiri ale dragostei rămâneau ascunse pe hârtiile pe care erau scrise.

XVII

Domnişoara Reluz era atât de schimbată şi exagerată încât trecea foarte uşor de la o veselie fără limite la o disperare lugubră. Iată o mostră:

„Scumpul meu, iubitul meu, este adevărat că mă iubeşti şi mă preţuieşti mult? Căci eu mă îndoiesc să fie adevărată atâta fericire. Spune-mi: exişti sau nu eşti decât o fantasmă, o creaţie a febrei, o iluzie a frumuseţii şi măreţiei care mă răpăceşte? Fă-mi hatârul şi transmite-mi o scrisoare concretă, o telegramă în care să-mi spui: Exist. Semnează: *don Juan*... Sunt atât de fericită încât uneori mi se pare că trăiesc suspendată în aer, că nu ating pământul

cu picioarele, că simt eternitatea și respir aerul de dincolo de soare. Nu dorm. Nici nu simt nevoia să dorm!... Dar îmi place să-mi petrec nopțile gândindu-mă că te iubesc și să număr minutele care ne mai despart până să-ți văd mutrișoara ta dulce. Nici cei care se află în rai nu sunt atât de fericiți ca mine; nu sunt, nu pot fi... Doar o mică și sâcâitoare neîncredere, plictisitoare ca firul de praf care ne intră în ochi și ne face să suferim atâta, mă împiedică să cunosc fericirea absolută. E bănuiala că nu mă iubești destul, că nu ai ajuns la limita maximă a iubirii, de ce zic limită, dacă așa ceva nu există? În al nouălea cer, căci eu nu pot să mă satur să-ți pretind tot mai mult, întotdeauna mai mult; și nu iubesc, nu iubesc decât lucruri infinite, înțelegi.., tot infinitul sau nimic... Câte sărutări crezi că-ți voi da când te vei întoarce? Să numărăm. Păi atâtea câte secunde îi trebuie unei furnici să facă ocolul pământului. Nu, mai multe, mult mai multe. Atâtea câte secunde îi trebuie unei furnici să străbată ecuatorul, mergând întruna pe aceași linie... Ei, fă socoteala asta, prostuțule..."

Și în altă zi:

„Nu știu ce se întâmplă, nu mai sunt eu, nu mai pot trăi de frică, de teamă. De ieri, nu fac altceva decât să-mi închipui nenorociri, neajunsuri: că tu ai murit și don Lope vine să-mi aducă vestea plin de bucurie, sau că am murit eu și că mă bagă în acea ladă oribilă și că toarnă pământ peste mine. Nu, nu, nu vreau să mor, nu am chef să mor. Nu vreau să știu ce este dincolo, nu mă interesează. Să mă învieze, să-mi redea viața mea scumpă. Mă înspăimântă propria-mi căpățână. Să-mi înapoieze carnea mea proaspătă și frumoasă, cu toate sărutările primite de la tine. Nu

vreau să rămână din mine doar oase reci și apoi țărână. Nu, asta e o păcăleală. Nu-mi place nici ca sufletul meu să ceară găzduire din stea și nici ca Sfântul Petru, chel și cu chip de răufăcător, să-mi trântească poarta în nas... Căci, deși știu că va trebui să intru acolo, să n-aud vorbindu-se de moarte, să-mi recapăt viața mea de muritor și pământul pe care am suferit și m-am bucurat și pe care trăiești tu. Nu vreau aripi, nici să zbor printre îngeri șterși care cântă la harpă. Să fiu lăsată în pace, fără harpe, fără aripi și fără strălucire celeste. Să-mi recapăt viața de muritoare, și sănătatea, și iubirea, și tot ce doresc.

Problema vieții mele mă mâhnește cu atât ai mult cu cât mă gândesc la el. Vreau să fiu ceva pe lumea asta, să mă dedic unei arte, să trăiesc pe picioarele mele. Deznădejdea mă copleșește. Este adevărat, Doamne, că cer imposibilul? Vreau să am o profesie, dar nu sunt bună de nimic, căci nu știu să fac nimic. Asta mă îngrozește.

Vreau să nu depind de nimeni, nici măcar de bărbatul pe care îl ador. Nu vreau să fiu amanta lui, o! gen infam! femeia care are câțiva indivizi pe care îi distrează precum o partidă de vânătoare, nici măcar ca omul viselor mele să-mi devină soț. Nu văd fericirea în căsătorie. Vreau să mă exprim în stil propriu, să mă căsătoresc cu mine, și să fiu propriul meu cap de familie. N-o să știu niciodată să iubesc din obligație; numai în libertate pot fi statornică și iubitoare.

Protestez, am chef să protestez împotriva bărbaților care și-au adjudecat toată lumea, iar nouă nu ne-au lăsat decât potecile strâmte pe care ei nu știu să meargă...

Te supăr, nu-i aşa? Nu mă lua în seamă. Ce nebunie! Nu ştiu ce gândesc şi nici ce scriu; mintea mi-e un cuib de nerozii. Sărăcuţa de mine! Compătimeşte-mă! Râzi de mine! Dă ordin să mi se pună cămaşa de forţă şi să mă închidă într-o cuşcă. Azi nu pot să glumesc, nu mă simt în apele mele. Nu ştiu decât să plâng, iar această scrisoare îţi aduce o cupă de lacrimi. Spune-mi: de ce m-am născut? De ce nu am rămas acolo, la sânul Domnului, în neant, atât de frumos, atât de liniştit, atât de delicat, atât de...? Nu ştiu cum să închei".

În timp ce aceste rafale furtunoase străbăteau întinsul spaţiu dintre orăşelul mediteranean şi Madrid, în mintea lui Horacio se producea o criză ca urmare a inexorabilei legi a adaptării, care a trebuit să găsească condiţii locale adecvate pentru a se realiza. Blândeţea climei îl fascina şi farmecul peisajului îşi croi drum, dacă se poate spune astfel, prin negura care îi învăluia sufletul. Arta se înţelesese în taină cu natura pentru a-l cuceri şi pictând într-o zi, după mii de încercări zadarnice, un superb peisaj marin, se îndrăgosti pentru totdeauna de marea albastră, de plaja luminoasă şi de relieful încântător. Hotarele mai apropiate sau mai depărtate, pitorescul amfiteatru al aşezării, migdalii, chipurile ţăranilor şi ale marinarilor îi inspirau dorinţe aprinse de a le transpune pe pânză; îl cuprinse febra muncii şi, în sfârşit, timpul care înainte trecea atât de greu şi de plictisitor i se păru că zboară, astfel că, în luna în care locui la Villajoyosa, lucră de dimineaţa până noaptea târziu uitând şi de mâncare.

În afară de asta, începu să aibă simţul de proprietate, acea atracţie care leagă planta de pământ şi spiritul de fleacuri domestice. Era vorba de frumoasa casă în care

trăia alături de doña Trini ; îi trebuise o lună pentru a-şi da seama de confortul în care trăia şi de situaţia lui înfloritoare. Livada cu bătrâni pomi fructiferi, unii din specii foarte rare, toţi însă în perfectă stare, era tot a lui, şi deasa plantaţie de căpşuni, şi grădina de zarzavat, al lui era canalul de irigaţii care traversa livada şi terenurile învecinate. Nu departe de casă putea să admire cu ochi de proprietar un pâlc de palmieri de o frumuseţe biblică şi o plantaţie de măslini noduroşi şi bătrâni ca aceia în grădinile Ghetsemani. Când nu picta, făcea lungi plimbări în tovărăşia unor oameni simpli din localitate, iar ochii săi nu oboseau să contemple imensitatea cerului albastru, întotdeauna admirabilul azur marin care, în fiecare clipă, îşi schimba tonurile, ca o imensă fiinţă, plină de sensibilitate. Pânzele vaselor care o împestriţau, uneori albe, alteori strălucitoare ca aurul, completau maiestuozitatea mării, care, în unele seri, părea lăptoasă şi somnoroasă, alteori încreţită şi transparentă, lăsând să se vadă la malurile sale liniştite cristaline bancuri de smaralde.

Tot ceea ce observa, Horacio îi scria numaidecât Tristanei.

De la acelaşi către aceeaşi;

„Oh, scumpa mea, nu ştii cât de frumos este locul acesta! Dar cum să înţelegi tu când eu însumi am fost până de curând orb la atâta frumuseţe şi poezie? Admir şi iubesc acest colţ al planetei, gândindu-mă că într-o zi îl vom iubi şi admira împreună. Dar tu te afli cu mine aici, te port în mine şi nu mă îndoiesc că ochii tăi văd prin ochii mei ceea ce văd şi eu!... Oh, *Restitutilla*, cât de mult ţi-ar plăcea casa mea, casa noastră, dacă ai fi aici! Nu sunt mulţumit, nu, să te am aici doar în gând. În gând! Cuvinte retorice, draga

mea, care umplu buzele, dar lasă gol sufletul. Vino şi vei vedea. Hotărăşte-te să-l părăseşti pe bătrânul tău tiran şi să ne căsătorim în faţa acestui altar sublim sau în faţa oricărui alt altar neînsemnat pe care lumea ni-l va hărăzi şi pe care îl vom accepta pentru a ne pune bine cu ea... Nu ştii? Mi-am deschis inima faţă de ilustra mea mătuşă. Îmi era imposibil să mai păstrez secretul. Închipuieşte-ţi, fetiţo, n-a reacţionat prost. Şi chiar dacă ar fi făcut-o, ce dacă? I-am spus că îţi sunt credincios, că nu pot trăi fără tine şi a izbucnit în râs. Să ia în glumă un lucru atât de serios! Dar mai bine aşa... Spune-mi că te bucură ce-ţi scriu azi şi că citind îţi vine să alergi la mine. Spune-mi că ţi-ai strâns catrafusele şi vin să te iau. Nu ştiu ce va crede mătuşa despre o hotărâre atât de neaşteptată. Creadă ce-o vrea! Spune-mi că-ţi va place această viaţă anodină dar delicioasă, că vei iubi această tihnă campestră, că aici te vei vindeca de nebuniile care îţi tulbură spiritul şi că tânjeşti să devii o fericită şi robustă ţărancă, bogată în mijlocul simplităţii şi al abundenţei, având ca soţior pe cel mai ţicnit dintre artişti, pe cel mai spiritual locuitor al acestui pământ al luminii, rodniciei şi poeziei.

Nota bene. Am un porumbar formidabil, cu mai bine de 30 de perechi de porumbei. Mă scol în zori, şi prima mea grijă este să le deschid poarta. Ies micii şi adoraţii mei prieteni şi pentru a saluta noua zi fac câteva zboruri prin aer, trasând spirale graţioase, apoi vin să-mi ciugulească din palmă sau de lângă mine, vorbindu-mi cu uguitul lor într-o limbă pe care regret că nu ţi-o pot reda. Sunt convins că o vei auzi şi înţelege personal."

XVIII

Tristana către Horacio;

„Cât de entuziasmat şi de prostuţ e *seño Juan*! Şi cum cu desfătările acelui pământ natal uită amintirile acestei stepe în care trăiesc eu! Ai uitat până şi vocabularul nostru şi nu mai sunt *Frasquita da Rimini*. Bine, bine. Ai vrea să mă entuziasmez de *rusticheţea* ta (tu ştii că inventez cuvinte) care uită de aur şi de sceptru. Fac ce-mi ceri şi mă supun... cât pot. Frumos loc trebuie să fie... Eu, ca ţărancă, crescând păsări, îngrăşându-mă pe zi ce trece ca un animal şi cu o vorbă de-a lor, *bărbăţel*, toată ziua în gură. Ce frumuşică aş fi eu şi ce caraghios ai fi tu, cu roşiile-ţi timpurii şi portocalele-ţi târzii, plecând să culegi creveţi şi pictând măgari cu şalvari sau oameni pe umeri cu samare... vreau să spun invers. Aud de aici porumbeii şi le înţeleg uguitul. Întreabă-i de ce am eu această ambiţie nebună care nu mă lasă să trăiesc; de ce aspir la imposibil, şi voi aspira mereu până când chiar imposibilul îmi va ieşi în cale şi-mi va spune; «Nu mă vezi...?» Întreabă-i de ce visez cu ochii deschişi, cu propria-mi fiinţă transportată pe altă lume în care mă văd liberă şi onorabilă, iubindu-te mai mult decât lumina ochilor, şi... Gata, gata, *per pietá*[1]. Sunt beată azi. Am băut scrisorile tale din zilele trecute şi le-am găsit extrem de ameţitoare. Mincinosule!

Am o veste, Don Lope, marele don Lope, în faţa căruia pământul se prosternează, e bolnăvior. Reumatismul s-a obligat să răzbune nenumăraţii soţiori de care şi-a bătut joc

[1] Te rog, fie-ţi milă (it.).

şi fecioarele cinstite sau soţiile fragile pe care le-a sacrificat pe altarul josnic al uşurătăţii sale. Fără îndoială, un caraghios...! Asta nu înseamnă că mie nu mi-e milă de bietul amorez bătut, căci, în afară de meteahna lui neruşinată în legătură cu femeile, e generos şi amabil. Acum, că şchioapătă şi nu e bun de nimic, a căpătat obiceiul să mă asculte, să-mi ia în consideraţie puţin această dorinţă arzătoare a mea de a deprinde o meserie. Bietul *don Lope*! Înainte râdea de mine, acum mă ascultă şi îşi smulge părul ce i-a rămas în cap, furios că nu a înţeles mai înainte cât este de rezonabilă dorinţa mea.

Să vezi: făcând un mare sacrificiu, mi-a luat profesor de engleză, adică profesoară, deşi pare mai degrabă de genul masculin sau neutru; o doamnă înaltă, osoasă, cu mers grăbit, cu faţa urâtă, plină de puncte albe şi cu o pălărie ca o colivie de păsări. Se numeşte doña Malvina şi a lucrat la capela evanghelică pe post de *sacerdota protestanta* până când i-au tăiat salariul şi atunci a început să dea lecţii... Dacă ai puţină răbdare vei afla ce este mai important: zice profesoara mea că am calităţi deosebite şi e uimită văzând că doar ce mă învaţă unele lucruri că le şi ştiu. M-a asigurat că în şase luni voi şti tot atâta engleză cât *Şacspir* sau chiar cât *Lord Mascaole*. Şi în timp ce mă învaţă engleză, mă face să-mi reamintesc şi franceza, iar în scurt timp vom ataca şi germana. *Give me a kiss*[1], *bruto*. Nu pot să cred că eşti atât de ignorant încât să nu înţelegi această expresie!

Engleza este frumoasă, aproape la fel de frumoasă ca şi tine care eşti un trandafir proaspăt de mai... dacă trandafirii din mai ar fi negri ca pantofii mei. Deci am

[1] Sărută-mă (engl.).

intrat la corvoadă cumplită. Studiez tot timpul şi devorez temele. Scuză-mi lipsa de modestie; dar nu pot să mă abţin: sunt o minune. Sunt uluită că ştiu deja o serie de lucruri atunci când încerc să le învăţ. Şi apropo, seño Juan, negustor de portocale în şalvari, lămureşte-mă: *«Ai cumpărat peniţa de oţel de la fiul grădinăresei vecinului tău?* Desigur că nu; *Ai cumpărat un sfeşnic de fildeş de la soacra sultanului din Maroc.»*

Îţi muşc o ureche. Expresii de porumbiţă. *«To be or not to be*[1]*. All the world a stage.*[2]*»"*

De la *señó Juan* către *doña Restituta*:

„Comoara mea, iubito, nu te fă aşa deşteaptă! Mă sperii! Află că eu în această *rusticheţe* (de acord cu noul cuvânt), aproape că am chef să uit şi puţinul pe care îl ştiu. Trăiască natura! jos ştiinţa! Aş dori să te însoţesc în plictiseala vieţii tale cenuşii, *ma non posso.*[3] Portocalii mei sunt plini de flori, asta ca să-ţi fac în necaz, şi de fructe de aur. Merită să-i vezi. Am nişte găini care de fiecare dată când fac câte un ou întreabă cerul, cârâind, care este motivul pentru care tu nu vii să le mănânci. Sunt atât de mari încât parcă ar avea înăuntru un elefănţel. Porumbeii spun că nu au nimic de-a face cu engleza, nici cu cei care sunt emulii marelui *Şeicspir.* În plus, înţeleg şi aplică libertatea onorabilă sau onoarea liberă. Am uitat să-ţi spun că am trei capre cu ţîţe mari ca nişte baloane. Să nu-mi compari laptele pe care îl iau de la caprele mele cu cel pe care îl

[1] A fi sau a nu fi... (Hamlet, act. III, scena I – de W. Shakespeare).

[2] Lumea întreagă e o scenă (Cum vă place, act. II, scena VII – de W. Shakespeare).

[3] Dar nu pot (it.).

cumperi tu cu acele *purităţi curate ca laptele* care ne produc atâta greaţă. Caprele te aşteaptă, englezoaico, de la trei la patru, ca să-ţi ofere ugerul lor plin... Spune-mi, ai mâncat alviţă de Crăciun? Aici am alune şi migdale suficiente pentru tine şi toată familia ta. Vino şi o să te învăţ cum se prepară alviţa de Jijona, de Alicante şi deliciosul lapte de pasăre, mai puţin dulce decât inima ta de ţigancă.

Îţi place carnea de ied la grătar? Spune-mi că dacă vei mânca aici aşa ceva te vei linge pe degete, nu, acel *deştuţ* al lui *señó Juan* ţi-l voi linge eu. Vezi că-mi aduc aminte vocabularul?!? Astăzi, marea este învolburată, căci vânticelul de apus o gâdilă şi o face nervoasă...

Dacă nu te superi şi nici n-o să-mi reproşezi că sunt prozaic, o să-ţi spun că mănânc cât şapte.

Imi plac la nebunie supele de usturoi cu crutoane, batogul şi orezul preparat în fel şi chip, puii de curcă şi roşioara cu seminţe de coconar. Beau fără măsură din minunata *licoare de Engadi,* adică de Aspe şi mă îngraş şi mă fac şi mai frumos, ca să te îndrăgosteşti de mine când mă vei vedea şi să cazi în extaz în faţa calităţilor mele fizice sau şarmului, cum spun francezii şi chiar noi! Ah, ce şarm am!! Dar tu? Fă-mi plăcerea şi nu mi te rebegi după atâta studiu. Mă tem că ţaţa Malvina te contaminează cu urâţenia ei uscată şi trăsăturile-i bărbăteşti... Nu deveni prea filosoafă, nu te căţăra la stele, căci mie îmi atârnă greu cărnurile şi nu pot să urc să te culeg ca pe o lămâie... Nu eşti invidioasă pe fclul meu de viaţă? Ce aştepţi? Dacă nu te uşcheşti acum, atunci când? Vino. Îţi pregătesc camera, va fi *magnifică,* pe măsura unei astfel de bijuterii. Spune-mi

că da şi vin numaidecât să te iau. *Oh, donna di virtu*[1]! Deşi, ai devenit mai atoateştiutoare decât Minerva şi îmi vorbeşti în greceşte ca să te faci mai bine înţeleasă, deşi ştii pe dinafară falsele epistole papale şi tabelele de logaritmi, te voi iubi din toată inima."

De la domnişoara Reluz:

„Ce chin, ce tulburare, ce frică! Nu mă gândesc decât la nenorociri. Nu fac altceva decât să binecuvântez acest puternic guturai care îmi serveşte de pretext ca să mă spăl pe faţă tot timpul. Plânsul mă consolează. Dacă mă întrebi de ce plâng nu voi şti ce să-ţi răspund. Ah, da, da, ştiu: plâng pentru că nu te văd, pentru că nu ştiu când te voi revedea. Absenţa ta mă omoară. Sunt geloasă pe marea albastră, pe bărci, portocale, porumbei şi mă gândesc că toate astea, atât de frumoase, nu sunt decât trepte ale infidelităţii lui *seño Juan* al meu... Unde există atâtea frumuseţi nu trebuie să existe şi fete frumoase? Căci cu toată atoateştiutoroşenia mea (să faci o listă cu cuvintele inventate de mine) dacă mă părăseşti, mă voi sinucide. Eşti responsabil de tragedia care se poate întâmpla, şi...

Tocmai am primit scrisoarea ta. Cât m-a alinat! Am râs cu adevărat. Mi-au trecut deja migrenele; nici nu mai plâng, acum sunt fericită, atât de fericită încât nu ştiu cum să te fac să înţelegi. Dar, nu mă ademeneşti, nu, cu livada ta de lămâi şi adierile de vânt. Liberă şi onorată, te accept aşa cum eşti, fermier, crescător de pui. Aşa cum eşti, aşa cum sunt. Ideea că doi tineri care se iubesc trebuie să devină egali şi să gândească la fel nu-mi intră în cap. Unul pentru celălalt! Doi într-unul! Ce prostii inventează egoismul!

[1] Oh, femeie virtuoasă (it.).

La ce bun acest amestec al caracterelor? Fiecare să fie așa cum l-a lăsat Dumnezeu și deosebindu-se se vor iubi și mai mult. Lasă-mă liberă, nu-mi pune pirostriile pe cap, nu-mi anihila personalitatea. Eu am spus asta? Aceste cuvinte atât de academice mi se opresc în gât; dar, în cele din urmă, le voi scoate, nesuferitule!

Apropò. Profesoara mea îmi spune că în scurt timp voi ști mai mult decât ea. Pronunția este calul de bătaie; dar voi învinge, nu te supăra, că limbuța mea face tot ce doresc. Și acum vor veni înțepăturile pentru lipsa mea de modestie. Cât de modestă e fata! Dar să știi că stăpânesc gramatica, mănânc dicționarul și am o memorie extraordinară la fel ca puterea de a înțelege (n-o spun eu, ci doña Malvina). Și ea se ține de glume și pretinde că se apropie de sfârșitul cursului. Am început să-l citim pe don William marele poet, cel care a creat cel mai mult după Dumnezeu, cum a afirmat Seneca... nu, nu Alexandre Dumas. Doamna Malvina știe pe dinafară glosarul și cunoaște toate dramele și comediile lui. Mi-a dat să aleg și am ales *Macbeth*, căci soția acestuia mi-a fost întotdeauna foarte simpatică. Este prietena mea... În sfârșit, cochetăm cu tragedia. Vrăjitoarele mi-au spus că o să fiu regină... și eu le cred. Dar, în fine, important e că ne-am apucat de tradus. Ah, iubitule, acea exclamație a *coanei* Macbeth, care imploră cerul din tot sufletul, mă face să mă cutremur și-mi trezește nu știu ce emoții teribile în adâncul sufletului. Cum nu aparții clasei ilustre, nu vei înțelege acest strigăt, și nici eu nu-ți voi explica, întrucât ar fi ca și cum ai arunca mărgăritare... Nu, ești raiul meu, iadul meu, cântecul meu, și așa te va

numi întotdeauna vrăjitoarea ta, fetița ta scumpă, a ta... *Lady Restitute.*"

„Joi, 14

Ah! Nu ți-am spus nimic. Marele don Lope, *teroarea familiilor,* se poartă cu mine ca o dulceață. Reumatismul continuă să-l chinuie, dar întotdeauna are pentru mine cuvinte de mângâiere și dragoste. Acum îmi spune *fetițo,* pentru a-și recrea spiritul, așa susține, numindu-se tatăl meu și pentru a-și închipui că și este. *E se non piangi di che pianger suoli?*[1]. Se căiește pentru că nu m-a înțeles, că nu mi-a cultivat inteligența. Își blestemă gestul că m-a abandonat... Dar nu e timpul pierdut, încă mai putem recâștiga teren. Căci eu am o profesie care îmi permite să fiu liberă în mod onorabil, iar el își va vinde și cămașa dacă va fi necesar. A început prin a-mi aduce o groază de cărți, ceea ce n-am pomenit niciodată în casă. Sunt din biblioteca prietenului său marchizul de Cicero. Iartă-mă că-ți spun că m-am repezit asupra lor ca un lup înfometat: pe asta o vreau, pe asta nu, m-am ghiftuit... Dumnezeule, câte lucruri știu! În opt zile am citit atâtea pagini încât nici nu pot face vreo comparație. Dacă ai vedea creierașul meu pe dinăuntru, te-ai speria. Aici, ideile se lovesc una de cealaltă... Și îmi este indiferent dacă citesc un volum de istorie sau un tratat de filosofie. Pe ce punem pariu că nu știi ce reprezintă *monadele*[2] *lui Leibniz*? Prostuțule, crezi că mă refer la maimuțăreli? La ale tale da, e altceva. Iar

[1] ... de-acum nu plângi, au când ți-e plin paharul? (*Divina Comedie, Cântul XXXIII,* vers 42).

[2] Mona – maimuță în lb.spaniolă (joc de cuvinte).

dacă mă poticnesc la o carte de medicină să nu crezi că dau bir cu fugiții. Eu răzbat în toate. Vreau să știu, să știu, să știu. Desigur că... Nu, nu-ți spun. Las pentru altă dată. E foarte târziu: nu m-am culcat ca să-ți scriu. Palida flacără a lumânării se stinge, dragul meu. Ascult cântatul cocoșului, solul unei noi zile, și deja blânda nebunariță se împrăștie prin venele mele... Hai, nătângul meu scump, recunoaște că ți-a plăcut chestia cu nebunarița... În sfârșit, sunt istovită și merg în sfântul pat... da, domnule, nu mă răzgândesc."

XIX

De la aceeași către același:

„Gogomănică, de ce cu cât știu mai multe, și deja știu multe, cu atât te idolatrizez mai mult?!? Acum, că sunt bolnăvioară și tristă, mă gândesc mai mult la tine... Curiosule, vrei să știi tu tot. Nu am nimic grav, dar mă deranjează. Să nu mai vorbim despre asta. Am în cap un zgomot atât de mare încât nici nu știu dacă este vorba de capul meu sau de o casă de nebuni unde sunt închise fiare care și-au pierdut rațiunea. O zăpăceală, gânduri despre mii, milioane de lucruri frumoase și urâte, mari și mici! Și, ciudat, de când mi se întâmplă asta, mi s-a șters din minte imaginea ta: nu văd clar frumosul tău chip; îl văd în ceață și nu-i disting trăsăturile, și nici expresia privirii. Ce furie mă cuprinde!... Uneori am impresia că negura se destramă... Deschid larg ochii imaginației și îmi spun: «Acum,

acum o să te văd». Dar văd mai puțin, te întuneci tot mai mult, încât dispari complet, și adio, *señó Juan*! Mi te transformi într-un spirit pur, o ființă intangibilă, un... nu știu cum să-ți spun. Când cred că vorbele sunt neputincioase, am chef să inventez altele, ca să pot să-ți spun ceea ce doresc. Răsfățatule!

Cred că tot ce-mi spui, că te-ai făcut ca un gânsac, este ca să râzi de mine. Nu, dragul meu, ești un mare artist și ai în tine divina lumină; tu vei deveni faimos și vei uimi lumea cu geniul tău extraordinar. Aș dori să se spună că Velasquez și Rafael erau niște bieți copii în comparație cu tine. Așa doresc să se spună. Tu mă păcălești: faci pe țăranul, pe vânzătorul de ouă și de portocale, lucrezi în liniște și îmi pregătești o mare surpriză. Nu sunt rele ouăle pe care tu le clocești! Pregătești pe îndelete marele tablou, iluzia ta și a mea, *Îmbarcarea maurilor expulzați* pentru care ai pictat deja câteva figuri. Pentru Dumnezeu, lucrează la asta; un eveniment istoric, profund uman și patetic. Nu ezita și lasă-te de creșterea găinilor și alte lucruri minore și stupide. Asta! Gloria, *señó Juanico*! este singura rivală pe care nu sunt geloasă. Urcă-te pe coarnele lunii, căci poți să o faci. Dacă există altcineva care irigă grădina mai bine ca tine, de ce nu încerci să faci ceea ce nimeni nu poate face ca tine? Nu trebuie ca fiecare să se ocupe de ceea ce se pricepe? Domeniul tău este divina artă, unde atât de puțin îți lipsește ca să ajungi celebru. Am zis."

„*Luni*

Îți spun? nu, nu îți spun. Te-ai speria crezând că e mult mai grav. Nu, dă-mi voie să nu-ți spun nimic. Văd deja

boticul pe care o să-l faci la felul meu de a sugera şi a nu continua, prezentând lucrurile într-o aură de mister şi tăcând după aceea. Atunci, fii atent, ciuleşte-ţi urechile şi ascultă! Vai, vai, vai! Nu auzi cum se vaită *Beatricita* ta? Crezi că se plânge de dragoste, că uguie ca porumbeii tăi? Nu, se plânge de durere fizică. Oi crede că sunt tuberculoasă precum *Dama cu camelii*. Nu, iubitule. Don Lope mi-a transmis reumatismul lui. Omule, nu te speria... ştii... nu e cazul. Dar bolile se transmit şi intenţionat. Vreau să spun că tiranul s-a răzbunat pe dispreţul meu transmiţându-mi prin vicleşug ţigănesc sau deochi blestemata de boală de care suferă. Acum două zile când m-am ridicat din pat am simţit o durere foarte ascuţită... nu vreau să-ţi spun unde... Ştii deja că o domnişoară, englezoaică prin adopţiune, *miss Restitute*, nu poate pomeni, din decenţă, în faţa unui bărbat, alte părţi ale corpului decât capul şi mâinile. Dar, în sfârşit, mie îmi e extrem de puţină ruşine, eu am încredere în tine şi vreau să-ţi spun limpede: mă doare un picior. Vai, vai, vai! Ştii unde? lângă genunchi, unde am aluniţa aceea... haide, dacă nici asta nu se cheamă încredere... Nu ţi se pare o cruzime ce face Dumnezeu cu mine? Că pe acest desfrânat l-a umplut de boli la bătrâneţe, ca pedeapsă a unei tinereţi de crime împotriva moralei, iar pe mine, o copilă ce abia începe să păcătuiască... şi asta cu circumstanţe atenuante, mă loveşte, pe neaşteptate, cu o aşa de sălbatică pedeapsă!... El poate că are dreptate să se vaite, dar eu nu-l înţeleg. Adevărul e că suntem nişte nătărăi. Nu ne rămâne decât să ne urmăm destinul. În sfârşit, voia celui de sus mă mâhneşte. Ce înseamnă asta? Nu o să scap repede? Din când în când mă

cuprinde disperarea şi cred că nu Dumnezeu, nu Înălţimea sa, ci Diavolul m-a adus în această stare. El e rău şi doreşte să se răzbune pe mine pentru că l-am scos din fire. Puţin înainte de a te cunoaşte, disperarea m-a făcut să cochetez cu el; dar te-am cunoscut şi l-am trimis la naiba. Nu m-ai lăsat să cad în mâinile lui. Blestematul a jurat să se răzbune şi vezi rezultatul. Ah, *Restituta* ta, *Curra da Rimini* e supărată. Să nu crezi că glumesc: nu pot să merg... mă terorizează ideea că, dacă ai fi fost aici, nu aş fi putut ieşi să vin la atelier. Deşi aş veni, chiar dacă ar fi fost să mă târăsc. Tu mă iubeşti aşa, şontoroagă? N-o să râzi de mine? N-o să-ţi pierzi speranţa? Spune-mi că nu, spune-mi că această boală e ceva trecător. Vino! Vreau să te văd; mă chinuie cumplit ideea că nu-mi amintesc chipul tău. Noaptea, mă străduiesc ore în şir să mi te închipui cum arăţi, dar în zadar. Şi ce altceva mai face iubitica ta? Te reconstituie în felul ei, creându-te cu violenţa imaginaţiei. Vino repede şi, pe drum, roagă-te lui Dumnezeu, aşa cum mă rog şi eu, ca atunci când ajungi iubita ta fenomenală să nu mai şchiopăteze."

„Marţi

Ura! *Señó Juan*, ţărănoi grosolan, maurul curmalilor, ura! Uite că nu mă mai doare. Azi nu mai şchiopătez. Ce uşurare, ce mare bucurie! Don Lope sărbătoreşte însănătoşirea mea, dar am impresia că în forul său interior (care are multe unghere) regretă că sclava nu mai şchiopătează, căci şchiopătatul reprezintă un fel de cătuşe care mă supun şi mai mult acestui blestemat... Scrisoarea ta m-a făcut să râd mult. Faptul că nu vedeam în infirmitatea mea decât o luxaţie ca urmare a săriturilor făcute pentru a ajunge *prin*

nemurire să câştig un loc în rai are haz. Ceea ce mă mâhneşte este că te laşi influenţat de fleacuri. Că viaţa e scurtă şi trebuie să profităm de ea; că arta şi gloria nu valorează doi bani. Nu afirmai asemenea lucruri când ne-am cunoscut, haimanaua mea mică. Că în loc să mă ţin de zburdălnicii trebuie să mă gândesc cu multă seriozitate la viaţa domestică. Dacă nu pot, iubitule! Dacă pe zi ce trece sunt tot mai puţin o casnică! Cu cât Saturna îmi dă mai multe lecţii, cu atât sunt mai proastă. Dacă asta reprezintă o lipsă gravă, compătimeşte-mă!...

Ce fericită sunt! Unu: îmi spui că vei veni numaidecât. Doi: acum nu mai şchiopătez. Trei: ...nu, asta nu ţi-o spun. Sau hai, să-ţi spun ca să nu-ţi baţi capul... Noaptea trecută am stat mult timp trează şi o idee zbura pe lângă mine, până când mi-a intrat în cap şi a rămas acolo făcându-şi cuib. Mă ştii cu grămada mea de gândulețe care mă înnebunesc şi pe care ţi le voi spune îndată. Află că am rezolvat şi problema cea mai grea. Sfinxul destinului şi-a dezlipit buzele de marmură şi mi-a destăinuit că pentru a fi liberă şi respectată, pentru a mă bucura de independenţă şi a-mi câştiga existenţa, trebuie să fiu actriţă. Până acum m-am îndoit că am calităţile necesare artei scenice; dar acum sunt sigură că le am. Mi-au spus-o chiar ele ţipând în mine. Să redau sentimente, pasiuni, să stimulez viaţa! Doamne, ce lucru uşor! Dacă eu ştiu să simt nu numai ce simt, ci şi ce aş simţi în diferite împrejurări care se pot ivi în viaţă! Cu asta şi cu o voce plăcută şi cu un chip care... ei bine, nu-i de lepădat, am tot ce-mi trebuie.

Ştiu ce o să-mi spui: că îmi va lipsi curajul pentru a suporta privirea publicului, că o să mă fâstâcesc... Nici

vorbă! Eu nu mă zăpăcesc! Nu mi-e ruşine, vorbind în cel mai bun sens. Îţi jur că, în această clipă, am curaj pentru a juca cele mai grele drame pasionale, cele mai delicate comedii pline de graţie şi cochetărie. Ce? Râzi? Nu mă crezi? Hai să încercăm. Să mă scoată pe scenă şi o să vezi cine e *Restituta* ta. Nici vorbă, acum o să te convingi. Ce zici? Îmi şi închipui că n-o să-ţi facă plăcere, că vei fi gelos pe teatru. Faptul că un junc-prim o să mă sărute, că pe un actoraş oarecare o să trebuiască să-l mângâi şi să-i spun o mie de drăgălăşenii, te deranjează, nu-i aşa? N-are nici un chichirez ca 20 000 de neghiobi să se ia de mine şi să-mi aducă flori şi să creadă că li se cuvine să-mi declare o groază de pasiuni vulcanice. Nu, nu fi prost. Te iubesc mai mult decât viaţa. Dar fă-mi favoarea de a fi de acord cu mine că arta scenică e o artă nobilă, dintre puţinele pe care le poate cultiva onorabil o femeie. Recunoaşte, brută, şi că această profesie îmi va da independenţa şi cu ajutorul ei voi şti şi voi putea să te iubesc mai mult, mai ales dacă te hotărăşti să devii celebru. Fă-mi favoarea să fii astfel, puiule, şi să nu te văd transformat într-un moşier obişnuit şi obscur. Nu-mi vorbi mie de plăcutul întuneric. Vreau lumină, mai multă lumină, mereu mai multă lumină."

„Sâmbătă

Vai, vai, vai! Totul s-a dus pe apa sâmbetei. Oi fi stat ca pe jăratic fără nici o veste de la mine de marţi încoace. Dar nu ştii ce mi s-a întâmplat. Mor de necaz... Iar şchiopătez şi am dureri groaznice. Am avut trei zile cumplite. Starea bună de marţi m-a păcălit. Miercuri, după o noapte groaznică, m-am trezit ţipând. Don Lope a adus un doctor, un anume Miquis, tânăr şi plăcut la înfăţişare. Ce ruşine! N-am

avut altă scăpare decât să-i arăt piciorul. Mi-a văzut aluniţa, vai, vai, vai! şi a făcut nu ştiu ce glumă să mă facă să râd. Cred că diagnosticul lui n-a fost prea liniştitor, deşi *don Lepe* m-a asigurat de contrariul, desigur, ca să-mi dea curaj. Doamne, cum o să fiu actriţă aşa şchioapă! Nu se poate, nu se poate! Sunt nebună, nu mă gândesc decât la lucruri oribile. Şi ce e, de fapt! Nimic; lângă aluniţă, un punct tare... şi dacă mă pipăi văd stele verzi, la fel şi când merg. Acest Miquis, trăzni-l-ar Dumnezeu, mi-a trimis nu ştiu ce alifie şi un bandaj nesfârşit cu care Saturna mă leagă cu mare atenţie... Sunt bine, slavă Domnului! Trebuie să fiu cumplit de urâtă şi cu mutra asta! Îţi scriu din fotoliul din care nu pot să mă ridic. Saturna îmi ţine călimara... şi cum dau ochii cu tine acum, dacă vii? Nu, nu veni până nu-mi trece. Mă rog lui Dumnezeu şi Sfintei Fecioare să mă vindece. N-oi fi fost atât de rea încât să merit pedeapsa asta! Ce crimă am făcut? Că te iubesc! Asta-i crimă? Cum am acest blestemat obicei să caut mereu *el perché delle cose* [1], mă gândesc că Dumnezeu a greşit în privinţa mea. Isuse, ce blestem! Nu e, dacă vine de la El... Vom îndura; să am răbdare, deşi, sincer vorbind, faptul că nu pot fi actriţă mă înnebuneşte şi mă face să dau încolo răbdarea... Dar dacă mă fac bine?... Căci asta o să-mi treacă şi n-o să mai şchiopătez, sau voi şchiopăta atât de puţin încât n-o să se observe.

Ei, dacă acum nu ţi-e milă de mine nu ştiu când o să-ţi fie. Şi dacă acum nu mă iubeşti mai mult, mai mult şi mai mult, meriţi să te ia necuratul şi să-ţi scoată ochii. Sunt atât de nenorocită!... Nu ştiu dacă din cauza tulburării sau bolii nu mai am idei, ca şi când mi-ar fi zburat toate. Se vor întoarce. Nu crezi că se vor întoarce? Stau pe gânduri şi

[1] Cauza lucrurilor (it.).

spun: dar, Doamne, tot ceea ce am citit, am învăţat din cărţile acelea, unde e? Probabil că se roteşte în jurul capului ca păsările în jurul ramurilor, înainte de a se aşeza toate deodată. Sunt foarte tristă, foarte deznădăjduită, iar ideea de a merge în cârje mă îndurerează. Nu, eu nu vreau să fiu o şchioapă. Înainte...

Malvina, ca să scap de gânduri, mi-a propus să încep să studiez. Am trimis-o la plimbare. Nu vreau să învăţ germana, nu vreau să învăţ limbi străine, nu mai vreau decât sănătate, chiar dacă aş rămâne o proastă de dă în gropi. Mă iubeşti tu infirmă? Nu, dacă mă voi vindeca... Nu mai am mult. Dacă nu, va fi o foarte mare nedreptate, o barbarie a providenţei, a lui Dumnezeu, a lui... nu ştiu ce să mai zic. O să înnebunesc. Simt nevoia să plâng, să-mi petrec toată ziua plângând... Dar sunt nervoasă şi când sunt nervoasă nu pot să plâng. Urăsc tot ce este omenesc, mai puţin pe tine. Aş dori s-o spânzure pe doña Malvina, să o împuşte pe Saturna, pe don Lope să-l biciuiască în public, plimbându-l pe un măgar şi apoi să-l ardă de viu. Sunt înfiorătoare, nu ştiu ce gândesc, nu ştiu ce spun..."

XX

La lăsarea serii, într-una din ultimele zile ale lui ianuarie, don Lope Garrido sosi acasă, melancolic şi taciturn, ca un om aspru pe al cărui suflet apasă greu tristeţea şi grijile. În câteva luni, bătrâneţea câştigase un teren pe care ştiuseră să-l apere înfumurarea şi curajul anilor săi de

maturitate; se cocoşase; nobilul său chip căpătase o culoare pământie, sumbră; părul alb se înmulţise şi, pentru a completa pecetea decăderii, până şi în vestimentaţie se observa o anumită neglijenţă, mai jalnică decât degradarea fizică. Şi nici obiceiurile nu rămăseseră în urma acestor schimbări, căci don Lope îşi petrecea toată ziua în casă. Se ştia bine motivul unei asemenea decăderi, căci trebuie s-o repetăm, în afară de absoluta sa lipsă de moralitate, în libertinul ieşit din uz supravieţuia o fiinţă cu sentimente alese şi nu putea să vadă suferind pe cineva din preajma lui. Desigur că el o dezonorase pe Tristana, omorând-o pentru societate şi familie, călcându-i în picioare tinereţea ei curată; dar curăţenia nu exclude îndrăzneala; o dorea cu multă afecţiune şi se zbuciuma văzând-o bolnavă şi cu puţine speranţe de a se vindeca repede. Era o chestiune delicată, după cum spusese Miquis la prima vizită, fără s-o asigure că se va vindeca pe deplin, adică să nu mai şchiopăteze.

Don Lope intră şi, lăsându-şi mantaua în vestibul, se duse direct în camera sclavei sale. Cât era de necăjită, sărmana, din lipsă de activitate, cu suferinţa morală şi fizică ce o copleşea. Ţintuită într-un fotoliu-pat, pe care i-l cumpărase bătrânul şi pe care adormea când nu-şi mai putea înfrânge somnul; înfăşurată într-o pătură cadrilată, cu mâinile încrucişate la piept şi capul sus, Tristana nu mai era nici măcar umbra celei de altădată. Paloarea era de nedescris; rumeneala frumosului său chip fusese înlocuită de o străvezime şi o albeaţă incredibile; buzele îi deveniseră vineţii; tristeţea şi plânsul fără întrerupere îi conturaseră în jurul ochilor nişte cearcăne opalescente.

– Ce faci, maimuţico? o întrebă don Lope, mângâindu-i bărbia şi aşezându-se alături de ea. Mai bine, nu-i aşa?

Mi-a spus Miquis că acum ți-e mai bine și că durerea mare e semn bun. Desigur că mai ai acea durere surdă, profundă, nu-i așa? Acum te doare, te doare ca o rană deschisă, ca o zgârietură... Asta și trebuie, să te doară. Umflătura va ceda. Acum, fetițo, ți-am adus niște tablete de la farmacie. Vei lua două la trei ore. În ce privește unguentul, don Augusto spune să continui cu același. Așa că nu mai fi tristă, că peste o lună vei putea să te joci și să dansezi *malagueñas*.

– Peste o lună! Ah, fac pariu că nu! Spui asta ca să mă consolezi. Îți mulțumesc, dar, vai!... Eu n-o să mai sar niciodată.

Tonul de profundă tristețe al fetei îl înduioșă pe don Lope, bărbat curajos și cu inima tare în alte situații, dar nu în fața unui bolnav. Durerea fizică a unei persoane apropiate îi sfâșia inima.

– Haide, nu trebuie să-ți pierzi curajul. Eu am încredere, ai și tu. Mai vrei cărți? Vrei să desenezi? Cere cu gurița asta. Să-ți aduc comedii... Tristana clătină din cap în semn că nu. Îți voi aduce romane frumoase sau cărți de istorie. Dacă tot ai început să-ți umpli capul de cunoștințe, nu te opri la jumătatea drumului. Mie îmi spune inima că o să fii o femeie extraordinară. Și cât de neghiob am fost că nu mi-am dat seama de la început de excepționalele tale calități! N-o să-mi iert asta niciodată.

– Ți-am iertat totul, murmură Tristana, dând semne de profundă plictiseală.

– Acum mâncăm? Ți-e foame? Nu? Trebuie să faci un efort. Doar puțină supă și un păhărel de vin. Ți-ar plăcea un copănel de găină? Nu? Mă rog, nu insist... Acum, dacă

distinsa Saturna o să-mi dea ceva de mâncare, îi voi mulțumi. Nu prea am chef să mănânc; dar mă simt slăbit și trebuie să bag ceva în corpul ăsta mizerabil.

Se duse în sufragerie și, fără să-l intereseze ce feluri de mâncare avea, căci gândurile îl îndepărtau complet de la ceea ce se întâmpla în exterior, mâncă supa, puțină carne și desertul. Cu ultimul dumicat în gură se întoarse lângă Tristana.

– Ce faci? Ai mâncat supița? Bine, îmi place că nu faci nazuri când e vorba de mâncare. Acum o să-ți dau pastila asta ca să dormi. Nu plec, rămân lângă tine... Nu, nu îți spun asta ca să-mi mulțumești... Știu că trebuia să procedez așa și altă dată, dar nu am făcut-o. E târziu, e deja târziu, și răsfățatul ăsta a venit cam târziu. Dar să nu mai vorbim despre asta; nu mă face să mă rușinez. Dacă te incomodez, spune-mi, dacă vrei să rămâi singură, mă duc la mine în cameră.

– Nu, nu. Stai lângă mine. Când rămân singură mă gândesc la lucruri urâte.

– Lucruri urâte, comoara mea? Nu fi prăpăstioasă. Tu nu-ți dai seama ce-ți rezervă destinul! Puțin cam târziu am înțeles calitățile tale, dar le-am înțeles. Recunosc că nu sunt demn nici de onoarea de a-ți da sfaturi, dar ți le dau, iar tu le iei sau nu în seamă, după cum crezi.

Nu era pentru prima dată când don Lope îi vorbea pe un asemenea ton, iar domnișoara Reluz, ca să spunem adevărul, îl asculta cu plăcere, căci vicleanul cavaler știa să-i atingă coarda sensibilă, lingușind-o și stimulându-i fantezia. Trebuie să menționăm în plus că, mai înainte cu câteva zile de această scenă, tiranul dăduse victimei sale o

probă de îngăduință incredibilă. Ea scria o scrisoare fără să se multe din fotoliu, pe o scândură pe care i-o pregătise Saturna. Într-o dimineață, când tânăra se afla scufundată în redactarea scrisorii, don Lope intră pe neașteptate și, văzând-o ascunzând grăbită călimara și foaia de hârtie, îi zise cu blândețe, zâmbind:

– Nu, nu, mititico, nu te feri să-ți scrii scrisorile. Plec ca să nu te incomodez.

Tristana ascultă uimită minunatele cuvinte care dezmințeau pe undeva caracterul bănuitor și egoist al bătrânului cavaler și continuă să scrie liniștită. Între timp, *don Lope*, aflat în camera lui, singur cu conștiința sa, se mustră astfel: „Nu, nu pot s-o fac și mai nefericită decât este... Mă întristează, mă întristează foarte mult, sărăcuța! că în ultima vreme, fiind singură, plictisită, a găsit o lichea care a zăpăcit-o cu câteva vorbe de amor. Să lăsăm asta... Nu vreau să-i fac acestui pișicher onoarea de a mă ocupa de el. Bine, bine, să se iubească, și-au făcut mii de promisiuni prosteşti... Tinerii de astăzi nu știu să iubească; dar cu mare ușurință le umplu capul cu tot felul de iluzii fetelor visătoare și exaltate ca Tristana. Desigur, i-a spus că se vor căsători și ea l-a crezut. Asta fără doar și poate, căci tot timpul își scriu scrisori... Dumnezeule, ce tâmpenii trebuie să-și scrie!... Cum or putea să citească așa ceva! Și însurătoare în sus, însurătoare în jos, refrenul dintotdeauna. Atâta imbecilitate m-ar face să râd, dacă nu ar fi fost vorba despre această copilă fermecătoare, ultimul meu trofeu, și cum e ultimul e și cel mai scump inimii mele. Slavă Domnului, că dacă, în mod prostesc, aș lăsa-o să plece, ar trebui s-o facă să se întoarcă la mine; nu ca să mă răzbun

pe ea; asta o ştie bine bunul Dumnezeu, ci pentru a o smulge filfizonului, indiferent cine ar fi acesta, care mi-a suflat-o, şi să demonstrez că atunci când marele don Lope se supără, nimeni nu o scoate la capăt cu el! O voi iubi ca pe o fiică, o voi apăra de toţi, împotriva tuturor formelor şi speciilor de dragoste, cu căsătorie sau fără... Şi acum... acum am chef să fiu tatăl ei şi s-o păstrez doar pentru mine, numai pentru mine, căci încă mă gândesc să trăiesc mulţi ani de aici înainte şi dacă nu se poate s-o păstrez ca femeie, o voi păstra ca pe o fiică iubită, dar pe care nimeni să nu o atingă. Şi să dea Domnul ca nimeni nici măcar să n-o privească!"

Acest profund egoism pe care îl trădau ideile sale a fost exprimat de bătrânul cavaler cu un sforăit de leu, atât de caracteristic lui don Lope în situaţiile critice. Se duse apoi lângă Tristana şi, cu blândeţea care părea că izvorăşte din suflet fără nici un efort, o mângâie pe obraji şi îi spuse:

– Sărmana de tine, linişteşte-te. A sosit ora supremei îngăduinţe. Ai nevoie de un tată iubitor, şi îl vei avea în persoana mea... Ştiu că, moraliceşte vorbind, ai călcat strâmb, înainte de a şchiopăta cu picioruşul tău... Nu, nu te supăra, nu te cert... Este vina mea; da, numai a mea, trebuia să-mi fac timp pentru această rătăcire a ta, căci te-am abandonat, te-am dat uitării... Eşti tânără, frumoasă. E ciudat că toţi gogomanii care te văd pe stradă îţi fac curte? E ciudat că dintre toţi ai ales pe unul mai puţin bădăran decât ceilalţi şi care ţi-a căzut cu tronc... şi că te-a făcut să crezi în promisiunile lui prosteşti şi îţi făureşti cu el planuri de fericire care numaidecât se destramă ca fumul?

Hai să nu mai vorbim de asta. Te iert... Te iert definitiv. Vezi, vreau să fiu tatăl tău și încep prin a...

Cuprinsă de spaimă, bănuind că asemenea declarații erau doar un viclesug pentru a o convinge să vorbească despre secretul său și simțind mai mult ca niciodată misteriosul despotism pe care don Lope îl exercita asupra ei, captiva tăgădui bolborosind scuze, dar tiranul, cu o incredibilă condescendență, manifestă o și mai mare tandrețe și dragoste părintească.

– E inutil să tăgăduiești ceea ce mărturisește neliniștea ta. Nu știu nimic, deși știu tot. Nu știu, dar ghicesc. O inimă de femeie nu are secrete pentru mine. Am avut multe la viața mea. Nu te întreb cine este cavalerul, nu mă interesează. Cunosc povestea, care este dintre cele mai vechi și mai banale și mai vulgare ale slăbiciunii omenești. Respectivul te-a lăsat paf cu această iluzie de prost gust a căsătoriei, bună pentru fetele sărace cu duhul. Ți-o fi vorbit despre altar, despre binecuvântare și despre viața vulgară și obscură, cu supă proastă, copii, sobă, pătuțuri și alte imbecilități. Și dacă te lași prinsă într-un asemenea cârlig, dă-ți seama că te pierzi, că-ți ratezi viitorul dând cu piciorul destinului...

– Destinul meu!... exclamă Tristana, revenindu-și, cu ochii luminoși.

– Da, destinul tău. Te-ai născut pentru ceva foarte important pe care nu-l putem preciza acum. Căsătoria te va arunca în vulgaritate. Tu nu poți și nici nu trebuie să fii a cuiva, trebuie să fii a ta însăți. Această idee a „onoarei în libertate", consacrate unei profesiuni nobile, această idee pe care eu nu am știut s-o apreciez înainte, dar care în final

m-a cucerit, demonstrează profunda logică a vocației tale, a ambiției tale aș spune, dacă vrei. Ambiționează-te, căci merită. Dacă voința ta manifestă unele slăbiciuni este pentru că ești plină de inteligență... Da, asta-i incontestabil, scumpa mea, zise adoptând un ton glumeț. Fir-ar să fie, o femeie cu calitățile tale să asculte de poliloghia vicleană a unui palavragiu despre clocitul ouălor, dragoste la gura sobei, cu pâine și ceapă! Multă atenție, copila mea, multă atenție cu acești seducători de croitorese și domnișoare sărmane... Căci o să ți se vindece piciorul și vei fi o actriță extraordinară, cum nu mai e alta în lume. Și dacă nu-ți place să te faci comediană, vei alege altceva, ce vrei tu, ce o să ți se năzare... Eu nu știu... Tu însăți nu știi; nu știm mai mult decât că ai aripi. Încotro vei zbura? Ah, dacă am ști, am pătrunde misterele destinului, dar așa ceva nu e îngăduit.

XXI

Ah, Doamne Dumnezeule, zise Tristana în gând încrucișându-și mâinile și privindu-l fix pe bătrânul ei, câte știe acest blestemat! Este un ticălos viclean, fără conștiință; dar chiar știe?... Ba bine că nu...

– Ești de acord cu ceea ce ți-am spus, porumbițo? o întrebă *don Lope*, sărutându-i mâinile, fără a disimula bucuria pe care i-o producea sentimentul intim al victoriei sale.

– Am să-ţi spun..., da... Eu cred că nu voi putea fi o femeie casnică; dar nu pot să înţeleg... Nu ştiu dacă lucrurile la care visez se vor realiza vreodată...

– Oh, pentru mine e clar ca lumina zilei! replică Garrido cu un accent convingător pe care ştia să-l folosească în calculele sale mincinoase. Crede-mă... Un tată nu minte şi eu, regretând răul pe care ţi l-am făcut, vreau să fiu ca un tată pentru tine şi nimic mai mult.

Continuară pe aceeaşi temă şi don Lope, cu cea mai mare abilitate strategică, înaintă pentru a câştiga poziţiile inamicului ridiculizând viaţa prostească, unirea eternă cu o fiinţă vulgară şi prozaica intimitate matrimonială.

În timp ce aceste idei o măguleau, serveau şi ca alinare în grava sa boală. În seara aceea, se simţi mai bine şi, rămânând singură cu Saturna, avu momente de ideal entuziast, cu ambiţiile mai treze ca niciodată şi bucurându-se la ideea de a le vedea realizate.

– Da, da, de ce să nu fiu actriţă? Dacă nu, o să devin o... O să trăiesc în petreceri desfrânate, fără să mă ataşez definitiv de nimeni, nici de cel pe care îl iubesc şi pe care îl voi iubi mereu. Cu cât voi fi mai liberă, cu atât îl voi iubi mai mult.

Ajutată de Saturna, se culcă după ce aceasta îi pansă cu infinită grijă genunchiul bolnav. Petrecu neliniştită noaptea; dar se consolă cu efluviile imaginaţiei sale înflăcărate şi în ideea unei grabnice vindecări. Aştepta cu nerăbdare zorii pentru a-i scrie lui Horacio şi dimineaţa, înainte ca don Lope să se trezească, însăilă o lungă şi nervoasă scrisoare.

„Iubirea mea, prostănacul meu, *mio diletto*, îmi merge foarte rău; dar sunt mulţumită. Uite ce chestie ciudată...

Vai, cine să mă înţeleagă dacă eu însumi nu mă înţeleg! Sunt veselă şi plină de speranţă, o speranţă care mi se strecoară în suflet când o chem mai puţin! Dumnezeu e bun şi îmi trimite aceste bucurii, fără îndoială pentru că le merit. Simt că mă voi vindeca, deşi îmi este tot mai rău, dar simt şi basta! Încep să cred că mi se vor împlini dorinţele, că voi fi actriţă de tragedie, că te voi putea adora din turnul meu de fildeş. Ne vom iubi fiecare din turnul său, stăpâni absoluţi pe voinţele noastre, tu liber, eu liberă, dar doamnă dintre cele mai respectabile, fiecare cu domeniul său, şi fără viaţă în comun, fără căsătorie, supă de ceapă sau alte lucruri de acest fel.

Să nu-mi pomeneşti de pirostrii că scazi atât de mult în ochii mei încât n-o să pot să te mai văd. Asta o fi nebunie, căci m-am născut cu o nebunie cronică... şi eu... ştii tu... când mă apucă, când mă lasă... Dar tu să nu mă laşi... te ţin, te leg, căci nebuniile mele au nevoie de dragostea ta pentru a se transforma în raţiune. Fără tine aş deveni proastă, ceea ce ar fi groaznic.

Iar eu nu vreau să fiu proastă, dar nici tu. Eu te măresc în închipuirea mea când vrei să te micşorezi, şi te fac frumos când te încăpăţânezi să te urâţeşti părăsindu-ţi arta ta sublimă pentru a cultiva sfeclă şi dovleci. Nu te opune dorinţei mele, nici nu-mi destrăma iluzia; vreau să fii renumit şi aşa va fi. Simt asta, văd asta, nu se poate altfel. Vocea mea interioară se distrează descriindu-mi perfecţiunea făpturii tale. Nu-mi spune că nu eşti cum te visez. Lasă-mă pe mine să te făuresc... nu, nu acesta este cuvântul... să te re-compun... nu, nici ăsta... Lasă-mă să te

gândesc după dorința mea reală. Așa sunt fericită... lasă-mă, lasă-mă..."

Urmară și alte scrisori în care imaginația bietei bolnave se aruncă neînfrânată în spațiile idealului, cutreierându-l ca un armăsar slobod, căutând imposibilul sfârșit al infinitului, fără să obosească în nebunească și măreața lui alergătură.

De genul:

„Stăpânul meu, cum ești tu? Cu cât te ador mai mult cu atât mai mult îți uit fizionomia; dar îți inventez alta pe gustul meu, după ideile mele, după calitățile cu care vreau să-ți văd împodobită sublima ta făptură. Vrei să-ți vorbesc puțin despre mine? Vai, sufăr mult! Credeam că mă vindec, dar nu, nu vrea Dumnezeu! El știe de ce. Frumosul tău idol, Tristanita ta, ar fi devenit cu timpul o celebritate; dar te asigur că nu va fi balerină... Asta e... Piciorușul meu se va opune. Și nu cred că va fi nici actriță, din același motiv. Sunt furioasă... Îmi e din zi în zi mai rău... Sufăr cumplit!... Ce doctori mai sunt și ăștia! Nu știu o iotă din arta vindecării... Nu am crezut niciodată că în destinul oamenilor poate avea o influență atât de mare un lucru atât de neînsemnat ca un picior, un biet picior care folosește doar la mers. Creierul, inima credeam că vor conduce întotdeauna; dar acum, un prost genunchi a devenit tiran și aceste organe nobile i se supun... Adică nu i se supun, nici nu-l bagă în seamă, dar suportă un despotism absurd pe care îl cred trecător, ca și cum s-ar fi răsculat soldățimea... În sfârșit, canalia va trebui să se supună.

Și tu, regele meu drag, ce zici? Dacă nu m-ar încuraja dragostea ta aș muri în fața răzvrătirii acestui picior care

vrea să mi se urce în cap. Dar nu, nu mă înfricoşez şi mă gândesc la lucruri îndrăzneţe ca întotdeauna... nu, gândesc încă mai mult şi avansez continuu. Aspiraţiile mele sunt acum mai puternice ca niciodată, ambiţia, dacă aşa vrei să-i zici, se dezlănţuie şi sare ca o nebună. Crede-mă, tu şi cu mine trebuie să facem ceva măreţ pe lumea asta. Nu ghiceşti cum? Păi, eu nu-ţi pot explica, dar ştiu asta. Îmi spune inima, care le ştie pe toate, care nu m-a înşelat niciodată şi nici nu o poate face. Nici chiar tu nu-ţi faci o idee clară de ceea ce eşti şi de cât valorezi. Va fi nevoie ca eu să te descopăr ţie însuţi? Priveşte-te în mine care sunt oglinda ta şi te vei vedea în supremul Tabor al glorificării artistice. Sunt sigură că n-o să râzi de ceea ce-ţi spun, cum sigură sunt că eşti aşa cum te gândesc eu: întruchiparea perfecţiunii morale şi fizice. Nu ai defecte, nici nu le poţi avea, deşi ochii vulgului le văd. Ascultă-mă, încredinţează-te fără rezerve cui te cunoaşte mai bine decât tu însuţi... nu mai pot continua... Mă doare îngrozitor... Un os, un os mizerabil ne...!"

„Joi

Ce zi am avut şi ce noapte! Dar nu mă sperii! Mintea mi se dezvoltă o dată cu suferinţele. De necrezut! Azi-noapte, când vicleana durere mă lăsase puţin, mi-am adus aminte de toată ştiinţa pe care am dobândit-o din citit, care parcă îmi dispăruse, se evaporase. Îmi veneau ideile unele după altele, lovindu-se între ele, şi memoria, o dată ce le aduna înăuntru, poc! încuia uşa pentru a nu le mai lăsa să plece. Nu te mira; nu ştiu numai ce ştiam, ci mult mai mult. O dată cu ideile obişnuite mi-au venit altele noi, necunos-

cute. Trebuie să fi avut vreun *tartor de idei*, ca un porumbel hoţ, care zburând prin aer a sedus micile idei pe care le-a întâlnit şi mi le-a adus. Ştiu mai mult, mult mai mult decât înainte. Ştiu totul... nu, asta e prea mult spus... Azi m-am simţit foarte uşurată şi mă gândeam la tine. Ce bun eşti! Inteligenţa ta nu are pereche, iar pentru geniul tău artistic nu există piedici. Te iubesc mai mult ca niciodată, pentru că îmi respecţi libertatea, fiindcă nu mă legi de piciorul unui scaun, nici de al unei mese cu funia căsătoriei. Pasiunea mea are nevoie de libertate. Fără asta n-ar putea trăi. Trebuie să mănânc în voie iarba care creşte şi mai mare dacă va fi smulsă din pământ cu dinţii mei. Ţarcul nu e pentru mine. Am nevoie de o păşune nesfârşită".

În ultimele sale scrisori, Tristana uitase vocabularul pe care obişnuiau amândoi să-l folosească mândri în intimele lor expansiuni vorbite sau scrise. Nu mai folosea *señó Juan* nici *Paca de Rimini*, nici termenii populari sau licenţele gramaticale ce făceau şarmul stilului ei picant. Toate acestea i se şterseseră din memorie de parcă însăşi persoana lui Horacio se destrămase fiind substituită de o fiinţă ideală în care se adunau toate calităţile vizibile şi invizibile. Inima i se înflăcăra într-o pasiune care se putea numi mistică prin imaterialitatea şi visul plin de puritate ale fiinţei pe care asemenea efecte o emoţionau. Noul şi intangibilul Horacio semăna puţin cu cel adevărat, dar atât şi nimic mai mult. Din acea frumoasa fantasmă va face Tristana adevărul elementar al existenţei sale, căci trăia doar pentru el, fără să ţină seama că aveau un cult pentru un Dumnezeu creat de ea însăşi. Şi acest cult se manifesta în misive scânteietoare, scrise cu o mână tremurândă,

cuprinsă de neliniștea insomniei și a febrei și că doar printr-un reflex mecanic aveau ca destinație Villajoyosa, căci, în realitate, trebuiau să fie expediate prin ștafeta iluziei spre gara spațiilor imaginare.

„Miercuri

Domnul și stăpânul meu, durerile mă poartă spre tine cum m-ar purta bucuriile dacă aș avea vreuna. Durere și bucurie formează un același impuls pentru a zbura... când ai aripi. În mijlocul nenorocirilor cu care m-a pedepsit, Dumnezeu îmi face imensul bine de a-mi hărăzi dragostea ta. Ce importanță are durerea fizică? Nici una. O voi suporta cu resemnare atâta timp cât... nu mă doare din cauza ta. Și să nu mi se spună că ești departe. Eu te aduc lângă mine, te simt alături, și te văd și te ating; am destulă putere de imaginație pentru a șterge distanțele și a contracta timpul după cum am chef".

„Joi

Deși nu-mi spui, știu că ești așa cum trebuie să fii, simt în mine asta. Inteligența ta fără pereche, geniul tău artistic își aruncă scânteile în propriul meu creier. Înălțătorul tău sentiment al binelui parcă și-a făcut cuib în inima mea... Vai, și ca să-ți dai seama de puterea spiritului, când mă gândesc mult la tine îmi dispar durerile. Ești leacul meu sau, cel puțin, un anestezic pe care doctorul nu-l înțelege. Dacă ai vedea... Miquis e uluit de seninătatea mea. Știe că te ador, dar nu știe cât valorezi, nici că ești scânteia mea cea mai aleasă a divinității. Dacă ar ști, ar fi mai zgârcit cu prescrierea calmantelor mai puțin eficace decât gândul la tine... Mi-am strâns într-un pumn durerea pentru că aveam

nevoie de răgaz pentru a-ți scrie. Cu puterea voinței mele uriașe și cu puterea gândului obțin o amânare. Să-l ia dracu de picior... Să mi-l taie... Nu-mi folosește la nimic. La fel de spiritual voi iubi și cu un picior ca și cu două... ca și cu nici unul."

„Vineri

Chiar dacă nu le văd, nu simt lipsa roadelor minunatului tău talent. Mi le închipui de parcă le-aș avea în fața ochilor. Natura nu are secrete față de tine, îți este mai mult prietenă decât profesoară. Pe neașteptate apare în lucrurile tale fără ca tu să i-o ceri și privirea ta o imortalizează pe pânză înaintea penelului. Când o să mă vindec voi face la fel. Mă zbucium aici fiind sigură de ceea ce va trebui să fac. Vom munci împreună, pentru că acum nu voi mai putea fi actriță, văd că este imposibil... dar pictoriță... Nu are cine să mi-o scoată din cap! Trei sau patru lecții cu tine îmi vor ajunge pentru a-ți călca pe urme, mereu la distanță, bineînțeles... O să mă înveți? Da, pentru că măreția sufletului tău face casă bună cu inteligența, tu fiind bunătatea întruchipată, deși nu vrei să mărturisești, suprema frumusețe."

XXII

Efectul pe care aceste dezlânate și subtile misive l-au avut asupra lui Horacio se va înțelege cu ușurință. Pictorul s-a văzut transformat în ființa ideală și la fiecare scrisoare

pe care o primea se îndoia și mai mult în privința propriei personalități, ajungând să se întrebe, culmea! dacă el era așa cum se vedea sau cum îl descria cu neîmblânzita-i pană vizionara copilă lui *Don Lope*. Dar neliniștea și confuzia nu-l împiedicară să vadă pericolul ascuns în spatele lor și începu să creadă că *Paquita da Rimini* suferea mai mult de cap decât de picioare. Asaltat de gânduri negre, plin de griji și șovăieli, hotărî să plece la Madrid și avea totul pregătit pentru călătorie, la sfârșitul lui februarie, când un atac de hemoptizie al doñei Trinidad îl țintui la Villajoyosa.

În această vreme se petreceau la Madrid în casa lui don Lope lucruri așa grave încât trebuie să le relatăm neîntârziat.

Starea Tristanei s-a înrăutățit atât de mult încât voința ei altădată puternică nu i-a putut înfrânge durerea însoțită de febră, vomă și ameteli. Tulburat și disperat, fără curajul pe care l-ar fi cerut o asemenea situație, don Lope credea că va înlătura pericolul plângându-se cerului când cu supușenie, când cu amenințări și blasfemii. Frica lui disperată îl făcea să creadă în salvarea bolnavei prin schimbarea tratamentului: după ce îl goniseră pe Miquis a trebuit să-l cheme din nou, căci succesorul lui făcea parte din categoria acelor medici care vindecă orice boală cu ajutorul lipitorilor și acest leac, dacă la început a dus la o oarecare ameliorare, în cele din urmă a distrus și ultimele puteri ale pacientei.

Tristana se bucură de întoarcerea lui Miquis căci îi inspira simpatie și încredere, ridicându-i moralul cu puterea terapeutică a blândeții sale. Calmantele puternice

îi readuseră câteva ore pe zi prețioasa virtute de a se consola cu propria-i imaginație, de a uita pericolul, gândindu-se la lucruri frumoase și la glorii îndepărtate. Profită de momentele de liniște pentru a scrie câteva scurte scrisori, pe care don Lope însuși, fără a mai face un secret din îngăduința sa, se oferi să le ducă la poștă.

– Gata cu tainele, copila mea, îi spuse ca o dovadă de încredere părintească. De mine nu trebuie să te ferești. Și dacă scrisorile te consolează, eu nu te cert, nici nu mă opun să le scrii. Nimeni nu te înțelege ca mine, și cel care are fericirea să-ți citească copilăriile nu se ridică la înălțimea lor, nici nu merită atâta onoare. În sfârșit, o să te convingi... Totuși, păpușico, scrie ce vrei și dacă într-o zi n-o să ai chef să ții pana în mână, dictează-mi și voi fi secretarul tău. Vezi acum importanța pe care o acord acestor copilării... pe care le înțeleg perfect pentru că și eu am avut 20 de ani, și eu am fost prostuț, și când îmi cădea cu tronc vreo fată îi spuneam *lumina vieții mele,* și îi ofeream imaculata mea mână...

Încheia într-o nu foarte sinceră notă optimistă pe care zadarnic dorea s-o transmită Tristanei și în final râdea singur de propriile glume, ascunzându-și groaznica suferință care îl rodea pe dinăuntru.

Augusto Maquis venea de trei ori pe zi și don Lope tot nu era mulțumit, hotărât să folosească toate resursele științei medicale pentru a-și vindeca nefericita păpușă. În această situație și-ar fi dat nu numai cămașa de pe el dar și viața și tot i se părea un sacrificiu prea mic pentru un ideal atât de măreț.

„Dacă mi se vor epuiza toate resursele, își zicea, ceea ce nu este imposibil, după ritmul în care merg treburile, voi face ceea ce am considerat întotdeauna respingător, voi tapa pe cineva, mă voi înjosi cerând ajutor rudelor mele din Jaen, fapt ce reprezintă pentru mine culmea umilirii și rușinii. Demnitatea nu valorează nici cât o para chioară în fața cumplitei nenorociri care îmi sfâșie inima, această inimă care era de bronz, dar care acum e ceară curată. Dacă mi-ar fi spus cineva... Nu mă afecta nimic și sentimentele întregii omeniri nu făceau două parale pentru mine... Dar acum, piciorușul acestei biete femei mi se pare că va dărâma universul. Cred că până în clipa asta nu mi-am dat seama cât o iubesc, sărmana! E iubirea vieții mele și nu mă împac cu pierderea ei pentru nimic în lume. Pentru ea mă voi bate cu Dumnezeu, cu moartea. Am în mine un egoism capabil să miște munții din loc, un egoism pe care nu șovăi să-l numesc sfânt, căci contribuie la transformarea caracterului și întregii mele ființe. În pofida josniciei în care m-am scăldat atâta vreme, dacă Dumnezeu îmi va da ce-i cer, mă voi dedica binelui și fericirii acestei femei fără egal, care nu e femeie ci un înger de înțelepciune și grație. Și ea a fost lângă mine și n-am știut s-o înțeleg! Mărturisește, Lope prietene, că ești un neghiob, că numai viața te învață și că adevărata știință nu se dezvoltă decât în paragina bătrâneții."

În tulburarea lui bolnăvicioasă, își pleca urechea la fel de repede și la medicină și la șarlatanie. Într-o dimineață, Saturna îi spuse că o oarecare doftoroaie stabilită în Tetuán, și a cărei faimă se dusese de la Cuatro Caminos până la Fuencarral, vindeca *tumorile albe* prin aplicarea

așa-numitelor ierburi de leac. Cum auzi don Lope și trimise după cea care prin asemenea minuni vindeca orice boală și puțin îl interesă că don Augusto o să se supere. Cumătra le dădu un pronostic optimist și îi asigură că era chestiune de zile. În don Lope renăscu speranța; se conformă sfaturilor doftoroaei; Miquis află în după-amiaza aceea și nu se supără, dând de înțeles că, oricum, cataplasma liberei-profesioniste din Tetuán n-o să-i facă rău, dar nici bine bolnavei. Blestemă don Lope pe toți șarlatanii știuți și neștiuți și îi trimise la toți dracii, iar știința își reintră în drepturi.

Tristana a avut o noapte groaznică, cu violente accese de febră, întrerupte de friguri. Garrido, care pricepea totul foarte repede, n-a trebuit decât să vadă fața doctorului, la vizita de dimineață, pentru a înțelege că boala intrase într-o perioadă critică, căci deși bunul Augusto știa să ascundă diagnosticul în fața bolnavilor, în acea zi a învins mila, nu prefăcătoria. Chiar Tristana i-o luă înainte cu aparenta-i seninătate:

– Am înțeles, doctore... Boala... Nu vorbesc despre ea. Nu-mi pasă. Moartea îmi place, îmi devine simpatică. Atâta suferință mi-a consumat dorința de viață... Până azi-noapte îmi închipuiam că viața e ceva frumos... uneori... Dar mie îmi surâde ideea că e mai minunat să mori... să nu te mai doară... ce bucurie!... ce plăcere!...

Începu să plângă și bravul *don Lope* a trebuit să-și adune tot curajul pentru a nu se da în spectacol.

După ce consolă bolnava cu câteva minciuni bine ticluite, Miquis se închise cu don Lope în camera acestuia,

lăsând afară glumele şi masca de politeţe caritabilă, şi-i vorbi cu solemnitatea cuvenită împrejurărilor.

– Dragă don Lope, spuse, punându-şi mâinile pe umerii cavalerului, care părea mai mult mort decât viu, am ajuns în momentul de care eu mă temeam cel mai mult. Tristana e foarte grav bolnavă. Unui om ca dumneata, curajos, cu mintea clară, capabil să se stăpânească în cele mai grele împrejurări, trebuie să-i vorbesc fără ocolişuri.

– Da, murmură don Lope, făcând pe curajosul, dar crezând că-i cade cerul în cap, judecând după cum îşi ridică instinctiv mâinile de parcă l-ar fi sprijinit.

– Da... febră foarte mare, friguri pe şira spinării... Ştii ce înseamnă toate astea? Este simptomul de netăgăduit al reabsorbţiei...

– Da, înţeleg...

– Reabsorbţia... infectarea sângelui...

– Da... şi...

– Curaj, dragul meu. Nu e altă cale decât s-o operăm.

– S-o operaţi! exclamă Garrido în culmea disperării. S-o tăiaţi, nu-i aşa? Şi credeţi că...

– Poate fi salvată, deşi nu garantez.

– Când?

– Chiar azi. Nu trebuie să pierdem timp... O oră dacă întârziem poate fi prea târziu.

Auzind asta, pe don Lope îl cuprinse un soi de nebunie şi sărind ca o fiară rănită, ciocnindu-se de mobilă şi lovindu-se la cap, rosti aceste neînţelese şi dezlânate cuvinte:

– Sărmana copilă!... S-o tai!...Oh! S-o mutilez!... Groaznic!... Şi ce picior, doctore... O capodoperă a naturii!... Chiar Fidias ar fi dorit s-o aibă ca model pentru

statuile sale nemuritoare... Dar ce știință e asta care nu știe să vindece fără să taie? Ah! habar n-aveți de nimic!... Don Augusto, pentru salvarea sufletului ei, inventează alt leac! Să-i tai un picior!... Dacă s-ar vindeca tăindu-mi mie amândouă picioarele... Chiar acum... taie-le... Hai, începe... și fără anestezie...

Țipetele bunului cavaler trebuie să se fi auzit până în camera Tristanei, căci Saturna, îngrozită, intră să vadă ce demoni îl munceau pe stăpânul ei.

– Pleacă de aici, ticăloaso... Tu ești de vină! Ba nu! Unde mi-e capul?... Du-te, Saturna, și spune-i copilei că n-o să accept să-i taie nici o bucățică din picior, nici din altă parte. Mai bine îmi tai eu gâtul... Nu, nu-i spune... Taci... Să nu afle... Dar va trebuie să-i spun... Am s-o fac eu... Saturna, ai grijă ce vorbești... Pleacă, lasă-ne...

Și adresându-se doctorului:

– Iartă-mă, dragă Augusto, nu știu ce vorbesc... Sunt nebun... Voi face orice... orice îmi cere medicina... Ce zici? Chiar azi?...

– Da, cu cât mai repede cu atât mai bine. Va veni prietenul meu Ruiz Alonso, chirurg renumit și... Vom vedea... Cred că dacă amputarea e făcută așa cum trebuie, domnișoara va putea fi salvată.

– Va putea fi salvată? Deci, nici așa nu e sigur?!?... Ah, doctore, nu mă cert pentru lașitatea mea! Nu sunt bun de așa ceva... Mă port ca un copil... Și cine o spune!... Eu, care am știut să înfrunt fără să clipesc cele mai mari primejdii!...

– Don Lope, zise Miquis cu tristețe, în aceste clipe de cumpănă se vede cât de curajoși suntem. Mulți care se cred

fricoşi se dovedesc a fi curajoşi, iar alţii care se cred cocoşi se arată a fi bieţi pui de găină. Dumneata vei şti să faci faţă situaţiei.

– Şi va trebui s-o pregătesc... Doamne, ce clipă cumplită! Îmi vine să mor... nu sunt bun de nimic, don Augusto...

– Biata de ea!... Să nu i-o spunem direct!

– Hm! N-ai aflat încă ce intuiţie are!

– În sfârşit, o să vedem... În aceste situaţii, domnul meu, trebuie să te bazezi întotdeauna pe o anumită împrejurare neaşteptată şi favorabilă. E uşor, fiindcă ea, dacă e atât de isteaţă, poate a înţeles deja şi n-o să mai fie nevoie... Bolnavul intuieşte, de obicei, foarte bine...

XXIII

Nu se înşela studiosul discipol al lui Hipocrat. Când intrară în camera Tristanei, aceasta îi primi veselă şi tristă în acelaşi timp. Zâmbea, dar două lacrimi mari i se rostogoleau pe obrajii albi ca hârtia.

– Ştiu ce vreţi să-mi spuneţi... Nu trebuie să fiţi îngrijoraţi. Sunt curajoasă... Aproape că mă bucur... căci e mai bine să mi-l taie... Aşa n-o să mai sufăr... Ce contează dacă ai doar un singur picior? Căci adevărul e că nu-l am, o dată ce nu-mi foloseşte la nimic. Jos cu el... şi o să mă fac bine şi o să merg... în cârje... sau cum o vrea Dumnezeu...

– Copila mea, o să te însănătoşeşti, zise don Lope, prinzând curaj când o văzu atât de inimoasă. Eu, dacă aş şti că aş scăpa de reumatism, pe amândouă le-aş tăia pe loc... La urma urmei, picioarele pot fi înlocuite cu aparate pe care le fac englezii şi nemţii şi cu ele se merge mai bine decât cu aceste blestemate ciolane cu care ne-a înzestrat natura.

– În sfârşit, interveni Miquis, să nu te sperii că n-o să suferi deloc... absolut deloc... Nici n-o să ştii. Şi imediat te vei simţi foarte bine şi după câteva zile vei putea să te distrezi pictând...

– Chiar azi, zise bătrânul, făcând haz de necaz şi încercând să-şi înghită nodul pe care-l simţea în gât, îţi aduc şevaletul, culorile... O să vezi, o să vezi ce tablouri minunate o să ne picteze...

Augusto se despărţi cu o cordială strângere de mână, anunţându-şi întoarcerea grabnică fără să precizeze ora. Rămânând singuri, Tristana şi don Lope păstrară tăcerea câteva clipe.

– Ah, trebuie să scriu, zise bolnava.

– O să poţi, comoara mea? Eşti foarte slăbită. Dictează-mi şi-ţi scriu eu.

Zicând acestea, aduse lângă pat scândura pe care o folosea drept masă, hârtia şi călimara.

– Nu, pot să scriu. E ciudat ce se întâmplă cu mine acum... Nu mă mai doare. Aproape că nu mai simt nimic. Slavă Domnului că pot să scriu! Am pulsul puţin agitat, dar nu contează...

În faţa tiranului scrise aceste rânduri:

„Circulă un zvon despre care nu ştiu dacă e bun sau rău: să-mi taie piciorul... Sărmanul meu picior!... Dar el e de vină. De ce e rău? Nu ştiu dacă n-o să mă bucur căci, în

realitate, în halul în care se află nu-mi mai foloseşte la nimic. Nu ştiu dacă n-o să-mi pară rău pentru că îmi taie ceea ce a făcut parte din fiinţa mea... şi o să am fără el un trup diferit de cel pe care l-am avut... Ce crezi? Adevărul e că nu trebuie să te îngrijoreze un picior. Tu, care eşti numai spirit, aşa o să gândeşti. Şi la fel o să mă iubeşti cu un picior ca şi cu două. Acum mă gândesc că am făcut rău că m-am dedicat scenei. Of, artă nu prea nobilă care oboseşte trupul şi dezgustă sufletul! Pictura!... Asta e cu totul altceva... Mi-au spus că nu voi suferi la... să-i zic pe nume... la operaţie... Vai! Într-un cuvânt, e foarte trist şi n-o voi suporta decât ştiind că voi însemna acelaşi lucru pentru tine şi după ce mă vor măcelări... Îţi aduci aminte de acel greier pe care l-am avut şi care cânta mai mult şi mai frumos după ce i-am rupt un picioruş? Te cunosc bine şi ştiu că nu voi scădea în ochii tăi... Nu trebuie să mă asiguri pentru ca eu să te cred... Pe ce pariem că până la urmă mă voi înveseli?... Da, pentru că nu voi mai suferi. Dumnezeu mă mângâie, îmi spune că voi trece cu bine greaua încercare şi după aceea voi avea sănătate şi fericire, şi voi putea să-mi doresc orice şi voi fi pictoriţă sau femeie înţeleaptă şi filosoafă de mare clasă... Ajunge pentru azi. Deşi ştiu că mă vei iubi întotdeauna, spune-mi-o ca să fiu sigură. Cum nu mă poţi păcăli şi nici nu poate fi vorba de minciună la o fiinţă care întruneşte atâtea calităţi, ceea ce îmi vei spune voi lua drept literă de lege. Dacă tu n-ai mai avea braţe, nici picioare, eu te-aş iubi la fel. Deci..."

Ultimele rânduri de-abia se înţelegeau din cauza scrisului tremurat. După ce lăsă pana din mână, nefericita copilă căzu pradă unei stări depresive. Vru să rupă scrisoarea, apoi se răzgândi şi, în final, i-o dădu lui don Lope

să o pună în plic şi s-o trimită la destinaţie. Era prima oară când nu mai avea grijă să-şi apere secretul corespondenţei. Garrido duse scrisoarea în camera lui şi o citi pe îndelete, surprins de seninătatea cu care fata trata o problemă atât de gravă.

„Acum, zise cu plicul în faţă, de parcă ar fi vorbit cu persoana al cărei nume îl scria, nu mă mai tem de tine. Ai pierdut-o, ai pierdut-o pentru totdeauna, căci prostiile astea cu dragoste veşnică, iubire ideală fără mâini şi fără picioare nu sunt decât o înflăcărare nesănătoasă a imaginaţiei. Te-am înfrânt. Tristă e victoria mea, dar sigură. Dumnezeu mi-e martor că nu mă bucur de ea decât pentru că înlătură motivul care reprezintă cea mai mare durere din viaţa mea. Acum îmi aparţine cu totul până la moarte. Biata păpuşă cu aripi; a vrut să se îndepărteze de mine, a vrut să zboare; dar n-a ţinut seamă de destinul care nu-i permite nici o rătăcire, nici de Dumnezeu care, nu ştiu de ce... întotdeauna e de partea mea în aceste dispute. O ştii el motivul!... Şi când pierd fiinţa iubită mi-o aduce plocon. Adorabila copilă, o iubesc, o voi iubi mereu ca un tată! De-acum nimeni n-o să mi-o mai ia, nu..."

În adâncul acestor sentimente de profundă tristeţe, pe care don Lope nu le rosti păstrându-le în inimă, palpita un amor propriu satisfăcut, un egoism elementar, omenesc, de care nici el însuşi nu-şi dădea seama. „Supusă pentru totdeauna. Nu se va mai îndepărta de mine." Repetând această idee părea că doreşte să amâne bucuria pe care i-o provoca, nefiind momentul cel mai potrivit pentru a se bucura de ceva.

După aceea, o găsi pe fată destul de abătută şi, pentru a o încuraja, folosi când raţionamente pioase, când consideraţii ingenioase cu privire la inutilitatea membrelor noastre inferioare. Cu chiu, cu vai gustă Tristana ceva de mâncare; bunul Garrido nu putu să mănânce nimic.

La orele două veniră Miquis, Ruiz Alonso şi un student la medicină care îi ajuta; trecură în salon tăcuţi şi gravi. Unul dintre ei avea înfăşurată într-o cârpă trusa cu instrumentele chirurgicale. Puţin mai târziu veni un băiat care aduse nişte sticluţe cu substanţe antiseptice. Don Lope avea atitudinea condamnatului la moarte căruia călăul îi cere scuze că-l pregăteşte pentru execuţie.

– Domnilor, spuse, e foarte trist... foarte trist...

Şi nu putu rosti nimic mai mult. Miquis intră în camera bolnavei şi i se adresă în glumă:

– Frumoasă fată, încă n-am venit... vreau să zic că am venit singur... Să vedem, cum te simţi? Pulsul...

Tristana păli, ţintuindu-l pe doctor cu o privire speriată de copil ce imploră milă. Pentru a o linişti, Miquis o asigură că o va lecui complet, că emoţia sa preceda o vindecare sigură şi că pentru a o calma trebuia să miroasă puţin eter.

– Nu-i nimic, fetiţo, e destul să pui câteva picături pe o batistă şi să o miroşi, ca să venim de hac emoţiei...

Dar nu era uşor s-o păcăleşti. Sărmana domnişoară înţelese intenţiile lui Augusto şi-i spuse, făcând eforturi să surâdă:

– Vrei să mă adormi... Bine... Mă bucur că voi cunoaşte acest somn profund, în care n-o să mai simt nici o durere, oricât de mare ar fi. Ce plăcere!... Şi dacă nu mă mai trezesc?... Dacă mor?...

– Doamne ferește! Noi ce păzim?!?... zise Augusto în momentul în care don Lope intră mai mult mort decât viu.

Apoi începu să pregătească drogul, întorcându-se cu spatele la pacientă, punând pe o comodă sticluța cu prețiosul anestezic. Făcu un nod mic la batista lui în care puse vata îmbibată în cloroform, după care se răspândi în cameră un puternic miros de mere.

– Ce frumos miroase! exclamă fata, închizând ochii de parcă s-ar fi rugat în gând.

Și brusc, Augusto îi pusc batista la nas. Primului efect de somnolență îi urmă o tresărire, o frământare, convulsii și o verbozitate dezordonată ca de beție alcoolică.

– Nu vreau... nu vreau... Nu mă mai doare... La ce bun?... Cineva cântă toate sonatele lui Beethoven, le cântă atât de bine!... la pian... când vin acești moși indecenți s-o ciupească de picior!... Să facă incizie... să taie... și eu să continui să cânt. Pianul nu are secrete pentru mine... Sunt chiar Beethoven, inima, corpul lui, deși mâinile sunt altele. Să nu-mi taic și mâinile că atunci... Gata!... nu-l las să-mi taie mâna asta... îl apuc cu cealaltă ca să nu mi-o ia... și pe cealaltă o apuc cu asta și astfel nu îmi ia nici una... Miquis, nu ești cavaler, n-ai fost niciodată, nici nu știi să te porți cu doamnele, nici măcar cu artistele renumite... Nu vreau ca Horacio să mă vadă așa... Și-ar închipui cine știe ce nenorocire... Dacă ar fi aici *señó Juan* n-ar permite această infamie... Să legi o biată femeie... să-i pui pe piept o piatră atât de grea, atât de grea... și apoi să-i pui pe paletă cenușă ca să nu mai picteze... Ciudat!... Ce miros au florile pe care le-am pictat!... Dar dacă le-am pictat, cum se face că acum par vii?... Puterea geniului artistic! Trebuie să retușez

tabloul *Ţesătoarele*... să văd dacă îmi iese mai bine *Perfecţiune*... Unde e această perfecţiune îndrăcită?... Saturna, Saturna... vino!... mă înec!... Mirosul ăsta de flori... Nu, nu, e pictura... cu cât mai frumoasă cu atât mai otrăvitoare....

Până la urmă rămase nemişcată, cu pupilele fixe... Din când în când scotea câte un suspin ca de răsfăţ copilăresc, un timid efort al fiinţei strivite sub lespedea acelui somn brutal. Înainte ca anestezia să fie completă, intrară cei doi ucigaşi năimiţi, căci astfel îi numea în gând don Lope, şi crezând că pacienta e pregătită au pus-o pe un pat de campanie şi nemaipierzând efectiv nici o secundă se apucară de trista îndeletnicire. Lui don Lope îi clănţăneau dinţii şi, din când în când, neputând asista la un tablou atât de îngrozitor, mai ieşea din cameră pentru a se întoarce imediat, ruşinându-se de lipsa lui de curaj. Văzu cum aplică pansamentul Esmarch. O panglică de elastic ce semăna cu un şarpe. Începu apoi tăierea din locul stabilit, tăiară zdrenţele din pielea ce trebuia să acopere apoi ciotul; când la primele crestături ale iscusitului bisturiu don Lope văzu cele dintâi picături de sânge, laşitatea sa se transformă în curaj stoic, trufaş, incapabil de a mai slăbi; inima îi devenise de bronz, faţa de pergament şi asistă până la sfârşit ca o stană de piatră la cruda operaţie realizată cu mare îndemânare de cei trei medici. După o oră şi un sfert de la începutul anesteziei, Saturna ieşise grăbită din încăpere cu un obiect lung şi subţire înfăşurat într-un prosop. Puţin mai târziu, după ce arterele au fost bine legate şi pielea ciotului arsă şi dezinfectată cu mare atenţie, începu trista şi lenta deşteptare a domnişoarei Reluz la noua ei viaţă, după acel simulacru de moarte, reînvierea ei

lăsând-o cu un picior întreg și două treimi din celălalt în mijlocul acelui mormânt care mirosea a mere.

XXIV

– Vai, încă mă mai doare! au fost primele cuvinte rostite după ce se întoarse din abisul tenebros. Apoi, chipul său palid și descompus dezvălui o profundă autoanaliză, ceva asemănător intensei puteri de observație cu care timizii își studiază propriile simțuri, ascultându-și respirația și circulația sângelui, palpându-și în gând mușchii și urmărind vibrația nervilor. Fără îndoială, biata copilă își concentra toată forța minții spre acel gol al extremității inferioare pentru a pune la loc membrul pierdut și reușea să-l restaureze cum fusese înainte de infirmitate, sănătos, puternic și agil. Fără mare efort își închipuia că avea amândouă picioarele și că mergea cu eleganță, în pas ușor, ajungând într-o clipă în atelierul lui Horacio.

– Cum te simți, copila mea? o întrebă don Lope mângâind-o.

Și ea, atingând ușor părul alb al amorezului tomnatic, îi răspunse cu drăgălășenie:

– Foarte bine... Mă simt foarte odihnită. Dacă m-ar lăsa chiar acum aș lua-o la fugă... Ah! Nu-mi arde de astfel de glume.

Augusto și don Lope, după ce plecară ceilalți doi doctori, o asigurară că se va vindeca complet și se felicitară pentru succesul operației cu un entuziasm pe care nu i-l

puteau transmite. O așezară în patul curat. Acum, nu mai aveau decât să aștepte cele 10–15 zile critice de după operație.

În acest timp, bunul Garrido nu avu tihnă căci, deși după traumatism toate decurgeau normal, starea de despresiune a fetei îl îngrijora. Parcă nu mai era ea, își renega propria ființă; nici măcar o dată nu s-a gândit să scrie scrisori, nici să-și exteriorizeze acele aspirații sau dorințe sublime ale spiritului, mereu neliniștit și ambițios, nici n-a mai făcut glumele și strengăriile pe care obișnuia să le risipească în clipele cele mai dureroase ale bolii. Demoralizată și apatică, inteligența sa ieșită din comun suferea o eclipsă totală. La început, pasivitatea și calmul ei îi plăcură lui don Lope, dar bunul domn nu întârzie să deplângă acea schimbare. Nu se despărțea de ea nici o clipă, dând dovadă de grijă părintească, mângâind-o și chiar alintând-o. În sfârșit, în a zecea zi, Miquis declară foarte mulțumit că cicatrizarea a evoluat perfect și că în curând micuța va fi vindecată. În același timp se produse o bruscă reînviere a spiritualității bolnavei care, într-o dimineață, nemulțumită parcă de ea însăși, îi zise lui don Lope:

– Câte zile au trecut fără să scriu! Ce urât din partea mea!

– Nu fi îngrijorată, draga mea, răspunse glumeț bătrânul. Ființele ideale nu se supără că n-au primit scrisori și se consolează că au fost uitate plimbându-se mândre prin regiunile eterate în care locuiesc... Dar dacă vrei să scrii, ai aici tot ce-ți trebuie. Dictează-mi... voi fi secretarul tău.

– Nu, o să scriu singură... Sau dacă vrei... scrie tu câteva vorbe...

– Hai, sunt gata, zise Garrido, cu pana în mână şi hârtia în faţă.

– „Cum îţi spuneam, dictă Tristana, nu mai am decât un picioruş. Mă simt mai bine... Nu mă mai doare... Sufăr mult mai puţin acum..."

– ...? Nu continui?

– Mai bine să-i scriu eu. Nu-mi vin ideile când dictez.

– Atunci ţine, scrie-i tu tot ce vrei, o îndemnă dându-i pana şi punându-i în faţă scândura cu mapa de corespondenţă şi hârtia. Ce-i cu tine? Unde naiba s-au dus inspiraţia şi exuberanţa ta?

– Ce-o fi cu mine? Nu-mi vine nici o idee!

– Vrei să-ţi dictez eu? Fii atentă: „Ce frumos eşti, ce deştept te-a făcut Dumnezeu... şi ce... ce anostă este atâta perfecţiune!... Nu, nu mă mărit cu tine şi cu nici un serafim pământean sau celest..." Dar ce, râzi? Continuăm: „Nu mă mărit că sunt şchioapă... sau nu, asta nu te interesează pe tine. Are cine să mă iubească aşa cum sunt şi cu un singur picior valorez mai mult ca înainte cu două. Află, îngerul meu..." Nu, chestia cu îngerul e cam banală... „află că am aripi... mi-au crescut aripi. Tata se gândeşte să-mi cumpere tot ce-mi trebuie pentru pictură, şi mai mult decât atât, îmi va cumpăra o orgă mică şi-mi va pune profesor ca să învăţ să cânt muzică bună... O să vezi... În comparaţie cu mine, îngerii din cer vor fi nişte lăutari..."

Izbucniră amândoi în râs şi don Lope, însufleţit de succesul său, continuă pe aceeaşi temă, până când Tristana trebui să întrerupă brusc conversaţia, zicând foarte serioasă:

– Nu, nu... O să scriu eu... eu singură...

Don Lope o lăsă câteva momente şi fata scrise o scrisoare scurtă şi pasionată.

„Stăpânul inimii mele, Tristana nu mai e ce a fost. Mă vei iubi la fel? Inima îmi spune că da. Te văd mai îndepărtat de cum te vedeam înainte, dar mai frumos, mai inspirat, mai generos. Voi putea să ajung până la tine cu picioruşul de lemn pe care cred că mi-l vor pune? O să arăt ca o maimuţă! Adio! Nu veni! Te ador de departe, te proslăvesc în lipsă. Eşti Dumnezeul meu şi, precum El, invizibil. Propria ta măreţie te îndepărtează de ochii mei... vorbesc de cei adevăraţi... căci cei ai minţii te văd foarte limpede. Pe curând."

Ea însăşi lipi plicul, puse timbrul şi i-l dădu Saturnei care, luându-l, îi făcu cu ochiul, complice. După-amiază, aflându-se singure un moment, servitoarea îşi deschise inima:

– Uite, de dimineaţă, n-am vrut să vă spun nimic fiindcă era de faţă *don Lope*. Scrisoarea e la mine. De ce s-o duc la poştă dacă don Horacio e la Madrid?!? O să i-o dau personal diseară.

Bolnava păli auzind aceste cuvinte, apoi sângele îi năvăli în obraji. Nu ştiu ce să spună, nici nu-i veni nimic în minte.

– Te înşeli, zise în sfârşit. Ai văzut pe cineva care-i seamănă.

– Domnişoară, cum să-l confund? Chiar el era. Am stat de vorbă amândoi mai mult de o jumătate de oră. A vrut să-i povestesc totul în amănunt. Vai, dacă l-aţi fi văzut! E mai negru ca smoala! Zice că a hoinărit prin munţi şi pe malul mării şi că a fost foarte plăcut... Eu îi vorbeam şi, săracu! cum vă iubeşte atât, îmi sorbea cuvintele de pe buze. Zicea că o să se întâlnească cu don Lope ca să-i spună verde în faţă...

– Să-i spună verde în față?!?... Ce?

– El știe. Și e înnebunit să vă vadă! Trebuie să aranjăm o întâlnire când o pleca domnu' de acasă.

Tristana nu spuse nimic.

După o clipă, ceru Saturnei să-i aducă o oglindă și privindu-se în ea se mâhni peste măsură.

– Dar nu arătați prea rău...

– Nu mai spune!... Parcă sunt moartea... Arăt groaznic... Izbucni în plâns. N-o să mă recunoască. Vezi ce culoare am? Parcă e hârtie de ambalaj. Ochii mi-au ieșit din orbite... Și ce gură, Doamne!... Saturna, ia oglinda și să nu mi-o mai aduci chiar dacă ți-o cer.

Împotriva dorinței sale de a sta tot timpul acasă, don Lope ieșea foarte des împins de nevoi, care în acele triste împrejurări îi umpleau existența de amărăciune și durere. Cheltuielile enorme cu boala fetei i-au consumat puținul ce-i rămăsese din mica sa avere și veniră zile, vai! în care nobilul cavaer a trebuit să-și calce delicatețea și să-și dezmintă caracterul, bătând la poarta unui prieten cu pretenții ce i se păreau dezonorante. Ce a îndurat nefericitul domn nu se poate descrie! În câteva zile îmbătrâni cu cinci ani. „Dacă mi-ar fi spus cineva... nu l-aș fi crezut... Doamne... Eu, Lope Garrido, să mă cobor într-atât... Eu, cu orgoliul meu, cu exigența mea în privința demnității, să mă cobor să cer anumite favoruri!... Și va veni ziua în care nevoia mă va pune în primejdia de a cere ceea ce n-am să pot restitui... Numai Dumnezeu știe că suport atâta rușine și degradare doar pentru a o îngriji pe această biată copilă și a-i înveseli viața! M-aș omorî și pace bună!... Pe lumea cealaltă cu sufletul meu, la groapă cu bătrânele mele oase!... Mai bine moartea decât rușinea!... Dar împre-

jurările hotărăsc contrariul: viaţă fără demnitate! N-aş fi crezut niciodată!... Şi se mai vorbeşte de caracter!... Nu, nu cred în caracter! Nu există decât fapte, întâmplări. Viaţa celorlalţi este tiparul propriei noastre vieţi, stanţa acţiunilor noastre!"

În prezenţa domnişoarei, bietul *don Lepe* ascundea sărăcia în care se afla şi chiar îndrăznea să se prefacă a avea o situaţie dintre cele mai înfloritoare. Nu-i adusese doar cele necesare picturii, cutii cu uleiuri şi acuarele, pensule, şevaleturi şi altele, dar şi o mică orgă şi un armoniu pe care i le promisese pentru a se distra cântând în momentele când nu picta.

Din colegiu, Tristana avea cunoştinţe elementare de pian, suficiente pentru a executa polci sau valsuri sau alte piese mai uşoare. Era puţin cam târziu pentru a ajunge la perfecţiunea la care se ajunge doar după o muncă îndelungată şi susţinută, dar cu un bun profesor putea birui dificultăţile şi, în plus, orga nu-i cerea o digitaţie foarte rapidă. Îşi făcu iluzii cu muzica mai mult decât cu pictura şi ardea de nerăbdare să se ridice din pat pentru a-şi încerca aptitudinile. Se va obişnui să apese pedalele cu un singur picior. Aşteptând cu febrilă nerăbdare profesorul anunţat de don Lope, auzea în gând dulcile armonii ale instrumentului, mai puţin pasionate şi frumoase decât răsunau în adâncul sufletului. Se crezu chemată să devină foarte repede un virtuoz, o concertistă de prim rang şi această idee îi readuse entuziasmul, bucurându-se de câteva momente de fericire. Garrido avea grijă să-i stimuleze ambiţioasa iluzie, amintindu-i încercările ei la desen şi incitând-o să schiţeze pe pânză sau pe carton vreun subiect interesant copiat după natură.

– Haide, de ce nu îndrăzneşti să-mi faci portretul... mie sau Saturnei?

Invalida răspundea că îi plăcea mai mult să-şi exerseze mâna cu vreo copie şi don Lope i-a promis că-i aduce studii celebre de capete sau de peisaj, să-şi aleagă.

Sărmanul om nu se dădea în lături de la nici un sacrificiu pentru a-i fi pe plac bietei lui invalide... şi... în cele din urmă, oh! capricii ale soartei schimbătoare, fiind pus în încurcătură că nu putea să-i facă rost de studii de pictură, întâmplarea, diavolul, Saturna, toate la un loc, îl scoaseră din dificultate.

– Dar le avem la îndemână... Să nu scăpăm ocazia... Lăsaţi-mă şi eu îi aduc...

Şi ochii-i expresivi şi mimica sugestivă completară îndrăzneţul gând.

– Fă ce vrei, femeie, consimţi don Lope, dând din umeri. Din partea mea..

După o jumătate de oră, Saturna se întoarse cu o grămadă de tablouri cu capete, torsuri, schiţe de peisaj, cârciumi sordide, fructe şi flori, toate executate cu măiestrie.

XXV

Vederea acelor picturi produse asupra domnişoarei Reluz o adâncă impresie, asemenea revederii unor prieteni după o absenţă îndelungată şi care aminteau de clipe fericite. Au fost pentru ea, în acea împrejurare, precum nişte

ființe, și nu trebuia să facă un efort de imaginație pentru a le vedea animate, mișcând buzele și privind-o cu afecțiune. O trimise pe Saturna să atârne pânzele în cameră pentru a se desfăta contemplându-le, întorcându-se cu gândul la vremea când petrecea după-amieze atât de plăcute în compania lui Horacio. Se întristă foarte mult comparând prezentul cu trecutul și, în cele din urmă, o rugă pe servitoare să păstreze acele obiecte până când se va putea obișnui să le privească fără atâta emoție, dar nu se arătă surprinsă de ușurința cu care picturile trecuseră din atelier în casă, și nici curioasă să afle ce gândește despre asta bănuitorul don Lope. Servitoarea n-a vrut să dea explicații fiindcă nu i se ceruseră și puțin mai târziu, pe la douăsprezece, în timp ce-i dădea să mănânce stăpânului o mizerabilă de omletă cu cartofi și o bucată de carne ce purta în mod fraudulos denumirea de antricot, îndrăzni să-i vorbească deschis, bazându-se pe încrederea pe care i-o dădea faptul că se afla de multă vreme în serviciul lui.

– Domnule, să știți că persoana vrea s-o vadă pe domnișoara și e normal... Haideți, nu fiți rău și țineți seama de împrejurări. Sunt tineri, iar dumneavoastră i-ați fi mai degrabă tată sau bunic decât altceva. N-ați spus că aveți o inimă mare?

– Saturna, răspunse don Lope lovind masa cu mânerul cuțitului, e mai mare decât cazanul de apă de aici din față, mai mare decât coroana unui stejar, și mai mare decât casa asta!

– Atunci?!?... Dați-o încolo de supărare. Nu mai sunteți tânăr, slavă Domnului!... din nefericire. Nu fiți precum câinele grădinarului care nici nu mănâncă, dar

nici nu lasă pe alţii s-o facă. Dacă vreţi ca Dumnezeu să vă ierte toată destrăbălarea, înşelăciunea atâtor femei şi batjocura atâtor soţi, ţineţi seama că tinerii sunt tineri şi că viaţa şi lucrurile frumoase sunt pentru cei care încep să trăiască, nu pentru cei care sunt la sfârşit... Aşa că faceţi un... cum se zice?... un gest, *don Lepe*, adică don Lope... şi...

În loc să se supere, nefericitul cavaler o luă cu binişorul:

– Ce gest?... Şi de unde ai scos-o că sunt atât de bătrân? Crezi că nu mai sunt bun de nimic? Aş vrea multe, chiar şi tu cu cei cincizeci de ani ai tăi...

– Cincizeci?!?... Muşcă-ţi limba, domnule.

– Să zicem treizeci... şi cinci.

– Şi doi. Nici unul mai mult. Ei!

– Bine, bine. Ziceam că şi tu, dacă aş avea poftă şi... Nu, nu te înroşi... Crezi că eşti o urâţenie?... Nu, dacă te aranjezi puţin ai fi chiar acceptabilă. Ai nişte ochi pe care i-ar dori mulţi...

– Domnule, zău! Ce, şi pe mine vreţi să mă duceţi cu zăhărelul? întreabă servitoarea devenind atât de familiară încât nu şovăi să lase pe marginea mesei castronul gol şi să se aşeze în faţa stăpânului cu mâinile în şold.

– Nu... nu am chef de drăcii. Nu te teme de mine. M-am lăsat de meserie, am terminat cu strengăriile. O iubesc atât de mult pe fata asta încât dragostea de bărbat devine dragoste părintească... şi sunt capabil, pentru a o face fericită, de orice gest, cum zici tu... În sfârşit, cine e licheaua aia?

– Pentru numele lui Dumnezeu! Nu-i spuneţi aşa! Nu fiţi invidios! E foarte frumos!

– Ce ştii tu ce înseamnă bărbat frumos?!?

– Haida de! Orice femeie știe, la naiba! Și fără să fac comparație, că e lucru urât, spun că don Horacio e un băiat bun... cel de față nefiind mai prejos. Că dumneavoastră i-ați întrecut pe toți, e de la sine înțeles, dar asta a fost odată. Uitați-vă în oglindă și veți vedea că vi s-a trecut frumusețea. Nu aveți altă scăpare decât să recunoașteți că pictorul...

– Nu l-am văzut niciodată, dar n-am nevoie să-l văd pentru a susține, în continuare, că nu mai există bărbați frumoși, eleganți și îndrăzneți care să știe să facă curte. Această rasă s-a stins. Dar, în sfârșit, să zicem că zugravul e o frumusețe... oarecare.

– Fata îl iubește... Nu vă supărați... Adevărul înainte de toate... Tinerețea-i tinerețe!

– Bine... îl iubește... dar te asigur că băiatul ăsta n-o s-o facă fericită.

– Zice că nu-i pasă că e șchioapă.

– Saturna! Ce puțin cunoști oamenii! Bărbatul ăsta, repet, n-o s-o facă fericită. Dacă nici eu nu mă pricep la așa ceva... Și mai adaug: Fata nu-și așteaptă fericirea de la o astfel de persoană...

– Domnule!...

– Ca să pricepi aceste lucruri, Saturna, trebuie să ai experiență. Ești mărginită și nu vezi decât ce-i sub nasul tău. Tristana e o femeie foarte înțeleaptă, cu o imaginație înflăcărată... E îndrăgostită...

– Asta știu...

– Nu știi. E îndrăgostită de un bărbat care nu există, căci dacă ar exista, Saturna, ar fi Dumnezeu, iar Dumnezeu nu-și pierde timpul să vină pe pământ pentru

amuzamentul fetelor. Ei, gata cu flecăreala. Adu-mi cafeaua!...

Saturna alergă la bucătărie și întorcându-se cu cafeaua își permise să comenteze ultimele idei exprimate de don Lope:

– Domnule, eu vă spun că se iubesc, fie că-i frumos sau urât, și că don Horacio vrea s-o vadă pe domnișoara... Vine cu gând bun.

– Să vină. O să plece cum a venit.

– Vai, ce tiran sunteți!

– Nu de asta! Nu mă opun să se întâlnească, zise cavalerul aprinzându-și o țigară. Dar înainte vreau să vorbesc eu cu tipul ăsta. Vezi că sunt bun? Și fac un *gest*? O să vorbesc cu el... și o să-i spun... acum știu eu ce...

– Pariem că n-o să vă țineți de cuvânt?

– Nu, eu îl voi aduce, îl voi aduce eu însumi. Saturna, asta se cheamă că fac un *gest*... Ai grijă să-l anunți să mă aștepte la atelier într-o după-amiază... chiar mâine. Sunt hotărât, zise plimbându-se neliniștit prin sufragerie. Dacă Tristana vrea să-l vadă n-o s-o lipsesc de această plăcere. Orice dorință ar avea copila, tatăl ei iubitor i-o va îndeplini. I-am adus pensule, armoniu și nu-i ajunge. Mai vrea alte jucării. Să vină bărbatul, iluzia... să mai zici că nu sunt un erou, un sfânt. Doar cu acest gest îmi șterg toate păcatele și merit iertarea Domnului ... Da...

– O să-i spun... Dar să nu veniți cu vreo șmecherie. Să nu-l speriați pe bietul băiat!

– Se va speria numai când m-o vedea. Saturna, sunt cine sunt. Altceva: s-o pregătești cu grijă pe fată... să-i spui că eu o să închid ochii, că o să ies pe neașteptate într-o

seară pentru ca el să vină şi să poată sta de vorbă amândoi o jumătate de oră, nu mai mult... Nu se poate mai mult. Demnitatea mea nu permite. Dar eu voi fi acasă... uite, vom face o găurică în uşă pentru ca tu şi cu mine să putem vedea cum se întâmpină unul pe celălalt şi să auzim ce îşi spun.

– Domnule!...

– Ce ştii tu?!?... Fă cum îţi poruncesc.

– Păi faceţi dumneavoastră ce vă sfătuiesc eu. Nu-i timp de pierdut. Don Horacio e foarte grăbit.

– Grăbit? Cuvântul ăsta înseamnă tinereţe. Bine, chiar în seara asta am să mă duc la atelier... Du-te, caută-l... Şi apoi, când o să fii cu domnişoara, să faci pe proasta, ai înţeles? Îi zici că eu nici nu accept, nici nu mă opun... sau, mai degrabă, că tolerez şi fac pe neştiutorul. Nu-i da de înţeles că mă duc la atelier, că această dovadă de inconsecvenţă care îmi dezminte caracterul poate m-ar coborî în ochii ei,... deşi nu... poate nu... În sfârşit, pregăteşte-o ca să nu fie emoţionată când l-o vedea în faţa ei... frumosul ideal.

– Nu vă bateţi joc...

– Nici vorbă.

– Frumosul ideal, adică...?

– Tipul ei, genul ei... cred...

– Dumneavoastră chiar asta sunteţi, izbucni ea în râs. În fine, să nu mai vorbim... O s-o pregătesc şi apoi o să mă ocup de tânărul îndrăgostit.

La ora stabilită, după cum îl anunţase Saturna, don Lope se îndrepta spre atelier, şi urcând nu fără greutate interminabila scară, îşi zicea printe accese de tuse aspră şi

suspine înecate: „Doamne, ce lucruri ciudate fac de la o vreme! Câteodată îmi vine să mă întreb dacă eu sunt acel don Lope. Niciodată nu am crezut că va veni o vreme când cineva nu va mai semăna cu el însuşi...

În sfârşit, voi căuta să nu-i inspir prea multă spaimă nevinovatului ăsta."

La început, amândoi s-au păstrat într-o atitudine rezervată neştiind cum să abordeze subiectul, oscilând între bunăvoinţă şi o demnitate care se putea numi foarte bine prudenţă. Pictorul era dispus să-l trateze pe don Lope după aerele pe care acesta şi le dădea. După ce se salutară şi schimbară politeţurile ce se impuneau, bătrânul amorez se purtă cu o amabilitate dispreţuitoare, privindu-l pe tânăr ca pe o fiinţă inferioară căruia i se acordă onoarea unei îngăduinţe trecătoare, impusă de împrejurări.

– Cavalere, aţi aflat despre nenorocirea fetei. Ce păcat, nu-i aşa? Cu talentul ei, cu graţia ei!... Acum a devenit o femeie nefolositoare. Îmi înţelegi durerea. O privesc ca pe o fiică, o iubesc cu o dragoste curată şi dezinteresată şi de vreme ce nu am putut să-i împiedic îmbolnăvirea, nici s-o scap de această cumplită amputare, vreau să-i înseninez zilele, să-i fac viaţa cât mai plăcută... Spiritul ei volubil are nevoie de divertisment. Pictura nu reuşeşte s-o amuze... muzica, poate... Neobosita ei dorinţă e mai mare, şi mai mare... Ştim că dumneata...

– Aşa că, don Lope, zise Horacio cu un umor politicos, mă consideraţi un divertisment...

– Nu, nu tocmai... Dar... Eu sunt bătrân, după cum vedeţi, şi am multă experienţă de viaţă şi ştiu că înclinaţiile tinereşti au mereu un aer de joc cu păpuşi... Nu trebuie să

mi-o luați în nume de rău. Fiecare privește acest lucru după vârsta pe care o are. Prisma celor douăzeci și cinci sau treizeci de ani ai dumneavoastră descompune obiectele într-un fel plăcut și le dă nuanțe proaspete și strălucitoare. Cristalinul meu îmi prezintă lucrurile altfel. Într-un cuvânt, eu privesc înclinația copilei cu indulgență părintească, da, cu acea indulgență pe care o merită din partea noastră ființa infirmă căreia este obligatoriu să-i satisfaci dorințele și capriciile, oricât de extravagante ar fi.

– Iertați-mă, domnul meu, zise Horacio grav, dominând fascinația pe care privirea pătrunzătoare a cavalerului o exercita asupra lui, descurajându-l, iertați-mă. Eu nu pot aprecia după acest criteriu de bunic depășit preferința pe care Tristana mi-o arată și cu atât mai puțin ceea ce simt pentru ea...

– De aceea nu trebuie să ne certăm, replică Garrido, accentuând și mai mult politețea și disprețul cu care i se adresa. Eu cred ceea ce am avut onoarea de a-ți face cunoscut, dumneata crezi ce-ți place. Nu știu dacă îți vei schimba modul de apreciere al acestor lucruri. Sunt foarte bătrân, foarte versat și nu vreau să mi-l schimb pe al meu. Fapt este că lăsându-te pe dumneata să crezi ce-ți place, îți spun că dacă vrei s-o vezi pe Tristanita și Tristanita se va bucura să te vadă nu mă opun ca să-mi onorezi casa; dimpotrivă, voi avea o satisfacție. Credeai poate că voi ieși din registrul de tată gelos sau de tiran domestic? Nu, domnule. Mie nu-mi plac minciunile și cu atât mai mult în problemele mărunte ca această vizită. Nu, nu este cinstit ca dumneata să încerci să mă înșeli pentru a intra în casă. Nici unul, nici altul nu câștigăm nimic; dumneata strecurân-

du-te fără voia mea, iar eu zăvorând porţile de parcă aş considera asta o fărădelegc. Da, domnule Horacio, poţi să vii la ora pe care ţi-o spun, se înţelege. Şi dacă vom constata că trebuie să-ţi repeţi vizita, dacă aşa bolnava ar fi mai liniştită, trebuie să-mi promiţi că nu vei veni niciodată fără ştirea mea.

– Mi se pare foarte corect, afirmă Díaz care încet, încet se lăsase cucerit de agerimea şi experienţa fercheşului bătrân. Sunt la ordinele dumneavoastră.

Horacio simţi superioritatea interlocutorului şi se bucura să stea de vorbă cu el, admirând de aproape, pentru prima oară, un exemplar rar al faunei sociale celei mai dezvoltate, un caracter ce s-a dovedit legendar, învăluit într-o oarecare aură poetică. Atracţia se accentuă după ce Lope îi povesti câteva istorioare în legătură cu viaţa amoroasă, cu femeile şi căsătoria. Pe scurt, îi deveni foarte simpatic şi se despărţiră, Horacio făgăduindu-i să se supună dorinţelor sale, stabilind pentru seara următoare întâlnirea cu sărmana invalidă.

XXVI

„Ce om cumsecade, îşi zicea don Lope lăsând în urmă, mai nerăbdător decât la urcare, nenumăratele trepte ale scării atelierului. Şi pare onorabil şi decent! Nu-l văd cramponându-se de ideea căsătoriei; nu mi-a pomenit nimic nici *despre frumosul ideal* nici că *o iubesc până la*

moarte, cu picioare sau fără... Nimic... asta e clar... Mă aşteptam să dau peste un romantic, gata să se omoare din dragoste şi, când colo, întâlnesc un flăcău zdravăn şi cu mintea limpede, un om care, la urma urmelor, o să privească lucrurile la fel ca mine. Nici nu se arată teribil de îndrăgostit, cum ar fi trebuit să fie. Mai degrabă pare confuz, neştiind ce atitudine să adopte când se va întâlni cu ea. În sfârşit, ce-o ieşi vom vedea... Dar pentru mine e lămurită... S-a terminat..."

Uluitoarea veste a apropiatei vizite a lui Horacio o nelinişti pe Tristana care, prefăcându-se că nu se îndoieşte de ce i se spunea, păstra o anumită neîncredere în realizarea acelei întâlniri, căci frământarea din zilele ce precedaseră operaţia o familiarizase cu ideea absenţei *frumosului ideal* şi chiar deosebitele lui calităţi îi păreau şterse datorită apropiatei vizite. În acelaşi timp, dorinţa pur omenească şi egoistă de a revedea fiinţa iubită, de a o auzi, lupta în sufletul ei cu acel neînfricat idealism în virtutea căruia mai degrabă tindea s-o evite, fără să-şi dea seama de asta, decât să-i caute apropierea. Distanţa era ca o voluptate a acelui amor subtil care luptă să se desprindă de orice influenţă a simţurilor.

În această stare sufletească o surprinse momentul întâlnirii. Don Lope se prefăcu că pleacă de acasă fără să facă nici cea mai mică aluzie la asta; dar rămase în camera lui, pregătit să iasă dacă vreun incident îi făcea necesară prezenţa. Tristana îşi făcu ordine în gânduri, amintindu-şi de vremurile bune şi, cum se mai întremase puţin în ultimele zile, reuşi foarte bine. Totuşi, nemulţumită şi abătută, dădu la o parte oglinda, căci idealismul nu excludea

orgoliul. Când simți că vine Horacio, că Saturna îl primea în salon, păli și aproape că-și pierdu cunoștința. Puținul sânge din venele sale îi inundă inima; de-abia mai putea respira și o curiozitate mai puternică decât orice sentiment puse stăpânire pe ea.

„Acum, își spuse, o să văd cum arată, îi voi examina chipul pe care l-am pierdut de multă vreme, care mi s-a șters din memorie, obligându-mă să inventez altul pentru perioada când nu s-a aflat lângă mine."

În sfârșit, Horacio intră... spre surprinderea Tristanei care, în primul moment, aproape că-l socoti un străin. Se duse direct la ea cu brațele deschise și o mângâie cu blândețe. Nici unul, nici celălalt n-au putut vorbi decât după o vreme. Și pe Tristana o surprinse răceala din vocea fostului său iubit de parcă niciodată nu ar fi auzit-o. Și apoi... ce ten, ce piele arsă de soare!...

– Cât ai suferit, sărăcuța de tine! exclamă Horacio când emoția îi dădu voie să se exprime limpede. Și eu care n-am putut fi alături de tine! Ar fi fost o mare mângâiere pentru sufletul meu s-o însoțesc pe *Paquita da Rimini* a mea în acea grea încercare, să-i susțin moralul... dar știi, mătușa mea e atât de bolnăvicioasă... Puțin a lipsit să nu moară, sărmana.

– Da... ai făcut bine că nu ai venit... răspunse Tristana recăpătându-și brusc seninătatea. Un tablou atât de jalnic ți-ar fi sfâșiat inima. În sfârșit, a trecut; mă simt mai bine și mă voi obișnui cu ideea că nu voi mai avea decât un singur picior.

– Ce contează, dragostea mea? zise pictorul pentru a spune ceva.

– O să vedem... Încă n-am încercat să merg în cârje. Prima dată va fi mai greu, dar până la urmă o să mă obişnuiesc. Ce altceva am de făcut?

– Totul e o chestiune de obişnuinţă. Desigur că la început o să fii mai puţin graţioasă... adică tu întotdeauna ai fost graţioasă...

– Nu... taci. Acest mod de adulare nu mai e îngăduit între noi. Câteva galanterii din milă, mai merge...

– Ce-i mai valoros la tine, graţia, spiritul, inteligenţa ţi-au rămas neştirbite. Farmecul chipului, proporţiile admirabile ale bustului... cu atât mai mult.

– Taci, zise Tristana cu gravitate. Sunt o frumuseţe imobilizată pentru totdeauna... o femeie cu o jumătate de trup, cu un bust şi nimic mai mult...

– Şi ţi se pare puţin? Un bust, dar cât e de frumos! Apoi inteligenţa ta fără pereche care va face întotdeauna din tine o femeie încântătoare...

Horacio scormonea în minte după toate complimentele pe care poţi să le faci unei femei care nu mai are decât un picior. Nu i-a fost greu să le găsească şi o dată revărsate asupra nefericitei invalide, nu mai avu ce să mai adauge. Cu o oarecare violenţă pe care aproape că n-a putut s-o sesizeze completă:

– Iar eu te iubesc şi te voi iubi la fel!

– Asta ştiu, răspunse ea confirmând în momentul în care şi începea să se îndoiască.

Continuară discuţia în termenii cei mai afectuoşi, fără să ajungă la tonul şi gesturile unei adevărate încrederi. În primele momente Tristana simţi o dezamăgire neaşteptată. Omul acela nu era cel pe care depărtarea i-l ştersese din minte şi pe care îl re-construise cu migală, prin capacitatea ei imaginativă. Era un om grosolan, chiar vulgar; chipul fără

expresia inteligenței, iar în privința ideilor... Ah, ideile îi erau dintre cele mai banale. De pe buzele lui *señó Juan* nu ieșiră decât cuvinte de compătimire ce se adresează tuturor infirmilor, îmbrăcate într-o afectuoasă prietenie. Și din tot ce a spus referitor la statornicia iubirii sale răzbătea artificialul cu migală construit de sentimentul milei.

Don Lope se plimba neliniștit prin casă, în papuci care nu făceau zgomot, ca să nu i se audă pașii, și se apropia de ușă în eventualitatea că s-ar fi întâmplat ceva care să-i reclame prezența. Cum demnității lui îi repugna spionajul, nu asculta la uși. Dar din însărcinarea stăpânului, din propria ei inițiativă, datorită curiozității, Saturna își pusese urechea la ușa pe care o lăsase întredeschisă și a putut prinde câte ceva din ce își spuneau cei doi îndrăgostiți. Chemând-o pe coridor, don Lope o luă la întrebări cu interes crescând:

– Zi-mi, au vorbit ceva despre căsătorie?

– N-am auzit nimic legat de asta, mărturisi Saturna. De dragoste da, că o să se iubească întotdeauna și d-alde-astea.

– De legătura divină, nici vorbă... Ce ți-am zis? Treaba-i terminată... Nici nu se putea altfel! Cum să-ți ții promisiunea față de o femeie care merge în cârje... Natura se impune. Ce-am spus eu!... Multă flecăreală, vorbe frumoase aduse din condei, în rest, apă de ploaie... Când e vorba de fapte, dispare toată pălăvrăgeala și nu rămâne nimic... În sfârșit, Saturna, asta-i bine și-i așa cum doresc eu... Să vedem ce mai zice fata. Du-te și trage cu urechea în continuare să vedem dacă pomenește ceva de căsătorie.

Sârguincioasă, servitoarea se întoarse la pândă; dar nu mai auzi nimic clar, căci vorbeau în șoaptă. În cele din urmă, Horacio îi propuse iubitei sale să-și încheie vizita.

– După mine, îi spuse, nu m-aș despărți de tine până mâine... și nici mâine... Dar trebuie să țin seama că don Lope, dându-mi voie să te văd, a procedat cu o generozitate care îi face mare cinste și care mă obligă să nu abuzez. E mai bine să plec acum? Cum vrei tu. Și cred că dacă vizitele mele nu vor fi prea lungi, bătrânul o să-mi permită să vin în fiecare zi.

Copila împărtăși părerea prietenului ei și acesta plecă după ce o sărută drăgăstos, mărturisindu-și aceeași afecțiune care, chiar dacă nu se răcise, căpătase o nuanță de camaraderie. Tristana îl privi foarte liniștită cum pleacă și la despărțire stabiliră pentru seara următoare prima lecție de pictură, ceea ce a fost foarte pe placul artistului care, ieșind din cameră, îl surprinse pe don Lope pe coridor și se duse glonț la el, salutându-l cu profund respect. Intrară în camera bătrânului și acolo discutară lucruri care acestuia din urmă i se părură de o importanță deosebită.

Deocamdată, pictorul nu scoase nici o vorbă în legătură cu proiectele de căsătorie. Manifestă un viu interes pentru Tristana, milă profundă pentru situația în care se afla și o afecțiune plină de discreție, discreție interpretată de don Lope ca delicatețe sau mai degrabă repulsie pentru o ruptură neașteptată care ar fi fost inumană în situația grea în care se afla domnișoara Reluz. La sfârșit, lui Horacio i-a fost foarte ușor să dea interesului pe care prietena sa i-l inspira un caracter de siguranță. Cum știa de la Saturna despre greutățile de un anumit gen care îl împovărau pe don Lope, îi propuse acestuia ceea ce cavalerul, în demnitatea lui trufașă, nu putea accepta.

– Domnule, i se adresă pe un ton prietenos, eu... Să nu vă simțiți jignit de îndrăzneala mea... Am față de Tristana

de îndeplinit câteva datorii. E orfană. Cine ține la ea și o stimează pentru meritele ei este obligat s-o și ocrotească. Nu mă simt bine dacă dumneavoastră monopolizați superioara virtute de a o ajuta... Dacă vreți să-mi faceți o favoare pentru care vă voi mulțumi până la moarte, vă rog să-mi dați voie...

– Poftim! Pentru numele lui Dumnezeu, cavalere Díaz, nu mă faceți să roșesc. Cum să accept?...

– Luați-o cum doriți!... Ce vreți să-mi spuneți? Că este o nedelicatețe să vă propun să treceți în contul meu cheltuielile cu boala Tristanei? Faceți rău, foarte rău dacă credeți asta!... Acceptați și vom fi prieteni în continuare.

– Prieteni, cavalere Díaz? Prieteni după ce eu voi dovedi că nu am rușine?

– Don Lope, pentru numele lui Dumnezeu?

– Don Horacio, ajunge!...

– Și la urma urmei de ce să nu mi se dea voie să dăruiesc micii mele prietene o orgă de o calitate superioară și o bibliotecă muzicală completă pentru o orgă care să cuprindă studii, piese ușoare și de concert și, în sfârșit, să-i plătesc un profesor?

– Asta... de! Vom vedea cum cădem la învoială. Admit să-i faceți cadou o orgă și partituri. Dar profesor nu, cavalere Díaz!

– De ce?

– Fiindcă se dăruiește un obiect ca dovadă a afecțiunii prezente sau trecute, dar n-am auzit pe nimeni să dăruiască lecții de muzică.

– Don Lope, nu mai faceți comparații...

– În ritmul ăsta o să ajungeți să-mi propuneți să-i plătiți cheltuielile cu îmbrăcămintea și alimentele... și asta,

sincer vorbind, mi se pare umilitor pentru mine... doar dacă nu aveţi anumite intenţii...

Văzând că se supără, Horacio vru să schimbe subiectul.

– Intenţiile mele sunt în legătură cu iniţierea într-o artă în care poate străluci, şi cu punerea în valoare a comorilor de pasiune artistică, de ambiţie nobilă care-i umplu sufletul.

– Dacă nu e decât atât mă descurc şi singur. Nu sunt bogat, dar am destule resurse pentru a deschide Tristanei căile pe care poate ajunge la glorie. Eu... sincer vorbind, credeam că dumneata...

Vrând să obţină o declaraţie categorică şi văzând că nu reuşea prin atacuri indirecte, spuse deschis:

– Eu credeam că dumneata, venind aici, îi vei propune să te căsătoreşti cu ea.

– Să mă căsătoresc?... Oh!... Nu, zise Horacio deconcertat de neaşteptata lovitură, dar recăpătându-şi deîndată calmul. Tristana e duşmanul înrăit al căsătoriei. Nu ştiaţi?

– Eu?... Nu.

– Ba da. Detestă căsătoria. Poate vedea mai departe decât noi toţi. Poate privirea ei perspicace, sau un anumit instinct al previziunii dăruit femeilor superioare, percepe societatea viitoare pe care noi n-o vedem.

– Poate... Aceste fete alintate şi capricioase au, de obicei, vederi foarte largi. În sfârşit, cavalere Díaz, rămânem înţeleşi că pot accepta orga, dar nu şi restul. Vă mulţumesc, dar nu pot accepta, căci o interzice bunacuviinţă.

– Şi rămânem înţeleşi, adaugă Horacio luându-şi rămas bun, că voi veni să pictez puţin cu ea.

– Puțin... Când s-o ridica, căci nu poate să picteze stând în pat.

– Categoric, dar până atunci voi mai putea veni?

– Oh, desigur, să stați de vorbă, s-o binedispuneți, să-i povestiți despre ținutul acela minunat...

– Ah, nu, nu, răspunse Horacio, încruntându-se. Nu-i place la țară, nici grădinăritul, nici viața în mijlocul naturii, nici păsările domestice, nici traiul tihnit și banal care pe mine m-a fermecat. Eu sunt foarte terestru, foarte practic, iar ea este o visătoare, cu niște aripi de o forță extraordinară pentru a se urca în spațiile nemărginite.

– Da, da... zise strângându-i mâna. Atunci veniți când doriți, cavalere Díaz. Și să știți că...

Îl însoți până la poartă și se duse apoi în cameră nespus de bucuros și, frecându-și mâinile, își zise în sinea lui: „Nepotrivire de caracter... nepotrivire absolută... diferență de neînlăturat".

XXVII

Bunul Garrido observă la invalidă o anumită stupefacție după întâlnire.

Iscoditâ părintește de vicleanul bătrân, Tristana îi răspunse sincer:

– Cât s-a schimbat omul ăsta! Mi se pare că nu e același pe care l-am cunoscut și nu încetez să mi-l închipui cum era înainte.

– Și cum, câștigă sau pierde închipuirea?

– Pierde... cel puţin până acum.

– Pare un băiat bun. Şi te stimează. Mi-a propus să suporte cheltuielile cu boala ta. L-am refuzat...

Tristana se aprinse la faţă.

– Nu e dintre aceia care, nemaiiubind o femeie, o părăsesc pur şi simplu, adăugă don Lope. Mi se pare atent şi delicat. Îţi face cadou o orgă dintre cele mai bune, şi toate partiturile de care ai nevoie. Asta am acceptat, n-am crezut prudent să-l refuz. În sfârşit, omul e cumsecade şi te compătimeşte; înţelege că situaţia ta socială, după pierderea piciorului, cere să te răsfeţe şi să te înconjoare cu distracţii şi atenţii; şi începe prin a-şi oferi serviciile ca prieten sincer şi generos, dându-ţi lecţii de pictură.

Tristana nu spuse nimic şi se învălui în tristeţe.

Următoarea întâlnire cu Horacio a fost destul de rece. Pictorul s-a arătat extrem de amabil, dar fără să rostească nici o vorbă de dragoste. Don Lope intra în cameră când te aşteptai mai puţin, amestecându-se în discuţia care se desfăşura exclusiv pe probleme de artă. Cum insistă pe lângă don Horacio să vorbească despre viaţa fermecătoare din Villajoyosa, pictorul insista pe acea temă care, împotriva opiniei lui don Lope, părea pe gustul Tristanei. Cu viu interes ea asculta descrierile acelui trai tihnit şi ale bucuriei sincere pentru viaţa domestică de la ţară. Fără îndoială, ca efect al unei metamorfoze realizate în sufletul ei după mutilarea corpului, ceea ce înainte dispreţuia era pentru ea acum o perspectivă surâzătoare a unei noi lumi.

În vizitele care urmară, Horacio evită cu abilitate orice referire la încântătoarea viaţă care acum reprezenta pasiunea lui cea mai înflăcărată. Arăta, de asemenea, indi-

ferență față de artă, asigurând-o că gloria și laurii nu trezeau entuziasm în sufletul lui. Și spunând acestea, fidelă reproducere a ideilor exprimate în scrisorile sale din Villajoyosa, observă că Tristanei nu-i provoca dezgust. Dimpotrivă, câteodată credea că e de aceeași părere și că privește cu dispreț proiectele și victoriile artistice, spre stupoarea lui Horacio în a cărui memorie se păstrau neșterse exaltatele concepții din corespondența iubitei sale.

În sfârșit, se ridică din pat și străbătu încăpere, în care sărmana invalidă își petrecea orele țintuită într-un fotoliu, se transformă în atelier de pictură. Răbdarea și solicitudinea cu care Horacio făcea pe profesorul întreceau orice așteptare. Dar se întâmplă ceva foarte ciudat, domnișoara nu numai că își arăta indiferența pentru arta lui Apelles[1], dar și aptitudinile sale evident manifestate cu luni în urmă se estompaseră și vor dispărea, fără îndoială, din lipsă de încredere. Pictorul nu reușea să-și revină din uimire, amintindu-și ușurința cu care discipola sa înțelegea și mânuia culoarea și, speriați amândoi de o asemenea schimbare, sfârșeau prin a obosi și a se plictisi, amânând lecțiile sau scurtându-le foarte mult. La trei, patru zile de la aceste încercări, de-abia dacă pictau; orele treceau tăifăsuind și chiar conversația lâncezea, ca între două persoane care nu mai au nimic să-și comunice și se ocupă doar de problemele banalului cotidian.

Primele încercări ale Tristanei de a merge în cârje au constituit prilej de râs și glume față de un atât de neobișnuit mijloc de locomoție.

[1] Pictor grec din a doua jumătate a secolului IV î. Hr.

– Nu poţi imprima mersului în cârje o anumită eleganţă, zise bine dispusă. Nu, oricât de mult aş merge nu voi realiza un mers frumos cu aceste beţe. Voi fi întotdeauna precum schiloadele care cer de pomană pe la uşile bisericii. Nu-mi pasă! Ce pot face altceva decât să mă resemnez!

Horacio îi propuse să-i trimită un cărucior care s-o ajute la mers iar copila acceptă această propunere care se materializă după două zile, deşi nu s-a folosit de el decât vreo trei, patru luni. Cel mai trist a fost când Horacio a început să-şi rărească vizitele. Retragerea a fost atât de lentă, de treptată, încât abia se observă. Începu prin a lipsi într-o zi, scuzându-se că are treburi care nu sufereau amânare, a doua săptămână lipsi de două ori, apoi, de trei şi de cinci ori.., şi în final nu se mai numărau zilele în care lipsea, ci cele în care venea. Tristana nu părea foarte contrariată de aceste absenţe; îl primea totdeauna cu afecţiune şi îl privea cum pleacă fără aparent regret. Niciodată nu-l întreba despre motivul absenţelor sale, nici măcar nu-l certa pentru ele. Alt lucru demn de menţionat este că niciodată nu discutau despre trecut; amândoi păreau înţeleşi să considere moartă şi îngropată definitiv acea poveste care, fără îndoială, le părea neverosimilă şi falsă producându-le un efect asemănător celui pe care ni-l provoacă la vârsta maturităţii cărţile amuzante care ne-au entuziasmat la tinereţe.

Din marasmul spiritual în care se afla, Tristana ieşi aproape brusc, ca prin farmec, o dată cu primele lecţii de muzică şi orgă. A fost ca o renaştere subită, curajoasă, plină de entuziasm şi pasiune care confirmau adevăratul caracter al domnişoarei Reluz şi care deşteptară în ea, cu

înflăcărarea acelui nou studiu, minunate aptitudini. Profesorul era un om mărunțel, amabil, de o răbdare ieșită din comun, cu metodă și atât de abil în transmiterea cunoștințelor încât ar fi transformat în organist și pe un surdo-mut. Sub inteligenta sa îndrumare, Tristana învinse primele greutăți în scurt timp spre surpriza și entuziasmul profesorului. Don Lope era cu adevărat nebun de admirație și când Tristana apăsa clapele instrumentului scoțând din el acorduri armonioase bietul om era îndrăgostit lulea ca un bunic care nu trăiește decât pentru a-și răsfăța nepotica. La lecțiile de mecanism, digitație și lectură profesorul adăugă repede câteva noțiuni de armonie și era o plăcere să o vezi pe fată asimilând aceste dificile cunoștințe. S-ar fi zis că regulile îi erau familiare înainte de a i le fi predat. Avansa prin studiu individual și tot ceea ce învăța îi rămânea adânc imprimat în minte. Micul profesor, un bun creștin, care își petrecea viața numai prin biserici, pe la coruri, cântând la mise, funeralii și novene, vedea în discipola sa un exemplu al grației divine, o predestinare artistică și religioasă.

– Fata asta e un geniu, afirma admirând-o cu efuziune contemplativă, și câteodată mi se pare o sfântă.

– Sfânta Cecilia! exclama don Lope cu un entuziasm care îl făcea să răgușească. Ce fată, ce femeie, ce sfântă!

Nu-i era ușor lui Horacio să-și ascundă emoția ascultând-o pe Tristana executând la orgă acorduri cu caracter liturgic, în rafale, atacând melodiile cu uimitoare abilitate, și profesorul depunea eforturi să-și ascundă lacrimile, rușinându-se că le varsă. În ceea ce o privea pe domnișoară, înflăcărată de inspirația religioasă, se cufunda în muzică transformând gravul instrument în limbajul sufle-

tului, nu vedea pe nimeni, nici nu-i păsa de publicul ei restrâns şi plin de fervoare. Sentimentul ca şi stilul în care îl exprima o absorbeau în întregime, chipul i se transfigura căpătând o frumuseţe celestă, sufletul i se desprindea în întregime de cele pământeşti pentru a se legăna într-o uimitoare idealitate, extrem de plăcută.

Într-o zi, bunul organist ajunse în culmea admiraţiei auzind-o improvizând cu îndrăzneală graţioasă, şi era uimit de agilitatea cu care modula înlănţuind tonurile şi adăugând cunoştinţelor sale de armonie altele pe care nimeni nu ştia de unde le scosese, operă a unei misterioase puteri vizionare cunoscută doar sufletelor privilegiate, pentru care arta nu are nici un secret. Din acea zi, maestrul asistă la lecţii cu un interes mai mare decât poate stârni pura pedagogie şi se dedică în întregime discipolei sale, educând-o ca pe o fiică unică şi adorată. Bătrânul muzician şi bătrânul amorez se extaziau în faţa invalidei şi în vreme ce unul îi arăta cu dragoste părintească tainele artei, celălalt lăsa să transpară curata lui afecţiune prin suspine şi câte o expresie înflăcărată. Lecţia o dată terminată, Tristana făcea o mică plimbare prin cameră, în cârje, şi lui don Lope şi celuilalt bătrân li se părea, contemplând-o, că însăşi sfânta Cecilia nu se putea mişca, nici merge în alt fel.

În acest timp, când progresele tinerei deveniră atât de notabile, Horacio îşi scurtă iar vizitele şi, dintr-o dată, acestea se împuţinară substanţial. Venind vara, trecură chiar două săptămâni fără ca pictorul să treacă pe acolo şi, când venea, Tristana, pentru a-i fi pe plac şi a-l amuza, îl cadorisea cu o serată muzicală; artistul se aşeza în colţul cel mai întunecat al încăperii pentru a urmări dus pe gânduri

frumoasa melodie, ca în extaz, privind vag spre un punct nedefinit în spațiu, în timp ce sufletul îi rătăcea liber în regiunile în care visul și realitatea se confundă. Și în așa fel o absorbea pe Tristana arta, cu atâta ardoare cultivată, încât nici nu se putea gândi la altceva. În fiecare zi tânjea tot mai mult după muzică. Perfecțiunea îi captiva spiritul ca fascinat. Ignorând ce se petrecea în lume, izolarea sa era completă, absolută. Existau zile când Horacio venea și pleca fără ca ea să știe că fusese acolo.

Într-o seară, fără ca nimeni să prevadă, pictorul plecă spre Villajoyosa căci, după cum spusese, mătușa lui care locuia tot acolo era pe pragul morții. Acesta era adevărul și, după trei zile de la întoarcerea nepotului, doña Trini își închise grelele pleoape pentru a nu le mai deschide niciodată. La puțină vreme după aceea, pe la începutul toamnei, Díaz se îmbolnăvi, dar nu grav. Se schimbară scrisori amicale între el, Tristana și chiar don Lope, scrisori care în tot anul următor continuară să vină și să plece la fiecare două-trei săptămâni pe același drum pe care înainte alergau incendiarele scrisori ale lui *señó Juan* și ale *Paquitei da Rimini*. Tristana le scria pe ale ei în grabă și cuprindeau doar fraze de pură prietenie. Printr-una din acele inspirații, care aduc sufletului cunoașterea profundă și sigură a lucrurilor, invalida credea cu hotărâre, cum se crede în lumina soarelui, că nu-l va mai vedea niciodată pe Horacio. Și chiar așa a și fost... Într-o dimineață de noiembrie, don Lope intră cu gravitate în camera fetei, și fără să-și exprime bucuria sau regretul, de parcă ar fi rostit lucrul cel mai natural din lume, îi aruncă vestea cu un rece laconism:

– Nu știi? Horacio al nostru se însoară.

XXVIII

Bătrânul amorez avu impresia că Tristana s-a tulburat primind lovitura; dar atât de repede şi cu atâta dârzenie îşi reveni încât *don Lope* nu reuşi să-i descifreze starea sufletească după sfârşitul definitiv al iubirii sale nebune. Precum cel ce se aruncă într-o mare liniştită, domnişoara se scufundă în *mare magnum musical*, şi acolo îşi petrecea orele, când afundându-se în adâncuri, când ieşind graţios la suprafaţă fără să comunice cu ceea ce era omenesc şi păstrând câteva gânduri care încă o tulburau. Pe Horacio nu-l mai pomeni, cu toate că pictorul nu întrerupse relaţiile cu ea şi uneori, când îi mai scria câte o scrisoare prietenească, Garrido era însărcinat să o citească şi să-i răspundă. Bătrânul se ferea să vorbească fetei despre cel care fusese adoratorul ei şi cu toată dibăcia şi experienţa lui n-a ştiut niciodată în mod cert dacă atitudinea tristă sau senină a Tristanei ascundea vreo deziluzie sau sentimentul că se înşelase profund crezându-se dezamăgită în zilele întoarcerii lui Horacio. Dar cum să fi ştiut asta *don Lope* dacă ea însăşi nu ştia?

În frumoasele după-amieze de iarnă ieşea pe stradă în căruciorul împins de Saturna. Absenţa oricărei cochetării a constituit unul dintre cele mai caracteristice fenomene ale acelei noi transformări a domnişoarei Reluz: nu se prea preocupa de aspectul ei exterior, se acoperea simplu cu un şal şi un batic de mătase pe cap, dar nu-şi pierduse obiceiul de a se încălţa elegant; în continuare, îi pretindea cizmarului să-i lucreze cât mai frumos unicul pantof... Ce ciudat

i se părea că se încălța mereu numai la un picior! Trecură ani fără să se poată obișnui să nu-și vadă deloc gheata sau pantoful drept.

În anul când i se făcuse amputarea slăbise atât de mult la față încât mulți dintre cei care o cunoscuseră în vremurile bune de-abia dacă o mai recunoșteau văzând-o trecând în cărucior. Părea de patruzeci de ani când de-abia avea douăzeci și cinci. Piciorul de lemn pe care i-l pusese la două luni de la operație era o proteză perfectă, dar invalida nu se putea obișnui să meargă cu ea, ajutându-se doar de un baston. Prefera cârjele, deși acestea îi ridicau umerii, distrugând eleganța gâtului și a bustului. Îi plăcea să-și petreacă orele după-amiezei la biserică și, pentru a facilita această înclinație nevinovată, don Lope se mută din susul străzii Santa Engracia pe strada Obelisco unde aveau în apropiere patru sau cinci biserici, moderne și frumoase și în plus parohia Chamberí. Schimbarea locuinței îi conveni lui don Lope din punct de vedere financiar, căci cu chiria noii case economisea o anumită sumă care îi prindea bine pentru alte cheltuieli în sărăcia în care se zbătea. Dar cel mai ciudat a fost că pasiunea Tristanei pentru biserică i se transmisese și bătrânului ei tiran și, fără ca acesta să-și dea seama, ajunse să petreacă momente plăcute în Siervas, la Reparatrices și în San Fermin, asistând la novene și alte slujbe. Când don Lope observă această nouă fază a obiceiurilor lui bătrânești nu se mai afla în posibilitatea de a putea aprecia ciudățenia acestei schimbări. Se ramolise și mai mult, trupul îi îmbătrânise cu mare rapiditate, își târa picioarele ca un octogenar, iar capul și mâinile îi tremurau. În sfârșit, entuziasmul Tristanei pentru tihna bisericii, pentru placiditatea ceremoniilor de cult și bârfa bigotelor făcu să reducă orele dedicate muzicii în favoarea celor consacrate contemplării religioase. Nici de această nouă metamorfoză

la care ajunsese foarte lent nu-şi dădu seama; şi dacă la început nu era la ea decât pură pasiune, fără adevărat zel, dacă vizitele ei la biserică au fost la început acte ce se puteau numi diletantism pios, nu întârziară să se transforme în acte de pietate adevărată şi pe nesimţite ajunse la practici catolice, ascultarea misei, penitenţa.

Şi cum bunul *don Lope* nu mai trăia decât pentru ea şi prin ea, îi reflecta sentimentele şi ajunse să fie plagiatorul ideilor ei; se constată că şi el se introdusese încet, încet în acea viaţă, în care trista lui bătrâneţe găsea consolări infantile; câteodată revenindu-şi în momente de luciditate care păreau scurte întreruperi ale unui vis nesigur, arunca o privire întrebătoare, zicându-şi:

– Sunt eu într-adevăr Lope Garrido cel care face aceste lucruri? Sunt nerod... da, nerod... În mine a murit bărbatul, moare în mine toată fiinţa, începând cu prezentul, înaintând prin moarte spre trecut şi în final nu mai rămâne decât copilul. Da, sunt un copil aşa cum gândesc şi trăiesc. Îmi dau seama bine după tandreţea acestei femei. Eu am răsfăţat-o pe ea, acum ea mă răsfaţă pe mine...

În ceea ce o priveşte pe Tristana, aceea va fi, din fericire, ultima ei metamorfoză? Sau poate asemenea schimbare era doar la suprafaţă şi pe dinăuntru persista pasiunea covârşitoare pentru ideal? Fiinţa frumoasă şi perfectă pe care a iubit-o, construind-o ea însăşi cu materiale luate din realitate, se destrămase, desigur, o dată cu apariţia persoanei are a constituit geneza acelei creaţii mentale, dar prototipul, în frumuseţea lui esenţială şi ireproşabilă, rămăsese viu în gândul tinerei invalide. Dacă ceva a putut s-o schimbe în maniera de a-l iubi, nu mai puţin s-a schimbat în mintea ei numărul calităţilor iubitului. Dacă înainte era om, după aceea a devenit Dumnezeu, începutul şi sfârşitul

tuturor lucrurilor. Tânăra simţea o anumită linişte, o consolare inefabilă, căci contemplarea mentală a idolului îi era mai uşoară la biserică decât în afara ei, formele plastice ale cultului o ajutau să-l perceapă. Transformarea omului în Dumnezeu a fost atât de completă după o vreme, încât Tristana ajunse să uite primul aspect al idealului său şi în final nu-l mai văzu decât pe al doilea care era, cu siguranţă, cel definitiv.

Trei ani trecură de la operaţia realizată cu atâta siguranţă de Miquis şi prietenul său, când domnişoara Reluz, fără să fi uitat complet arta muzicală, o privea acum cu dispreţ, ca pe ceva inferior şi fără prea mare valoare. Orele după-amiezei şi le petrecea în biserica Sicrvas, pe o bancă ce părea că-i aparţine după statornicia cu care o ocupa. Cârjele sprijinite într-un colţ îi ţineau lugubră companie. Călugăriţele, în sfârşit, se împrieteniseră cu ea, rezultând de aici anumite familiarităţi ecleziastice: la unele slujbe, Tristana cânta la orgă spre marea bucurie a călugăriţelor şi a tuturor enoriaşilor. *Doamna* şchioapă deveni populară printre cei care asistau asiduu la slujbe dimineaţa şi seara, şi ministranţii o considerau acum ca parte integrantă a bisericii.

XXIX

Bătrâneţea lui don Lope nu a avut parte de toată tristeţea şi singurătatea pe care le merita după o viaţă vicioasă, căci rudele sale îl salvară de la cumplita mizerie care îl ameninţa. Fără ajutorul verişoarelor lui, doamnele

Garrido Godoy care locuiau în Jaen, şi fără generozitatea nepotului său, arhidiaconul de Baeza, don Primitivo de Acuña, amorezul în decădere ar fi trebuit să cerşească sau să-şi lase nobilele oase la San Bernardino. Dar, deşi aceste doamne necăsătorite, isterice şi demodate, bigote şi cu obiceiuri învechite, vedeau în distinsa lor rudă un monstru, mai degrabă un diavol care era lăsat liber prin lume, forţa sângelui a fost mai puternică decât proasta părere pe care o aveau despre el, şi într-un fel discret îl ajutară. În privinţa bunului arhidiacon, într-o călătorie pe care o făcu la Madrid încercă să obţină de la unchiul său anumite concesii de ordin moral; discutară, don Lope îl ascultă indignat, iar clericul plecă foarte dezamăgit şi nu mai vorbiră despre această chestiune. După ce se împliniră cinci ani de când se îmbolnăvise Tristana, clericul reluă subiectul, ajutat de argumente în a căror forţă de convingere credea.

– Unchiule, ţi-ai petrecut viaţa jignindu-l pe Dumnezeu, şi cel mai infam, cel mai mârşav este acest concubinaj criminal.

– Dar, băiete, acum... nu...

– Nu contează; dumneata împreună cu ea veţi ajunge în infern şi nu vă vor sluji la nimic bunele intenţii de azi.

Într-un cuvânt, arhidiaconul dorea să-i căsătorească. Neverosimilitate, sarcasm cumplit al vieţii fiind vorba despre un om cu concepţii atât de contradictorii ca don Lope!

– Deşi sunt aiurit, zise acesta înălţându-se cu efort pe vârful picioarelor, deşi sunt făcut mucos şi fără minte..., Primitivo, nu mă crede chiar atât de imbecil.

Bunul sacerdot îşi expuse planurile simplu.

– Mătușile, zise, credincioase și cu frica lui Dumnezeu, se oferă, dacă accepți preceptele legii divine... se oferă, repet, să-ți cedeze, cu acte în regulă, cele două izlazuri din Arjonilla, cu care nu numai că vei putea trăi în belșug zilele ce ți-au mai rămas, dar vei putea să lași și văduvei tale...

– Văduvei mele!?

– Da, căci mătușile, pe bună dreptate, îți cer să te însori.

Don Lope izbucni în râs. Dar nu râdea de extravaganta propunere, ci, vai! de el însuși... De acord. Cum să refuze propunerea dacă acceptând-o îi asigura existența Tristanei când el nu va mai fi?

S-a făcut... Cine vorbea! Don Lope care în acea vreme învățase să-și facă semnul crucii și se închina întruna. Pe scurt, se căsătoriră... Și când ieșiră din biserică, don Lope încă nu era sigur că renega preaiubita lui doctrină a celibatului. Contrar convingerii lui, domnișoara nu s-a opus cu nimic absurdului proiect. Îl acceptă cu indiferență, ajunsese să privească tot ce era pământesc cu cel mai mare dispreț... Aproape nu-și dădu seama că o măritară, că niște scurte formule o făcură soția legitimă a lui Garrido, ținuind-o într-o firidă onorabilă a societății. Nu regretă actul, îl acceptă ca pe un fapt impus de lumea exterioară, ca pe o înmatriculare, ca pe un impozit, ca pe legile poliției.

Și domnul Garrido, devenind mai bogat, luă o casă mai mare pe aceeași stradă Obelisco unde avea un *patio* cu o grădină de zarzavat. Renăscut datorită noii situații, bătrânul amorez părea mai puțin ramolit, mai puțin neghiob și, fără să știe cum și când, aproape de sfârșitul vieții, simți că i se nășteau înclinații pe care nu le avusese niciodată, manii și dorințe de burghez așezat. Habar nu

avusese de acea dorință arzătoare de a planta un pomișor, nelăsându-se până când nu și-o îndeplini, până când nu văzu că planta prindea rădăcini și se acoperea de frunze. Și timpul pe care doamna și-l petrecea la biserică rugându-se, puțin dezamăgit deja de pasiunea ei religioasă, îl folosea îngrijind cele șase găini și pe mândrul cocoș pe care îi avea în curticică. Ce momente minunate! Ce emoție plăcută!... să vezi dacă ouă, dacă oul era mare și, în sfârșit, să le pregătești de clocit pentru a scoate puișori care vor ieși vai! drăgălași, îndrăzneți și cu dorința de a trăi mult! Don Lope nu-și încăpea în piele de mulțumire și Tristana participa la entuziasmul lui. În acele zile o cuprinse pe infirmă o nouă pasiune: arta culinară, și anume cofetăria. O profesoară foarte pricepută o învățâ două sau trei feluri de prăjituri și ea le prepara atât de bine încât don Lope, după ce le gusta, își lingea degetele și nu înceta să-i mulțumească lui Dumnezeu. Erau fericiți?... Poate...

Culegere și tehnoredactare computerizată
Editura **SEMNE**

Tipărit la tipografia **SEMNE '94**

Scanare și prelucrare digitală

de

Anonim

și

CAT Graur

Antwerpen 2026